

Előszó

Első okleveles említésének 670. évfordulója ünneplésére készülődik Vajdaszentivány lakossága 2002-ben. Ismeretes, hogy honfoglaló őseink 1100 esztendővel ennek előtte, Erdély megszállásakor, éppen a Szamos és a Maros folyók határolta Mezőséget és annak peremvidékét szállták meg és vették birtokukba, s ezért az itt keletkezett és magyarul lakta falvak nagyobb része a honfoglalásig vagy a honfoglalást követő első századokig vezetheti vissza múltját.

A hazalátogató nagy erdélyi írónk, Sütő András, édesanyja arra kéri fiát, hogy írja meg szülőfaluja történetét. Az író arra a kérdésre, hogy „az vidám-e vagy szomorúságos legyen-e” az anya csak ennyit mond: „Igaz legyen!”

Az-ünnepségre készülődve élek azzal a lehetőséggel, hogy múltba tekintve megértessem velük, hogy mai életük nem más mint egy közösség évszázados életének rövid fejezete.

1969-ben kaptam kinevezést a vajdaszentiványi iskola történelem-földrajz szakos katedrájára. Két évtizedes pályafutásom elegendő volt ahhoz, hogy megismerjem a vajdaszentiványi népet, hogy elfogadtassam magamat velük, hogy a települést második szülőfalumnak tekinthessem. Ismeretlenként érkeztem és némi büntudattal távoztam 1990 nyarán.

Húsz év alatt sok minden történt Vajdaszentiványon. A beindult kollektív gazdaság és cipőgyár alaposan megváltoztatta a falu lakóinak életét. A falu lakói látszólag belenyugodtak, hogy a földek a „közösben” vannak, hogy a mezőgazdaság gépesítése sok ember munkáját tette feleslegessé. A kiszorult munkaerőt Szászrégen és Marosvásárhely ipartelepei szívták el. Ennek következtében megindult egy nagyarányú ingázás a két város felé. A cipőgyár megépítése több mint száz embernek teremtett munkalehetőséget, csökkentve ezáltal az ingázók számát.

Az 1980-as években az ország általános gazdasági-társadalmi helyzetének romlása, a Ceaușescu-diktatúra a szocializmus bukását eredményezte. 1989 decembere után a falu lakóinak élete immár hányadszor változott? A termelőségvetkezett nagyértékű vagyonát fejtellenül elherdálták. A cipőgyárat bezárták, felszerelését eladták.

Vajdaszentiványon is eleinte csak a polgári társadalom árnyoldalai (növekvő munkanélküliség, fokozott leszegényedés) jelentkeztek erőteljesen. Ugyanakkor már látszanak az új gazdasági és társadalmi folyamat körvonalai is (gazdasági társulás, egyéni kezdeményezések, privatizáció, stb.).

A történelem viharai – tűzvészek, árvizek, háborúk – számtalanszor kényszerítették a vajdaszentiványiakat életük újrakezdésére és rendezésére. Az első írásos említéstől (1332) sok minden történt. A legnagyobb változások a második világháború után következtek be. Az addigi megszokott, hagyományos falukép teljesen megváltozott. Az egy-két osztatú, szalmafedeles vályogházak közül ma már egy sincs. Az újonnan épített lakóházak már a modernkori civilizáció igényeihez igazodva épültek (villany-, víz- és gázvezeték, fürdőszoba). A hajdani népviseletet a mai, divatos öltözet váltotta fel. A népviseleti ruhát a szekrényben tartják, csak színpadi előadásokra, néha lakodalmakkor, újabban konfirmációkon öltik magukra.

A régi hagyományok lassan feledésbe merültek, annak ellenére, hogy a hagyományörző csoport igyekszik fenntartani azokat. Mindezekkel egyszerre kivesztek a régi mesterségek és foglalkozások is (kerékgyártás, kovácmesterség, kenderfeldolgozás, stb.).

Az élet modernizálása folytán a tudomány és a technika vívmányai teret hódítottak Vajdaszentiványon is. A rádió, a televízió, a hűtőszekrény és a hűtőláda, a mosógép, a telefon, a személygépkocsik, a parabolaantennák, az aszfalt, a víz- és gázvezeték, és sok egyéb más megszokott kellékeivé váltak az emberek életének. Ezzel egyidejűleg természetszerűleg, sok olyan eszköz és szerszám tűnt el, amelyeket a közelmúltban még általánosan használtak.

Mindezeket figyelembe véve született meg a falutörténet megírásának gondolata. Tudomásom szerint ez az első ilyen méretű és jellegű próbálkozás. 1890-ben Bod Sándor, majd 1938-ban Széll Jakab református lelkészek írtak egyháztörténetet. Az ő munkájukat felhasználtam a falutörténet megírásában. Az említett munkák adatai mellett feldolgoztam a polgármesteri hivatal, az iskola és a református egyház irattáraiban található adatokat. Áttanulmányoztam a marosvásárhelyi és a kolozsvári állami-, valamint a görgényi református egyházmegyei levéltárak anyagának egy részét. Nagy hasznomra váltak a már közölt adatok, amelyeket a marosvásárhelyi Teleki Tékában és a Maros Megyei Könyvtárban tanulmányozhattam. Több elismert szakmabeli történésszel, levéltárossal tanácskoztam, akik fontos útmutatásokkal láttak el. Szamba vettem több helybeli idős ember szóbeli közlését és a szójhagyomány útján őrzött emlékeket.

Terjedelme ellenére a megírt tanulmány távolról sem teljes.

Óriási mennyiségű kézirat maradt feldolgozatlan a Kolozsvári Állami Levéltárban, a Budapesti Országos Levéltárban, az Erdélyi Református Egyházkerület levéltárában vagy máshol. A falu néprajza, az egyházak története, a polgármesteri hivatal, egészségügyi intézetek, hitelszövetkezetek, cipőgyár története külön tanulmányt érdemelnek. Megírásra vár a kultúrmozgalom története is. Nem lenne érdektelen a család-, és személynevek alakulásának tanulmányozása sem a századok folyamán.

Köszönet mindazoknak, akik segítséget nyújtottak e falutörténet megírásához.

A szerző

I. VAJDASZENTIVÁNY ÉS KÖRNYÉKE TERMÉSZETI- FÖLDRAJZI LEÍRÁSA

Vajdaszentivány község az Erdélyi Medence közepén fekszik, kb. a 46 fok 60 perc északi szélesség és a 24° 70' keleti hosszúság metszési pontjánál, a mezőség keleti peremén, Marosvásárhelytől 25 km-re É irányba, Szászrégentől 15 km-re D irányba, a Luc patak jobb oldalán.

Közigazgatási szempontból 1876-ig Torda vármegyéhez, ezt követően 1925-ig és 1940-44 között Maros-Torda vármegyéhez, 1925-40 és 1945-1950 között Maros megyéhez, 1950-1968 között a Maros Magyar Autonóm Tartományhoz, 1968 óta ismét Maros megyéhez tartozik. Közigazgatási felosztás szerint a falu községközpont, amelyhez Toldalag tartozik. A települést aszfaltozatlan megyei rendeltetésű út köti össze É irányban Beresztelkével 6 km hosszúságban, D irányban pedig aszfaltozott út Sárpatakkal 5 km hosszúságban.

Vajdaszentivány felszíne magában hordozza az Erdélyi Mezőség jellegzetességeit. A nagyobb kiterjedésű síkságot Ny irányban 300-400 m magas dombok határolják. A község területének legalacsonyabb tengerszint feletti magassága kb. 330 m, a legmagasabb csúcs pedig a falutól Ny-ra fekvő Szamos csúcs 523 m-rel.

A község területe geológiai szempontból a Mezőséghez tartozik, amely szerves részét képezi az Erdélyi Medencének. A különböző földtörténeti korokban végbement változások kihatással voltak a térség területének kialakulására. Vajdaszentivány és környéke a harmadkorban képződött szárazföldi üledékeken fekszik. A többször megismétlődött tengeri transzgressziós mozgásnak köszönhetően újabb üledékek telepednek a harmadkori rétegekre. Ezek az üledékek a márgák, homokok, homokkövek, gáz- és sótelepek, amelyek jelentős mennyiségben fordulnak elő Vajdaszentiványon és környékén is.

A Kárpátok kialakulásával egyidőben az Erdélyi Medence központi részén lévő harmadkori rétegek branchianticlinárisokba gyűrődtek, dombokat képeztek. Feltételezhető, hogy a tengerfenék lassan süllyedt, amivel az üledékek több ezer méteres vastagsága magyarázható.

Ezek után a Mezőség területén is megindult az eróziós folyamat, amely mélyen felszabdalta a talajt és létrehozta a széles dombhátaikat, azok lejtőit, a völgyeket és árterületeit.

Vajdaszentivány határában az alábbi geomorfológiai formákat különböztetjük meg: a Maros árterülete, a Maros I., II., és III. teraszai, a Luc-patak árterülete, ennek I., II. terasza, a dombhátaikat átszelő, rövid, keskeny, meredek oldalú völgyek, amelyekben név nélküli patakok folydogálnak.

A Maros árterülete 2-3 m magas, melyet a folyó jobb partja zár le kelet irányban.

A Maros I. számú terasza egy nagyobb kiterjedésű, É-D irányban elterülő, növénytermesztésre kitűnően alkalmas sík terület. Ez magába foglalja a Luc patak árterületét is.

A Maros II. számú terasza kb. 18-20 m magasán fekszik a folyó árterületéhez viszonyítva. Ezután egy nagy kiterjedésű sík terület következik, amelynek keleti széle meredek lejtőben esik a Luc patak árterületére. Ezen a területen fekszik a falu beépített része is.

A Maros III. számú terasza a falutól Ny-ra található dombvonulat, amelynek tengerszint feletti magassága 400-500 m. Itt található a már említett Szamos csúcs (523 m), a község legmagasabb pontja. Ezt a dombvonulatot fű- és fásnövényzet borítja.

A Luc patak árterülete É-D irányban szeli ketté a Maros folyó I. számú teraszát. Az árterület kb. 200-250 m szélességű. A Luc patak teraszai keskenyebbek, növénytermesztésre kitűnően alkalmasak.

A Maros II. és III. teraszát rövidebb-hosszabb völgyek barázdálják ÉNY-DK irányban.

Vajdaszentivány nagyon gazdag vízhálózattal rendelkezik, amely folyóvizeket, mesterséges tavakat, forrásokat foglal magába.

A falu keleti részén, É-D irányban folyik a Maros, amely Vajdaszentivány határát választja el a körtvélyfái és a gernyeszegi határtól. Szintén a keleti részen folyik a Luc pataka, a Maros jobboldalának egyik legjelentősebb mellékfolyója. A monori határban eredő patak kb. 3 km hosszúságban szeli át a falu határát, majd Marossárpatakon torkollik a Marosba.

A Maros és a Luc pataka a századok folyamán sok bosszúságot okozott a környék gazdáinak. Legutóbb az 1970-es nagy árvíz idején a Maros alsó terasza egyetlen hatalmas vízfelület volt Vajdaszentiványtól Körtvélyfájáig. 1975-ben a Luc pataka tizenhárom alkalommal áradt ki. Az árvízkarok megszüntetésére 1978-tól hozzáfogtak a Luc medrének szabályozásához. A töltések ellenére az árvízveszély továbbra is fenyeget.

A falu északi részén folyik az Egres pataka ÉNY-DK irányban és torkollik a Luc patakába az Egres Domb nevű határrész közelében. A Szászrégenbe vezető út kijáratánál 1987-ben egy kis méretű duzzasztó gátat építettek. A mesterséges tavat haltenyésztésre használták. A rossz tervezés és kivitelezés miatt a duzzasztógát töltését áttörte, majd elvitte az árvíz. Jelenleg használhatatlan állapotban van.

A falut ÉNY-DK irányban egy névtelen patak szeli át, amely a faluban levő, Tronka nevű forrásból ered. A forrástól a régi iskoláig a patak

mély árkot vágott magának. A patak alsó szakasza sík területen folyik és ömlik a Lucba. Árvizekkor komoly károkat okoz néhány gazdaságnak.

A falu alsó kijáratánál található két másik névtelen patak, amelyek Ny-K irányban folynak. Miután egyesülnek, a Luc patakába ömlenek az Akácós nevű erdő tövében.¹

Vajdaszentivány vízhálózatát 17 forrás és közkút gazdagítja. A kitűnő ivóvízű források a következők: Tó, Református pap csorgója, Verlice, Iskola csorgója, Berekméri csorgója, Burtuka, Tinti csorgója, Egér csorgója, Imre csorgója, Bálint csorgója, Pataki csorgója, Benedek csorgója, Román pap csorgója, Tronka, Szamos kútja, Páskuly kútja.² Kövári László történész a Luc patak baloldalán a Királyné kútjáról tesz említést.³ A forrást nem sikerült azonosítani.

A bővizű források és közkutak sokasága gazdag földalatti vízrétegekről tanuskodnak, amelyek különböző mélységekben találhatóak. Az árterületeken levő talajvíz kb. 3 m, a völgyekben 0,5-1 m, az oldalas helyeken és a teraszokon 7-8 m mélységben fordul elő. A falu vízhálózata mindenféle szükségletet kielégít, ivóvíz, itatás, ipari víz, régebben öntözés és malomvíz is.

Az 1960-as években a „Lejáró” nevű, a falutól É-ra fekvő határrészben vízkutakat fúrtak, ahonnan négy nagykapacitású vízpompa segítségével Szászrégen ivóvízszükségletének egy részét biztosították. A kutak a „Bazin” néven kerültek a köztudatba.

1989-ben a református lelkész, Hodgyai Géza, irányításával vízvezetési munkálatok kezdődtek és hamarosan a „Bazin” látta el ivóvízzel a falu egy részét is. A 90-es években a „Bazint” bezárták. Jelenleg a falu ivóvízszükségletét a szászrégeni víztároló biztosítja.

A szocialista mezőgazdaság éveiben keveset törődtek környezetvédelemmel. A növényvédő- és rovarirtószeres meg gondolatlan használata károsan befolyásolta a folyók, források, közkutak vizének minőségét. A vizek szennyeződését az állattenyésztő farmtól származó ürülék, valamint a gondatlanságból eldobált szemét is tetőzte. Egy erre a célra megépített szeméttelp és szennyvíztisztító-állomás még mindig várta magára.

Vajdaszentivány területének éghajlata mérsékelt szárazföldi hideg és nedves telű. A legmelegebb hónap (július) középhőmérséklete 22 °C alatti. A csapadékmaximum nyár elején, a minimum télutón van. Maros megye klimatológiai térképe szerint a Nap 2065,5 órát süt évente. Az évi középhőmérséklet értékei 8-9 °C. Az év leghidegebb hónapja január, a legmelegebbnek júliust tartjuk.⁴ Meteorológiai intézet hiányában nem ismerjük a faluban mért legalacsonyabb és legmagasabb hőmérsékleti értékeket. Tapasztalatból tudjuk, hogy az utóbbi évtizedek leghidegebb éve az

1984-1985-ös esztendő tele volt. Akkor decemberben és januárban napokon át a hőmérő higanyszála mínusz 30 fok alatt maradt.

Az átlagos csapadékmennyiség évente 600-700 mm négyzetméterenként.⁵ Ez a mennyiség évről évre változik. Az 1946-1955-ös, valamint az 1956-1965-ös időszak aszályos volt.⁶ Minden bizonnyal az 1970-es évek voltak csapadékban a legbőségeesebbek. Az 1970-es és az 1975-ös árvíz mai napig elevenen él még az emberek emlékezetében. Az 1980-as évtized és az 1990-es évek első fele aszályos volt. Az 1998-ban és 1999 tavaszán lehullott eső ismét az özönvízi állapotokra emlékeztetett.

A térségben uralkodó szelek északnyugatiak, amelyek főleg télen és tavasszal éreztetik hatásukat. A Maros teraszai kevésbé védettek a téli hófúvásoktól. Emiatt gyakran keletkeznek hótorlaszok az utakon.

Az éghajlati viszonyok megfelelőek. A lehullott csapadék mennyisége és a hőmérsékleti értékek kedveznek a mezőgazdálkodásnak.

Vajdaszentivány területének természetes növényzetét és állatvilágát az évezredek folyamán lezajlott geológiai, domborzati, éghajlati tényezők, valamint a flóramigrációk alakították ki. Ehhez aztán hozzájárult az ember tevékenysége is, aminek következtében nagyot változott a növényzet és az állatvilág összetétele. A település környéke az erdei sztyeppe és a lombhullató erdők peremén található. A spontán flórát alkotó fajok zömét az eurázsiai és európai flóraelemhez tartozó növények képezik, amelyek nagy egyedszámban fordulnak elő.

A fás, erdei növényzet a falutól nyugati irányban található dombokon fordul elő, amely a következő egyedekből áll: gyertyán (*Carpinus orientalis*), tölgy (*Quercus robur*), vadgesztenye (*Prunus avium*), akác (*Robinia pseudocacia*), kőris (*Fraxinus excelsior*), hársfa (*Tilia cordata*), vadkörte (*Pirus comunis*), vadalma (*Malus silvestris*), jegenye (*Populus alba*), fűzfa (*Salix*), stb. Az erdei növényzet több mint 55%-át a gyertyánfa teszi ki. Utána következik a tölgyfa, amely az erdők 45%-át alkotja.

A falu határában a következő erdők fordulnak elő: Nagy Gyuláné erdője (17,7 ha területtel), Vajda oldala (8,7 ha), Bondor erdő (5 ha), Szamos erdeje (34,3 ha), Nagy Nyíl erdeje (15 ha)⁷. A szájhagyomány szerint létezik az Enyed, a Csobán és a Kerekerdő is.⁸

A XVIII. században meginduló gazdasági fejlődés megkövetelte a szántóterületek felületének növekedését, ami erdőirtáshoz vezetett.

Az erdőirtásról tanúskodnak a Gáborcsere, Cseresmező, Irtván határrészek, amelyek jelenleg mezőgazdasági területek. A Gáborcsere és az Irtván irtása már 1754 előtt megkezdődött.⁹ A Gáborcsere helyére néhány évvel ezelőtt a Maros bal partján levő pár tölgyfa emlékeztetett.

Az 1980-as évek erdőkitermelése miatt alaposan megcsappant az erdőterület nagysága, aminek káros következményei beláthatatlanok. A telepítésekhez fűzött remények (juharfa, különböző fenyőfélék) nem váltak be.

Az erdőkben, erdőszéleken, sáncok árka mentén, folyóvizek partján különböző cserjés növényeket találunk. Ilyenek például a: galagonya (*Crataegus nonogyma*), kökény (*Prunus spinosa*), vadrózsa (*Rosa canina*), kutyafa (*Ligustrum vulgare*), bodza (*Sambucus nigra*), mogyoró (*Corylus svellana*), fűz (*Salix*), stb. Az 1980-as évek agrotechnikai és vízszabályozó munkálatai alatt a sáncárkok és a Luc partján levő cserjés növényzetet kiírtották.

A füves növényzetet a kaszálókon, legelőkön, szántóföldeken, útszéleken, tarlókon és az erdőkben találjuk meg. A füves növényzettel borított terület arányosan csökkent a szántók növekedésével.

A kaszálókon előfordulnak az angol-perje (*Lolium perenne*), franciaperje, más néven az üres zab (*Arrhenatherum elatius*), zilált kásafű (*Milium effusum*), réti perje (*Poa pratensis*), rezgőfű (*Briza media*), ecsetpázsit (*Aloperucus pratensis*), mezei komócsin (*Phelum pratense*), taréjos cincor (*Cynosurus cristatus*), vadmurom (*Daucus carota*), fehér lóhere (*Trifolium repens*), tejoltó galaj (*Galium mollugo*), margaréta (*Chrysanthemum leucanthus*), réti boglárka (*Ranunculus acer*), szarvaskerep (*Lotus corniculatus*), réti vadborsó (*Lothyrus pratensis*), sárkerep (*Miletus officinalis*), Szentiván seprűje (*Galium versus*), orbáncfű (*Hypericum perforatum*), német szegfű (*Dianthus carthasianorum*), vörös lóhere (*Trifolium pratense*), mezei sóska (*Rumex acetosa*), kakukkfű (*Thycus serpyllum*), zsálya (*Salvia pratensis*), harangvirág (*Aquilegia vulgaris*), gólyaorr (*Geranium pratense*), katángkóró (*Cichorium intybus*), stb.

Szántóterületeken és tarlókon fordul elő az: árvácska (*Viola tricolor*), pásztortáska (*Capella bursa*) útszéli zsálya (*Lepidium draba*), tyúkszemfű (*Anagallis arvensis*), csillagöszirózsa (*Stellaria media*), árvacsalán (*Laminium purpureum*), ostorindás infű (*Ajuga reptans*), gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*), vadrepce (*Bressica rapa*), mezei mustár (*Sinapis arvensis*), repcsénreték (*Raphanus raphanistrum*), bujdosómák (*Papaver rhoxas*), búzavirág (*Centaurea cyanus*), konkoly (*Agrostemma githago*), földi bodza (*Sambucus ebulus*), szerbtövis (*Cirsium arvense*), kaporrózsa (*Adonis aestivalis*), tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), muhar (*Sotaria viridis*), százszorszép (*Anagallis arvensis*), kamilla (*Matricaria camonilla*), tarackbúza (*Agropyron repens*), daruláb (*Cynodon dactylon*), nyúlsaláta (*Pre nanthes purpurea*), stb.

Vizek mellett, mocsaras területeken a nád (*Phragmites communis*), az üres zab (*Arrhenatherum elatius*) és a gyékény (*Typha augustofilia*), stb. fordul elő nagyobb mennyiségben.

Vajdaszentivány állatvilága az erdő kultúrsztyeppre jellemző fajokból tevődik össze.

A rovarvilágot számos hasznos, közömbös, de főleg káros fajok alkotják. A káros fajok elterjedését a nagyterületen végzett növénytermesztés segíti elő. Ugyanakkor a vegyszeres növényvédelem gátolta a fajok elszaporodását, megriktíván a hasznosakat is. Legelterjedtebbek a májusi cserebogár, kolorádóbogár, bimbólikasztó-bogár, almaeszeleny, répabarkó, almamoly, kukoricamoly, lótetű, mezei tücsök, zöldszöcske, olasz sáska, csergő sáska, káposztalepke, gabonapoloskák, hétpettyes katicabogár, stb. Már ritkán fordul elő a szarvasbogár, orrszarvú bogár, körisbogár, a galacsinhajtó bogár, stb.

A halak között gyakori a balind, paduc, márna, kárász, csuka, szellő, ponty, stb.

A kétéltűeket a kecskebéka, varangyosbéka, erdei béka, gyepibéka, leveli béka, tarajos göte képviseli.

A csúszó-mászók közül megtaláljuk a vizisiklót, rézsiklót, zöldgyíkot, fűrgye gyíkot. Mérges kígyót tudomásunk szerint nem észleltek.

A madárvilág elég gazdag. Gyakrabban fordul elő a háziveréb, mezei veréb, balkáni gerle, fekete-rigó, sárgarigó, poszáta, zöldike, kékcinke, széncinke, zöld harkály, fekete harkály, mátyás szajkó, kakukk, karvaly, kuvik, fogoly, fűrj, fácán, csergőréce, tőkésréce, szarka, csóka, vetési varjú, egerésző ölyv, vércse, réti sas. A falu területén néhány gólyapár is fészkel, de számuk egyre csökken. A fecskék is mind kevesebben térnek vissza.

A rovarvő emlősök közül gyakori a vakond, a sündisznó, a denevér.

Az emlősök közül nagy számban élnek a rágcsálók: mezei egér, mezei pocok, földikutya, hörcsög, vándorpatkány. A ragadozók közül gyakori a róka, menyét, ritkább a görény és a vadmacska. Nagyszámú csapatokban élnek az őzek, viszont kevesebb a mezei nyulak száma. Az 1970-es évektől elterjedt a vaddisznó állomány, a gazdák nagy bosszúságára. Az 1980-as években megjelentek a gémszarvasok, amelyeket gyakran lehetett látni a vajdaszentiványi és marossárpataki határszakaszon. Találtak itt világcsúcsot jelentő szarvasagancsot is a '80-as évek végén. Nem ismeretes, hogy a farkasnak állandó tanyája lenne a területen. Az 1970-es évek elején csipkerózsa-bogyó szedés közben hatalmas medve lábnyomra bukkantunk az útmenti sárban.

Vadászati szempontból az őznek, vaddisznónak, fácánnak és a mezei nyúlnak van jelentősége.

A nagyfokú erdőirtás, a növényvédőszeres használata, a gépesített mezőgazdaság, a környezet szennyeződése, az orvvadászat és halászat, az 1984/85-ös nagy tél, az árvizek miatt egyes állatfajok száma nagyon megcsappant az utóbbi időben.

Az ökológiai egyensúly fennmaradása érdekében, a település közelében levő Dobron Erdőben madárrezervátum létesítését javasolták.¹⁰

A természeti viszonyok és az ember tevékenységének határása több talajtípus képződött. Az 1970-es években végzett agrokémiai felmérések kilenc csoportot és tizenhárom talajféleséget állapítottak meg.¹¹

A legnagyobb terjedelmű csoportok a következők:

- I. csoport: barna erdei talaj, amely közepesen humuszosodott, az összterület 5,62 %-a.
- II. csoport: barna, degradált csernozjom talaj, 24,28%
- III. csoport: podzolos talaj, kevés humuszt tartalmaz: 32,15%
- IV. csoport: hordalékos öntéstalaj, humusztartalma a gyengétől a jóig terjed, 24,95%.

A további öt csoport az összterület 18,53%-át teszi ki.

A talaj tápanyagtartalma sokat romlott a termelősövetkezet idején, a hiányos istállótrágyázás és a szakszerűtlen megművelés miatt.

II. VAJDASZENTIVÁNY HELYNEVEI

A gazdálkodó ember a környezetével való kapcsolatot a helynévadással fűzte szorosabbra. A település helyneveinek sokasága és változatossága alapján követhetjük nyomon az itt élő emberek életében bekövetkezett átalakulásokat.

Nagyon sok helynév többszáz éves keletű. Egyesek már ki is haltak az emberek emlékezetéből, mások viszont mindmáig fennmaradtak. Több helynév a XX. században keletkezett az 1921-es és az 1945-ös földreform végrehajtása után, a termelősövetkezet megalakulása vagy építkezések következtében. Ezek a helynevek az új tulajdonosok nevét viselik rendszerint. Az új helynevek feledtették a régieket.

A falu helynevei, egyetlen kivétellel, mind magyar nyelvűek. A faluban élő más nemzetiségűek szintén a meghonosodott magyar formát használják.

Helynévgyűjtő munkánk során, 1984-ben egy kérdőívet osztottunk ki a falu nyolcvan lakójának. A megkérdezettek, földművelők, ipari munkások életkora harminc év feletti volt. A felmérés két kérdésre kért választ. Sorolja fel az általa ismert helyneveket ! Tudja-e mi a jelentése egy-egy helynévnek ?

A begyűjtött válaszokból az alábbi következtetések vonhatók le:

- a megnevezett helynevek száma 16 és 78 között mozog;
- a legtöbb helynevet a 60 éven felüliek ismerték;
- a második kérdésre adott válaszok száma kevés, többségében téves is; a megkérdezettek arra hivatkoztak, hogy a helyneveket szüleiktől tanulták; akadt olyan helynév is aminek jelentését eltérően magyarázták.

1. A falu belterületének helynevei

- Tó utca: a hajdani termelőszövetkezet tehénistállóihoz vezető út, régebben egy tó létezett, itt található a Tó nevű forrás is.
- Oláh szer: a román templom felé vezető utca környéke, román nemzetiségűek által lakott faluvég.
- Új Telep: mint neve is mutatja, mai keletkezésű, az 1945-ös földreform után ezen a részen osztottak ki házhelyeket lakásépítésre.
- Templom utca: a református templomhoz vezető út, 1754-ben már szerepel egy összeírásban¹².
- Cigány völgy: a falu közepén húzódó névtelen patak völgyében lakó cigány nemzetiségűekről kapta nevét, őket az 1921-es földreformkor juttatták házhelyekhez.
- Toldalagi utca: a Toldalagra vezető út.
- Tyúk szer: a falu északi szélén található.
- Horváth kert, Budai kert, Nagy Gyuláné kertje: egymás melletti részek 1921-ig az azonos nevű tulajdonosoké volt, akkor nagyrészt kisajátították, de nevük mai napig fennmaradt.
- Szalma utca: régebben szérűre vezető út volt.
- Alszeg: a Luc patakának első teraszán fekvő falurész, faluszéle jelentése van, régi keletkezésű, 1681-ben már „Az alszegben” néven fordul elő¹³.
- Fülpösi utca: Magyarfülpös felé vezető út.
- Unokai utca: Unoka felé vezető út.
- Bálint hegy: a falu beépített részének legmagasabb pontja, nevét az ott lakó Bálint családról kapta.
- Gergely hegy: az ott lakó Gergely családról kapta a nevét.
- Tégláknál: régebben a falu szükségletére készítettek itt téglát, a marossárpataki bejáratnál található.

Az emlékezetből már kihalt helynevek: Közbelső utca 1842-ből¹⁴, Csobán utca 1726-ból¹⁵, Felszeg 1681-ből¹⁶, Ószeg 1727-ből¹⁷, Tórajáró, Laposra járó, Lucra járó, Szamos patakra járó, valamennyien 1726-ból¹⁸, Pókai régi út 1727-ből¹⁹.

A Marosvásárhelyi Állami Levéltárban őrzött, 1878/79-es iskolai évről szóló anyakönyvben a Piacsor, Patakszer, Szegvég, Faluvég, Szűk utca és Bothos-hegy utcanévek fordulnak elő. Ma már ezekre sem emlékszik senki.

Pesty Frigyes irányításával elkészült Magyarország helyneveinek gyűjteménye 1864-ben. A vajdaszentiványi anyag a Torda vármegyei csomóban, XLIX (362) szám alatt szerepel. A gyűjteményt az Országos Széchényi Könyvtárban őrzik (Budapest). Ezt az anyagot nem tanulmányozhattuk. Jó lenne összevetni az 1864-ben használt helyneveket a maiakkal.

2. Vajdaszentivány határnevei

- Módié: 1921 után keletkezett név, tulajdonosa nevét viseli.
- Lókert: az urak lovainak legelője volt, 1754-ben már említik²⁰.
- Malomrét: a Maros árkában épített malom körüli terület, valószínűleg az 1692-ben említett Molnár Rétjé-vel azonos²¹.
- Márké: 1921 után keletkezett, tulajdonosa nevét viseli.
- Kerengő: 1680-ban már említett, 1864-ben Keringő alakban használt, kanyargós helyet jelentő terület²².
- Wermeschi rét: a tulajdonos nevét viseli 1921 után.
- Nagy Gyuláné rétje: a XIX. század végéről származó tulajdonosáról elnevezett terület.
- Irtván: 1754-ben Irtovány néven említett terület, mely irtásból lett termőterületté átalakítva, így növelték területeiket a falu jobbágysai és zsellérei, amelyekért nem adóztak.²³ Itt szeretnénk megjegyezni, hogy egy 1680-ból származó oklevélben a „Kara Mezőn” egy darab „Irtovány csegély” feljegyzés szerepel. A mai jelentése: ék alakú irtványföld.²⁴
- Gólyafészek: a termelőszövetkezet megalakulása után keletkezett helynév, a közelben egy gólyapár rakott fészket a fűzfán.
- Nagy Nyíl: „Az nagy nyíl végiben” alakban szerepel 1726-ban. A nyilak nevű határrészeket sorsolással (nyilvonással) osztották szét a falu lakóinak.²⁵ A határrész 1754-ben „Nyilak” néven fordul elő.
- Szászok rétje: 1921 után a területet régeni szászok vásárolták meg.
- Pázsint: jó minőségű fűvéről kaphatta nevét.
- Bánffy legelő: 1921 előtt a Beresztelkén is tulajdonos Bánffy gróf birtoka volt.
- Dobron alja: az azonos nevű Dobron erdő alatti terület.
- Dobron tető: Dobron erdő teteje, jelentését nem ismerjük, 1727-ben egy „Dobron alatt” nevű határrészről van feljegyzés²⁶.
- Egrestető: valószínű azonos az 1679-ben említett „Egres Domb” nevű határrésszel²⁷, az Egres patak feletti rész.

- Csibaié: az 1945-ös földreform után, a tulajdonos nevét viseli.
- Egrestő: ebben az alakban szerepel 1841-ben²⁸, az Egres patak torkolata körüli határrész.
- Temető alatt: a református temető alatti rész, 1921 utáni név.
- Gábor Csere: 1754-ben már említett²⁹, az egykori tulajdonosé volt.
- Páskuly kútja: a tulajdonos nevét viselő, nagyvízhozamú forrás, jelenleg a nagy állatfarm ivóvízkészletét biztosítja.
- Lapos: 1681-ben „az Lapos előtt” alakban fordul elő³⁰, valószínű, hogy ehhez a határrészhez tartozott az 1679-ben említett Lapos szeg és az 1729-ben említett Lapos Erdő³¹ is.
- Vackoros: a határrész szélén levő néhány vackorfáról kapta nevét.
- Csávásié: a tulajdonos nevét viseli 1921 után.
- Kara: bizonyosan azonos a már 1680-ban említett „Kara Mező”-vel³², jelentését nem ismerjük.
- Fűpálya: füves területű rész.
- Bányaié: 1921 után keletkezett elnevezés.
- Nagy Gyuláné táblája: a XIX. század második felében, a tulajdonos nevét viselő terület.
- Illés táblája: a tulajdonos nevét viseli 1921 után.
- Református egyháze: valószínű, hogy az 1679-ből származó Gillány-i hagyatékból keletkezett³³.
- Hosszú: 1754-ben már említik egy összeírásban³⁴, hosszan elnyúló földparcelláiról kapta nevét.
- Román egyháze: az 1921-es földreformkor kapott terület.
- Kicsi Vadasdié, Nagy Vadasdié: a XIX. század végéről, a tulajdonos nevét viseli.
- Nagy Gyuláné legelője: a XIX. század végéről, a tulajdonos nevét viseli.
- Nemeseké: az 1873-ban elvégzett tagosítás után keletkezett név.
- Salamon oldala: a tulajdonos nevét viseli 1921 után.
- Almaszer: gyümölcsösről elnevezett terület.
- Tanarok: legelőnek és kaszálónak alkalmas terület.
- Surulykák: jelentését nem ismerjük.
- Juhlegelő: neve önmagáért beszél.
- Enyed: tulajdonosáról elnevezett terület (szántó, erdő).
- Tó: egy eltűnt tó körüli rész, valószínű, hogy az 1754-ben említett Tóvájsánn ugyanerre a területre vonatkozik³⁵.
- Közfű: faluközösségi terület, melyet régebben használt a falu.
- Malomberek: malomkörnyéki berkes terület.
- Cigányoké: a termelőszövetkezet megalakulása után (1962) itt mérték a cigány nemzetiségűeknek egy nagyobb földterületet.

- Nagy Alberté: 1945 után a tulajdonos nevét viseli.
- Szabó Józsi Tója: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Küs Beng: a régeni szászok birtoka volt 1945 előtt.
- Heczkenié: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Hegedüsé: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Sarjúka: kaszálórét neve, megfelelő időjárás esetében két- háromszori kaszáltnivalót is termett.
- Szamos: eredeti formájában Somos oldal, 1679-ből, időközben megváltozott alakban³⁶.
- Borsos pad: 1727-ben már említett, borsót termő szántóterület.
- Kicsi Kút: ma egy elhagyott kút körüli terület neve.
- Hadi: az 1945-ös földreform útján, a hadiözvegyek és árvák számára kijelölt erdő.
- Szárhomlok: 1754-ben már említik³⁷, hegyhomlokról elnevezett rész.
- Vajda oldala: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Miriszlaié: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Bazin: az 1960-as években keletkezett helynév, a vízkutak környéke.
- Kosárhely: nem ismerjük jelentését.
- Demeter Anus oldala: 1921 után a tulajdonos nevét viseli.
- Tanítóké: az 1921-es földreform alkalmából a tanítóknak kimért terület.

Ma már sok helynév merült feledésbe. A teljesség igénye nélkül közöljük azokat, amelyeket sikerült felderítenünk: Possessio Apati (Apáti birtok), 1380-ból származó, Nagy Lajos király adomány³⁸, „Territorium Zevlthzogh” (Zöldszőg), említése 1411-ből származik³⁹, „possessio Waydazer”, vagyis vajdai rész, 1468-ban említett, Monoszlói Csupor Miklós vajda tulajdona⁴⁰, Korgó 1680-ból⁴¹, Köleshegy 1679-ből⁴², Köles hely 1726-ból⁴³, Köszörüs part 1680-ból⁴⁴, Kövecses hágó 1680-ból⁴⁵, Középpoldal 1681-ből⁴⁶, Közép Domb 1727-ből⁴⁷, Hydeghkuth 1432-ből⁴⁸, Függő láb, Közép láb, Tilalmas láb, Vég láb mind 1679-ből⁴⁹, Tövisszer 1680-ból⁵⁰, Laposszeg 1679-ből⁵¹, Laposerdő 1729-ből⁵², Tilalmasra lejáró 1681-ből⁵³, Lejáró 1754-ből⁵⁴, Kápolnaszer 1754-ből⁵⁵, Kása mező 1680-ból⁵⁶, Kenderhely 1679-ből⁵⁷, Felső szőlőhegy 1618-ból⁵⁸, Kijáró nyilak 1726-ból⁵⁹, Külső kijáró nyilak 1729-ből⁶⁰, Királyné kútja 1726-ból⁶¹, Bongort gyepű 1618-ból⁶², Nagy Berek 1726-ból⁶³, Örlő út 1726-ból⁶⁴, Belső Tündér (?) 1726-ból⁶⁵, Soldszegi Berke (?) 1679-ből⁶⁶, Király berke 1727-ből⁶⁷, Bongord 1864-ből⁶⁸, Bongorod alatt 1727-ből⁶⁹, Bordószer 1681-ből⁷⁰, Csegely 1680-ból⁷¹, Csere 1679-ből⁷², Cseresmező 1679-ből⁷³, Csobán utca 1726-ból⁷⁴, Dellő 1680-ból⁷⁵, Szesztera kút 1769-ből (valószínű ez elírás, helyesen Esztena kút)⁷⁶, Eperjes 1727-ből⁷⁷, Tökés ér 1681-ből⁷⁸, Nádas ér 1726-ból⁷⁹, Válya Száka északjában 1734-ből, az egyetlen román helynév⁸⁰, Folytószer 1680-

ből⁸¹, Szőlőfű 1727-ből⁸², Fű vápája 1726-ból⁸³, Függő, Függő láb 1679-ből⁸⁴, Függő fű 1726-ból⁸⁵, Ganéjos kút, 1734-ből⁸⁶, Ganéjos kútra járó 1726-ból⁸⁷, Várhely 1727-ből⁸⁸, Horgas ér melléke 1679-ből⁸⁹, Horgas ér 1680-ból⁹⁰, Egres mart 1743-ból⁹¹, Egres melléke 1679-ből⁹², Második Erdő métája 1727-ből⁹³, Kása mező 1679-ből⁹⁴, Nagy Rét 1679-ből⁹⁵, Végh oldal 1679-ből⁹⁶, Határ Szél, Út között, Szénégető, Lápos út, Tippan, Bika rét, Közép Szőlő, Barázda, Csuka árka, Tilalmas – valamennyi 1754-ből⁹⁷.

Vajdaszentivány helynevei természetes és mesterséges eredetűek.

A természetes elnevezések jellemzői:

- a név közösségi eredetű;
- az elnevezés nem tudatos, hanem ösztönös, amely valamely tulajdonságával jelöli az illető helyet;
- a név mindig kapcsolatban van a tájjal vagy bizonyos történelmi eseménnyel.

A mesterséges elnevezések jellemzői:

- a név keletkezhetett egy hivatalnok önkényéből vagy felsőbb utasításra;
- az elnevezés tudatos, az elnevező egyén vagy hivatal tulajdonnevet akart adni;
- a név rendszerint semmiféle kapcsolatban nincs a tájjal vagy a történelmi hagyománnyal.

A falu beépített területének helynevei nagy többségükben természetes eredetűek.

Főbb típusai:

- tájnevek: Tó utca, Templom utca, Szalma utca, Új telep, stb.;
- hangulatos utcanevek: Tyúkszer;
- nemzetiségekről elnevezett utcanevek: Oláh szer, Cigány völgy;
- faluból kivezető utak: Toldalagi utca, Fülpösi utca, Unokai utca, Csobán utca, Tóra járó, Laposra járó, Luczra járó, Pókai utca;
- iparra, kereskedelemre vonatkozó elnevezések: Tégláknál, Piac, Piac sor.

A falu beépített területének mesterséges elnevezései a legtöbb esetben személynevekből alakultak: Református pap csorgója, Szabó Józsi csorgója, Berekméri csorgója, Tinti-, Egér-, Imre-, Bálint-, Pataki-, Benedek- és Román pap csorgója, Bálint-, Gergely- és Templom hegy.

A beépített területen kívül eső természetes helynevek főbb típusai:

- nagyság és méret szerint: Hosszú, Nagy Nyíl, Nagy Berek, Nagy Rét, Kús Beng, Kicsi Kút;
- külső formájuk szerint: Kerengő, Lapos, Lapos szeg, Lapos erdő, Csegely, Horgas ér, Horgas ér melléke, Lápos út;

- helyzet, fekvés szerint: Felső Szőlő hegy, Dobron alja, Dobron tető, Egrestő, Temető alatt, Borsós pad, Szárhomlok, Középpoldal, Közép domb, Függető láb, Közép láb, Vég láb, Válya Szaka északjában, Függető, Függető fü, Egres mart, Egres melléke, Második erdő metája, Végoldal, Határszél, Középszőlő, Út között;

- természetes viszonyok szerint a tájrész növényzetéről állatvilágáról, a talaj minőségéről, éghajlatáról, színéről, ízéről, hőmérsékletéről: Gólyafészek, Pázsint, Gáborcsere, Vackoros, Füpálya, Almaszer, Tanarok, Sarjúka, Szamos (Somos), Zelthzegh (Zöldsög), Köles hegy, Köles hely, Köszörüs part, Kövecses hágó, Hydeghkuth, Tövisszer, Kása mező, Kenderhely, Bongort gyepű, Bongord, Borsószer, Csere, Cseresmező, Eperjes, Nádasér, Fojtószer, Ganéjos kút, Ganéjos kútra járó, Tippan, Csuka árka.

A beépített területen kívül eső mesterséges helynevek főbb típusai:

- pásztorkodásra vonatkozó nevek: Juhlegelő, Tilalmas, Tilalmasra lejáró, Csobán utca, Dellő, Szesztera kút (helyesen Esztena kút), Lókert;

- földművelés, erdőirtás: Iratván, Almaszer, Köles hegy, Köles hely, Borsos pad, Kása mező, Kender hely, Felső szőlő hegy;

- építmények: Szénégető, Malom berek, Bazin, Várhely;

- birtoklásra utalók: Módié, Malom rét, Malom berek, Márké, Wermeschi rét, Nagy Gyuláné rétje, Szászok rétje, Bánffy legelő, Csibaié, Páskuly kútja, Csávásié, Bányaié, Nagy Gyuláné táblája, Illés táblája, Református egyházé, Román egyházé, Kicsi Vadasdié, Nagy Vadasdié, Nagy Gyuláné legelője, Nemeseké, Salamon oldala, Enyed, Közfű, Cigányoké, Nagy Alberté, Szabó Józsi tója, Heczkenié, Hegedüség, Hadi, Vajda oldala, Miriszlaié, Demeter Anus oldala, Tanítóké, Possessio Apáti, possessio Waydazer, Kápolna szer, Királyné kútja, Soldszegi berke, Király berke;

- útnevek: Örlő út, Út között, Lápos út.

Megjegyzés: a helynévtípusok felsorolásánál figyelembe vettük úgy a ma is használt, mint a feledésbe merült helyneveket.

A kérdőívekre válaszolókon kívül nagy segítségünkre voltak :

id.Takács István és id.Berekméri Sándor, a termelészövetkezet elnökei, Szakács P. Sándor főmérnök, valamint id.Berekméri József, id.Boér Mihai, id.Felei Samu, id.Savina Lajos, id.Dărăban Mihai adatközlők.

III. VAJDASZENTIVÁNY TÖRTÉNETE AZ ÉVSZÁZADOK SORÁN

1. Régészeti leletek a település helyén

A falu már az ókortól lakott település volt. A különböző korok és kultúrák maradványait megőrizték a talajrétegek, és ezek szántáskor, vagy egy-egy épület alapozásakor kerültek elő. Ily módon az elmúlt százötven esztendőben számos leletre bukkantak.

1974-ig a falu régészeti anyagából az alábbiakról volt tudomásunk:

- a „Kincs” nevű helyen (pontos földrajzi meghatározás nélkül) hat darab római ezüstpénz került elő Augustus, Vespasianus, Domitianus, Hadrianus és Faustina Junior császárok korából⁹⁸;

- a marosvécsi római castrumhoz vezető út a faluhoz közel haladt, erről több szerző is írt⁹⁹;

- ezt az utat a falutól északra elterülő Abafáján ma is „Traian útja”, „Nagy út” néven őrzi a szájhagyomány;

- a falu északi felében többszáz lépés hosszúságban kettős várak nyomai láthatók, szántáskor faragott kövek kerültek a felszínre¹⁰⁰, Kövári László történész az ismeretlen várak közé sorolja;

- e várhelytől északra, a Luc pataka melletti részt a régi iratok „Táborhely” néven említik, mellette a kutat ma is Királyné kútjának hívják; a Luc bal partján egy halom található, amelynek tetején egy sáncárok nyomai figyelhetőek meg¹⁰¹;

- a „Bunghát” (helyesen, Benghát) nevű helyen, a 374 m-es magaslaton, a falutól kb. két km-re ÉK irányban egy bronzkori-koravaskori (Hallstatt) településre bukkantak¹⁰²;

- egy római dénár Marcus Antonius császár korából, a lelet helyének említése nélkül¹⁰³.

1974 tavaszán, az iskola udvarán végzett közművesítési munka közben több szürke és piros színű, kézi megmunkálású vagy korongolt kerámiatárgy került a felszínre. A történetek után a Maros Megyei Múzeum régésze munkához látott. Az 1977-1979 között végzett feltárás nyomán talált leletek korát szakszerűtlenül és némely esetben elfogultan állapították meg.

Bronzkori eredetűek a I-es számú képen látható, téglavörös színű kerámia tárgyak. A bronzkori Wittenbergi kultúrához sorolhatók a II. képen látható tárgyak. Késő bronzkori, a „Noua” kultúra (Kr.e.1300-1200) korából származnak a III. képen látható kerámiák.

Dák eredetű lakosság jelenlétét az IV. képen látható edények bizonyítják. Az I-es számozású tárgy egy csonkakúp alakú, kézi

megmunkálású cseréptál, amely nagyon elterjedt a dák településeken. A 2-es számozású tárgy egy egyfülű kanna, kettőskúp alakú, kézi készítésű, szürkés színű, rövid nyakú, ajka enyhén tágított. A 3-as számozású tárgy egy egyszerű, kettőskúp alakú, téglavörös színű, kézi megmunkálású, ritkábban előforduló edény. A 4-es számozású tárgy egy kétfülű, félgömb alakú, szürke színű, korongolt, finom pasztából készült, fényezett edény, amely a görög kantharos utánezata, kelták közvetítésével kerülhetett a Dunától északra fekvő területekre.

Dák eredetűnek tulajdonított a V. számú képen látható edénymaradvány is. A széleskörben elterjedt, téglavörös színű, kézi megmunkálású, félig égetett edényt alveoláris öv veszi körül, amelyet szimmetrikusan elhelyezett négy darab gomb díszít; az öv felett négy darab, stilizált, virág motívumú rozetta található.

Az ásatások négy lakóház alapjait is feltárták. Az egyikben 16 darab téglaszerű, piramis alakú, földből készült tárgy került elő. Nem tudjuk, hogy mire használhatták őket. Ugyanott találtak egy fenőkövet, valamint egy kúp alakú, mészkőből készült, 35 cm átmérőjű, 18 cm magas kézi köörlőt.

A római jelenlétről tanúskodnak a következő tárgyak: égetett edény, csupor, cseréptál, szűrőtál, fedő maradványok, valamint egy római as (bronzérem) Antonius Pius idejéből. Az érem előlapja nagyon kopott, amelyen, valószínűleg egy bal felé tekintő istennő képe látható (VI-os kép, 1-es szám). Az érem hátlapja ugyancsak kopott (VI-os kép, 2-es szám)¹⁰⁴.

A római kivonulás után (Kr.u.271-275), a korai középkorban a faluhely továbbra is lakott maradt. Erre utalnak a Marosszentanna-Csernyahov kultúrához tartozó gót eredetű kerámia tárgyak (VII, VIII és IX-es számú képek). Ugyanehhez a kultúrához tartozik egy kettős, összecsuksukható csontfésű is (X-es számú kép).

Honfoglalás korának tekinthető a sarkantyú (XI-es kép), valamint néhány szürkés színű kerámia edénymaradvány (XII, XIII, XIV. kép).

Említésre méltó a csontváz, amit az iskola udvarának szélében lévő két fa között találtak. Megállapítást nyert, hogy a csontváz egy 14 - 15 éves kislányé lehetett. A sírból egy bronzból készített fülbevaló is előkerült. Nem tudható, hogy hogyan temethették oda a kislányt. Más sírhelyet nem találtak, bár az iskola udvarát (kb. 1000 m²) alaposan átkutatták.

A régészeti leletek azt igazolják, hogy a falu helye emberi település kialakulására és fennmaradására alkalmas volt már évezredekkel korábban is. E leleteknek azonban nincs közvetlen köze a középkori Vajdaszentiványhoz.

2. A falu nevével kapcsolatos írásos emlékek

A falu nevééről szóló első írásos emlék 1332-ből származik. A falu neve az 1332-1337 között készült pápai tizedjegyzékben szerepel SANCTUS IOANNE formában¹⁰⁵.

A szóban forgó jegyzékről a következőket kell tudnunk:

- felsorolja a települések és a plébánosok nevét a fizetendő adó összegével;
- az 1311-1312-ben tartott bécsi zsinat elhatározta, hogy a papság jövedelmének tized részét a Szentszéknek szolgáltatassák be;
- a befizetendő összeget a Mennybemenetel, illetve Mindenszentek napján (okt.31.) gyűjtik be;
- az 1332-ben a Szentszék megegyezett Róbert Károly magyar királlyal, hogy a pápának járandó tized 1/3-a a királyi kincstáré legyen, amit aztán a keresztények védelmére fordítsanak;
- így jutottak a pápai tizedszedők (Jakab, a Berenger fia és Raimond de Bonofato) Vajdaszentiványra is;
- a tizedjegyzék szerint a falu az Ózdi főesperességhez tartozott, amely magába foglalta a Maros középső és felső szakaszának legtöbb települését.

A tizedszedők többször jártak a faluban 1332-1334 között. 1332-ből a következő feljegyzéseket találtuk:

„Item Paulus sacerdos de Sancto Iohanne solvit XX banales antiquos” Hasonlóan Pál, Szentiványi pap 20 régi banálist fizetett¹⁰⁶.

„Item Iohannes sacerdos de Sancto Iohanne solvit VI. antiquos banales et VII. parvos”¹⁰⁷

„Item Paulus sacerdos de Sancto Iohanne solvit VIII. banales antiquos”¹⁰⁸. Ez utóbbi fizetség a 11 ezer szűz ünnepnapján, 1332. okt. 21-én történt (szerz.megj.).

1333-ban ezeket jegyezték fel:

„Item Paulus de Sancto Iohanne solvit III. grossos et III. antiquos banales”¹⁰⁹.

1334. május 5-ről ez maradt ránk:

„Item Paulus sacerdos de Sancto Iohanne solvit X. banales antiquos”¹¹⁰.

Az utolsó fizetség 1334. november 1-ről származik. „Item Paulus de Sancto J. solvit III. grossos”¹¹¹

A tizedjegyzék Vajdaszentiványra vonatkozó kimutatásaiból megállapítható:

- a település már az 1330-as években szentegyház hely;

- a lelkész neve Pál; az 1332-ben második alkalommal megnevezett Johannes (János) minden bizonnyal elírás, hiszen még ugyanabban az évben és a következőkben megint Pál neve fordul elő;
- a fizetett összeg alapját tekintve a falu lélekszáma nem lehetett nagy;
- ugyanez a megállapítás érvényes a környező településekre is, amint az alábbi táblázatból látható:

Év	Település neve	Befizetett összeg
1332 ¹¹²	Vajdaszentivány	20 régi banális
	Marossárpatak	18 régi ban. és 8 új ban.
	Magyarfülpös	20 régi ban.
	Beresztelke	12 régi és 21 új ban.
	Szászfülpös	1 ezüst loton
	Abafája	10 régi ban.
	Alsó Idecs	12 régi ban.
	Radnótfája	15 régi ban.
	Felfalu	1 ezüst loton
1334 ¹¹³	Vajdaszentivány	10 régi ban.
	Marossárpatak	32 dénár és 2 régi ban.
	Sáromberke	18 keresztes ban. és 1 ban.
	Magyarfülpös	1 garas és 1 régi ban.
Év	Település neve	Befizetett összeg
1334 ¹¹³	Szászfülpös	2 garas
	Abafája	2 garas
	Radnótfája	5 régi ban.

Megjegyzés:

- nagyobb összegeket csak Szászrégen (3 ezüst loton) és Petele (egy negyed és egy fél ezüst) fizetnek 1332-ben;
- Körtvélyfája és Gernyeszeg nem szerepelnek az összeírásban.

Az első írásos említés után a falu neve a következőképpen alakult (zárójelben az előfordulás éve): Mortunzentyuana, Mortunzentyvan (1366), ez a falu nevének első magyar alakja, nem tudjuk miért kapta a Mortun előnevet; Zentyuan (1381), Zentywan (1411), Zentywan (1430), Waydazentywan, Wayda Zenth Iwan (1451), először jelenik meg a Vajda előnév; Zenth Iwan (1468), Szentshivány (1552), Zenthivan (1554), Vayda Szentivan (1599), Vayda-Zenth-Iwan (1599), Vajdaszentivany (1601),

először jelenik meg a falu neve a ma is használatos alakjában; Vajda Szent Ivan (1633), Vajda-Szent-Ivany (1724), Szent Anna (1750), ez elírás, Szent Iuona (1750), a falu román neve először, Sântioana (1760), román alakú, Szent Ivany, Vajda Szent Ivany (1779), Vajda Sz.Ivan (1830), Szintyivan (1831), ez is román alak, Johannisdorf.– német nyelven, Szint Iuone – románul, V.Sz.Ivan, mindhárom alakban 1850-ből, Szint Iuone (1873), román alak, Santu Jona, Vajda Sant Jona, Szint Jone (1887), mindhárom alak románul, Sânt Jóna (1900), román alakban, Sânioana (1910) román alakban, Voivodeni (1925) ma is használt, hivatalos román neve.

A falu neve egyházi eredetű. Már I. Béla (1060-1063) királyunk elrendelte, hogy a településeket a templomos helyeken a templom védőszentjéről nevezzék el. Feltűnő, hogy a jelesebb szentek csaknem minden kerületben kaptak templomot is, ami tervszerű elosztásra utal. Maros megyében 19 szent nevű település van ma.

A XII. század végétől, de különösen a XIII-XIV. századtól kezdve Erdélyben is szokásba jött falvakat a templom védőszentjétől elnevezni. A templom szentje, önmagában, képző nélkül, s nem összetételében akkor vált településnévvé, amikor a templom egy falucsoport számára épült fel. A puszta szentnév, mint településnév, ott állandósult, ahol a templom körüli település fokozatosan, a templomépítés után alakult ki.

A falut a templom védőszentjéről, Szent Ivánról (Jánosról) nevezték el. Ez a név lett latin alakban Sanctus Ioannes, román alakban Sânt Ioana, Sântioana, stb., német alakban Johannisdorf.

1808-ban, magyar nyelvterületen 32 település viselte a Szentivány nevet.¹¹⁴ Ebből 3 ma Maros megyében található: Vajdaszentivány, Csittszentivány és Kebeleszentivány.

A Vajda előnév megkülönböztetés céljából keletkezett 1451-ben, amikor "poss.Waydazentywan, Wayda Zent Iwan"-t említettek¹¹⁵, bizonyára mert vajdai birtok volt. Benkő József történész szerint Vajdaszentiványt a Bethlen család birtokolta. A falu az erdélyi vajdák kedvenc tartózkodási helye volt. Lehet, hogy a Vajda előnév Bethlen Domokos erdélyi vajdától, (1452 táján), vagy Bethlen Elek alvajdától származik, (1530 körül), akik birtokosok voltak.¹¹⁶

Ezt a feltevést látszik igazolni Matthias Bell (Béll Mátyás) is, aki szerint az itteni szép várba húzódtak vissza Erdély vajdái.¹¹⁷ Valószínű ennek a várnak látszóttak nyomai a falutól északra, ahonnan téglák és faragott kövek kerültek elő.

3. Iratlan emlékek

Egy monda (hagyomány) szerint Szászrégen DNY-i része az Abafájától és Vajdaszentiványtól nem messze fekvő ún. „Seifengraben”-ig (Szappanozó árok) terjedt. Ennek a mondának (hagyománynak) az az alapja, hogy e helyen épületmaradványok és régi pénzek kerültek elő. Innen származhat az a hat darab ezüstpénz, amit a „Kincs” nevű helyen találtak?

Dr. Schmidt Imre szerint a monda csak lelemény. Az épületmaradványok egy őskori, elpusztult település nyomai. (Ez lenne az oklevelekben többször előforduló „poss. Apati”, Apáti birtok?)

Ez a monda (hagyomány) összemosódott egy másikkal, amely szerint a város a Bengen végig, majdnem Szentiványig terjedt. A hagyomány szerint ez a hosszú földnyelv úgy jutott a régeniek tulajdonába, hogy két egymással ellentétes viszonyban levő magyar főúr – állítólag Kemény és Bethlen – harcban állottak egymással. Az egyik Vajdaszentiványon volt birtokos, míg a másik Régenhez közelfekvő, állítólagos Benetelken lakott. Benetelke lakói a szentiványi főurat kedvelték s érte elárulták saját urukat. A benetelki úr elsáncolta magát, de ellenfele legyőzte, úgy, hogy csak nehezen tudott Szászrégenbe menekülni. Itt a város polgárait arra kérte, hogy legyenek segítségére. A szászrégeniek meg is adták a kért segítséget és a város határáig előnyomuló győztes főurat megverve, egészen Radnótig üldözték. A benetelki főúr bosszúból aztán felgyújtotta saját faluját és teljesen megsemmisítette, hogy nyoma se maradjon. Az elpusztított területet, a segítség fejében, Szászrégennek adományozta. Innen ered a német nevű „Binkert”, magyarul a „Beng” neve.¹¹⁸

4. Az első írásos emléktől a fejedelemség kezdetéig (1332-1542)

A nemesi megye és a nemesség jogai Erdélyben a XIII. század második felében alakultak ki. A királyi főtisztviselőkből kerültek ki a barók, akik királyi adományból származó, több faluból álló, összefüggő tömböt alkotó nagybirtokok tulajdonosai lettek.

Nagyobb területet kapott a Maros felső folyásánál vajdasága idején az észak-magyarországi Kacsik Mihály (1209-1212), testvérével Simon bánnal együtt. Utóbbinak lázadása miatt (Gertrudis királyné elleni merényletben való részvétele) II. András királyunk elkobozta a birtokát, s 1228-ban Losonczi Tomaj Dénesnek adta, aki később szintén vajda (1232-1234), s egyben a leggazdagabb erdélyi nagybirtokos családoknak, a Losonczy, a Bánffy és a Dezsőfi őse lett. Lehet, hogy Vajdaszentivány mint település még nem létezett, de fejtételezzük, hogy területe a közeli Dedrászéplakot birtokló Simon bán uradalmához tartozhatott.

Róbert Károly (1308-1342) uralkodása idején tűnt ki a szintén Kacsik nembeli Széchenyi Tamás vajda, aki szolgálatai jutalmául 1319-ben a Beszterce és a Maros között elterülő hatalmas, 21 helységet felölelő sáromberki uradalmat kapta. Ennek az uradalomnak része lehetett Vajdaszentivány is.

A királyi vármegyék volt serviensei és várjobbágysai 1267-ben nemesi címet kaptak. Erdélyben a XIII. század eleji oklevelekben öt nemzetségnek (Zsombor, Agmand, Kalocsa, Mikola, Borsa) volt egymástól távol eső, egyenként 2-10 falnyi, szórt birtokteste. Az öt nemzetségből számos kis- és középnemes család származott. Ezeknek egy része Vajdaszentiványon is birtokolt részjóságot. A feudális viszonyoknak megfelelően a kis- és középnemesek a főurak familiárisai (hűbéresei) lettek. A familiárisokat a főúr családjába fogadta (innen familiáris nevük), s eltartásukra és jogi védelmükre kötelezettséget vállalt, a familiárisok pedig esküt tettek a hűséges szolgálatra.

A nemes egyben katona is volt. Emiatt gazdasági és politikai előjogokban részesült (a jobbágyság ingyenes munkaerejével művelte birtokát, adómentességet élvezett, közvetlenül királyi joghatás alá tartozott).

A felbomló királyi vármegyék rabszolgáiból és a különböző szolgálatokat végző köznép soraiból kerültek ki a szabadparasztsok, illetve a jobbágysok.

A rendi társadalom szerkezetét a Vajdaszentiványra vonatkozó oklevelek is igazolják.

A birtok nagyságát tekintve Vajdaszentiványt a Bánffy, a Hunyadi, a Csupor, a Pongrácz, az Erdélyi főúri családok birtokolták a fejedelemség kezdetéig. Rajtuk kívül, familiárisi alapon, a Székely, a Szentiványi, a Piski, a Földvári, a Koka, a Telegdi, a Buttkai, a Kerelői, a Szakács, a Fodor, a Járai (abafái előnévvel), családoknak voltak részjóságoik.

1375. szeptember 27-én a kolozsmonostori Konvent bizonyítja, hogy: „...Szentiványi Mihály, az András fia, a maga szentiványi részjóságát Szentiványi Gergellyel és Jánossal, a Miklós fiaival a néhai Szentiványi Péter részéért, ti. Szentivány feléért elcserélte.¹¹⁹” Ugyanazon a napon, 1375. szeptember 27-én, a kolozsmonostori Konvent bizonyítja, hogy: „...Szentiványi János, a Miklós fia, testvére, a Gergely terhét is magára vállalva, úgy egyezett meg Szentiványi Mihállyal, az András fiával, hogy a múlt évben kiállított egyezményes levelüket, mely szerint az egyezséget meg nem tartott fél a másik fél részére, a bíró részen kívül, 50 márkát tartozott volna fizetni most már intézkedést tévén, érvénytelennek nyilatkoztatták.¹²⁰”

1380. november 12-én, vajdaszentiványi tartózkodása idején Losonczy László erdélyi vajda tanúsítja, hogy: „... Régeni István fiai, László

és György és Tamás fia, Dénes mester (kiket a vajda testvéreinek mond) előtte kijelentették, miszerint Apáti nevű birtokukat Torda vármegyében, Régen közelében, mint már Tamás mester, az ők nagyatyjok is bírt, a kolozsmonostori Konventnek hagyják azon kikötéssel, hogy ha ezután az apát híre és akarata nélkül apáti birtokához nyúlnának, Régenben levő birtokaikat is az apátság javára veszítsék el.¹²¹”

Losonczi László vajda (1376-1391) megfosztotta Szentiványi Miklós utódait Vajdaszentiványi részirtokától. A sértett felek a királynéhoz folyamodtak igazságtételért. Ifjabb Erzsébet királyné rendeletben utasította a kolozsmonostori Konventet, hogy Szentiványi Miklós utódait, kiket László erdélyi vajda elűzött, a felségsértésben ártatlannak találtatván, Szentivány nevű birtokukba ismét vezesse be. A királyné rendelete Visegrádon keletkezett 1380. január 27-én.¹²²

A birtokba való visszaiktatás bizonyára megtörtént, mert 1424. december 21-én Szentiványi István 50 aranyforint kölcsön ellenében Zöldszög nevű birtokát (terrorium Zevltzewg) Losonczi Dezsőnek zálogosította el. Az erdélyi káptalannal megkötött szerződés a kölcsönzött összeg visszafizetésekor érvényét veszítette.¹²³ Ez a zálogosítás a vegyes ajándékozás egyik formája, amely által két magánszemély (inter viros) között jött létre, mely által az adományozott birtokot lehetett növelni.

1451-ben, majd 1452-ben ismét Losonczi István, a László fia és fiai, László, János, György, András és Mihály vajdaszentiványi birtokukat 300 forint ellenében a család bonchidai és dobokai majordomusának, Nagy Gáspárnak zálogosították el. Utóbbi magtalan kihalása esetén a birtok visszaszáll a Losoncziakra.¹²⁴ Ez volt a meghatározott időre kötött zálogosítás formája.

1473-ban Losonczi János, László, András (nagyvárad kanonok) és Mihály, valamennyien Bánffy István fiai még mindig birtokosok voltak Szentiványon.¹²⁵

Úgy néz ki, hogy az 1451-ben és 1452-ben megkötött zálogosítás érvényét veszítette.

Az apa és fiai, vagy testvérek jelenléte az adás-vételi szerződésben, vagy a zálogosítás megkötésekor az osztatlan vagyon fennmaradását biztosította. Az új tulajdonos hivatalos beiktatása csak akkor történhetett meg, ha senki sem emelt kifogást ellene.

A Szentiványi nevű családot 1375-ben említik először az oklevelek. A család Torda, Küküllő és Kolozs vármegyében birtokos.

A Szentiványi Miklós (Nicolaus de Zentywan) Erdőszakál és Szengyel helységekben részirtokos.¹²⁶ Bizonyos Oswaldus de Zentywan egy tordavármegyei peres ügyben esküdtként szerepel Bolgár István és László

valamint négy jobbágyuk és állataik fogvatartása ügyében. A per eredményéről a kolozsmonostori Konvent írásban értesíti Csáki László vajdát.¹²⁷

A Szentiványi család 1455-ben Losonczi Dezsőtől bonyhai részbirtokát zálogosította el. 1464. április 30-án Szentiványi Ferenc 200 forint kölcsön ellenében zálogba kapta a Losoncziak bonyhai és solymosi birtokát. Ugyanakkor megvásárolta Losonczi Dezső moci és szombatfalvi részbirtokait is.¹²⁸

Szentiványi Ferenc és János (István fiai) és László, a Mátyás fia, bárói birtokukat elcserélték a Járai család vajdaszentiványi részbirtokával.¹²⁹ A cserére 1465. január 19-én került sor. 1468. január 17-én Szentiványi Ferenc, János és László megvásárolták Járai Gergely és leányai (Potenciana, Apollonia) vajdaszentiványi birtokait. Járai Jakab és Ferenc (a János fiai) unokatestvérékkel, Járai abafái Péterrel közösen ellentmondásukat fejezték ki a birtokeladás miatt.¹³⁰

Az ellentmondás a családi birtok felaprózódását akadályozta meg. Adás-vételkor elsőbbséget élveztek a testvérek, a rokonok, majd a birtok szomszédai és csak azután az idegenek. Idegennel kötött adás-vételi szerződést a rokonok vagy a birtok szomszédos gazdái megtámadhatták és ha az ellentmondást helyénvalónak találták, a szerződést semmisnek nyilvánították. Ez történt a fenti esetben is.

A Szentiványi család 1467-ben részt vett az erdélyi főurak Mátyás király elleni lázadásában. Felségárulás címen a család kegyvesztett lett. A család birtokait Monoszlói Csupor Miklós, erdélyi vajdának adományozta a király. Szentiványi Ferencnek és Lászlónak fejét vették.

Úgy tűnik a család életben maradt tagjai kegyelmet nyerhettek Mátyás királytól. Csak úgy történhetett meg, hogy Szentiványi László 1470. július 9-én megvásárolja a Járaiak bárói birtokát.¹³¹

A XV. század végén Szentiványi Bernát és Dorottya, zálogba vették Tamás deák vajdaszentiványi, erdőszakáli birtokait, valamint Bárét és Szombatfalvát.¹³²

A társadalmi ranglétrán előkelő helyet szerzett magának a szentiványi előnevet viselő Székely család, amely több vármegyében szerzett birtokot vásárlás vagy királyi adomány útján.

A család legtekintélyesebb tagja minden bizonnyal Székely Mihály (Michaele Zekel), aki 1459-ben Beszterce grófjaként jelent meg.¹³³ 1459. április 28-án néhai Losonczi István fiai, László és János, szentiványi Székely Mihály bálványosi várnagynak vetettek zálogba a neki már apjuk által 260 forintért elzálogosított vajdaszentiványi birtokukat, összesen 500 forintért, Beresztelkével is szavatosságot vállalván. Ez elidegenítés ellen bonchidai

Nagy Gáspár ugyanezen a napon, majd ugyanebben az évben ismét szentiványi Székely Mihály előtt is tiltakozott, tekintettel arra, hogy a szóban forgó birtokot ő már 1451-ben és 1452-ben zálogba vetette.¹³⁴

A magyar királyságnak tett szolgálatai fejében 1459-ben a vajdaszentiványi Székely és Szentiványi család Mátyás királytól adományba kapta a haranglábi birtokot 12 hozzátartozó faluval együtt.¹³⁵

A nevezett adomány (beneficium, iusto servitio, donatia regia) meghatározott időre szólt. Érvényét veszítette abban az esetben, ha az egyik fél elhalt, vagy ha az adományozott hűtlenségbe esett. Az adomány ellen több küküllővármegyei család, többek között a Bogáti, Vizaknai, Haranglábi és Kemény tiltakozott. A király édesanyja, Szilágyi Erzsébet is ellentmondott, mert a haranglábi rész a Hunyadi birtokhoz tartozott.¹³⁶

Székely Mihály újabb birtokot szerzett: Solymost, hat hozzátartozó faluval (1459-ben vette zálogba 2000 forint ellenében Mátyás királytól)¹³⁷, prediumként sárpataki és körtvélykapui részeket¹³⁸, a tekei uradalmat Harasztossal és Ludvéggel, valamint Újfaluval együtt.¹³⁹

Bár Szilágyi Erzsébet ismét tiltakozott, Mátyás király 1463-ban újabb beiktató oklevelében erősítette meg birtokaiban Székely Mihályt.¹⁴⁰ E beiktatásra szükség volt, mert a törvény szerint az adományozást egy éven belül újabb beiktató oklevéllel kellett megerősíteni, ellenben érvénytelennek nyilvánították.

A haranglábi birtok ügyében 1464. április 18-án Folti Mihály és István feleségével, Mártával, valamint ennek testvéreivel (Anna, Margit), aztán Vizaknai Miklós feleségével panasszal fordultak Mátyás királyhoz, azt állítván, hogy a nevezett birtokot Székely Mihály hatalmasan (erőszakkal) foglalta el még 1452-ben. Székely Mihály utolsó birtokszerzemények között van Erdőszakál¹⁴¹, Szengyel¹⁴², Báré¹⁴³, Faragó¹⁴⁴ és Akna¹⁴⁵, illetve egy név szerint nem említett birtok, Solymos ellenében.

Az 1467-es királyellenes lázadásban való részvétele miatt Székely Mihályt fej- és jószágvesztésre ítélték¹⁴⁵. Birtokait, a Marossárpataki kastélyt, Marossárpatakat és Körtvélykaput, a szengyeli, erdőszakáli és vajdaszentiványi birtokait a Küküllő, Kolozs és Doboka vármegyebeliekkel együtt, Monoszloi Csopor Miklósnak adományozta a király. Azt még ugyanabban az évben megerősítette birtokaiban. A maga rendjén a vajda, a nevezett birtokokat Sebestyén Szakácsnak (Zakacs de Zenthiwan) adományozta. A Székely család Miklós nevű utódjának a XV. század végén birtokai voltak Marossárpatakon és Körtvélykapun.¹⁴⁶

Vajdaszentivány mellett helyezkedett el a hatalmas Gernyeszegi uradalom, amelyet a XV. században a somkereki Erdélyi család birtokolt. A királylázadásban való részvétele miatt az Erdélyi család valamennyi birtoka a

vajda, Monoszlói Csupor Miklós tulajdonába került 1468-ban. Miután a vajda még ugyanabban az évben meghalt, az Erdélyi család birtokait László, a néhai Erdélyi Miklós fia kapta meg. Királyi kegyelem fejében (1468. december 28) László birtokait dengelegi Pongrácz Lászlónak ajándékozta a király.¹⁴⁷ A geryeszegi kastélyhoz tartozó Marossárpatak és Vajdaszentivány 1477. december 2-án Pongrácz László özvegye, Jusztina asszony tulajdonába ment át.¹⁴⁸ Az Erdélyi család tagjai, István, Tamás, János, Márton, Judith, Anna, Potenciana, Klára, Magdolna 1478. január 23-án pert indítottak Jusztina asszony ellen, visszakövetelvén a király által elkobzott birtokaikat. Mátyás király 1478. augusztus 13-án újból megerősítő levelet adott Jusztina asszonynak a szóban forgó birtokról.¹⁴⁹ Talán a tovább tartó zaklatás miatt, Jusztina asszony Erdélyi Jánoshoz ment feleségül. A feleség a hajdani Erdélyi birtokokat férjének zálogosította el 20000 forint ellenében, azzal a feltétellel, hogy a birtokokat a férj (János) testvérei, Tamás és Márton örököljék.¹⁵⁰

Ennek a zálogosításnak maga a király mondott ellen. A nevezett birtokokat a király 1483. január 27-én Jusztina asszonynak adta zálogba 50000 forintért. A szerződést az erdélyi káptalan hitelesítette, majd írásbeli jelentést tett róla Báthori István vajdának (1479-1493), amiből kitűnt, hogy a beiktatás szabályszerűen megtörtént és senki sem mondott ellene.¹⁵¹

Vajdaszentivány néhány évig kivált a geryeszegi uradalomból az Erdélyi és a vajdaszentiványi Székely és Szentiványi családok között létrejött egyezségnek köszönhetően. Az 1491. augusztus 24-én kötött szerződés szerint Székely Miklós és Szentiványi János örökjogon visszakapták Erdélyi Jánostól vajdaszentiványi, erdőszakáli, és szengyeli birtokaikat. A nevezett birtokok mellett praedium címen életük végéig Faragón, Némában és Rűcsön is birtokhoz jutottak. Ellenben Székely Miklós marossárpataki és körtvélykapui birtokai továbbra is az Erdélyi családé maradtak.¹⁵²

II. Ulászló magyar király csak részben hagyta jóvá a fenti egyezséget. A magyarországi Palotán kiadott oklevélben Székely Miklóst és Szentiványi Jánost nem erősítette meg birtokaiban.¹⁵³

1492. június 7-én Erdélyi János és felesége Jusztina asszony ismét megegyeztek Székely Miklóssal és testvérével Jánossal, a vajdaszentiványi, erdőszakáli, szengyeli, marossárpataki és körtvélykapui birtokaikat illetően a kolozsmonostori Konvent előtt.¹⁵⁴

Mindezek ellenére II. Ulászló király „nova donatio” címen, 1496. június 9-én az Erdélyi család vajdaszentiványi birtokát a geryeszegi uradalomhoz csatolta. 1497. június 13-án a kolozsmonostori Konvent ellentmondás nélkül iktatta be vajdaszentiványi részeibe Erdélyi Jánost.¹⁵⁵

Mátyás király 1468-ban végrehajtott nagyméretű birtokelkobzása után évszázadok óta begyökerezett családok lázadó tagjai lettek földönfutóvá

egyik napról a másikra. Ide tartoztak a Bánffy, a somkerekai Erdélyi, vajdaszentiványi Székely és Szentiványi családok is. Birtokaikat a király rokonainak és kipróbált híveinek, elsősorban az új vajdáknak, dengelegi Pongrácz Jánosnak és Monoszlói Csupor Miklósnak adományozta. A két vajda családja férfiágon hamarosan kihalt. Így a hirtelenül szerzett uradalmak leányági utódok kezén megoszlottak, más részüket Mátyás visszaadta azoknak, akiknek később megkegyelmezett. Emiatt kaphatta vissza birtokai egy részét a Székely és Szentiványi család is.

Vajdaszentiványon voltak más nemesek is birtokosok.

A szentiványi Fodor (Fodor de Zenthivan, Vaydazenthivan) család 1443-ban Vajdaszentiványon, Erdőszakálon és Majoson tulajdonos. 1474-ben toldalagi birtokáról volt kiállítva oklevél. Akkor Fodor Antal, a Jakab fia, elzálogosította a toldalagi halastó felét és a malmot Szengyeli Péternek és Gábornak. 1477-ben egy Toldalaghi leánynak ajándékozta egyik vajdaszentiványi jószágát. 1478-ban Hosdái Ferencnek adta zálogba Vajdaszentiványon két jobbágycsaládját használt földjükkel együtt.¹⁵⁶

A Szentiványi családból kivált Buttkai Zsigmond (Buttkai Benedek és Szentiványi Ilona fia), Orsolya, Dorottya, és Erzsébet nevű testvéreivel közösen eladta torda-, kolozs-, és küküllővármegyei birtokait Kerelői Pálnak, Jánosnak és Gálnak 100 aranyforint ellenében. Ugyanakkor egyeztek meg, egyfelől a nevezett Kerelői és Buttkai család, másfelől a Szentiványi család, hogy utóbbiak az előbbieik számára lemondtak küküllővármegyei birtokaikról, azzal a kikötéssel, hogy az egyik fél magtalan kihalása esetén a másik fél fogja kapni azokat.¹⁵⁷

Amint ezek az adatok bizonyítják, Vajdaszentivány birtokosai voltak a Szentiványi család 1375–1470 között, a Losonczi család 1451 körül, a Székely család 1452–1492 között, a somkerekai Erdélyi család 1468–1496 között, továbbá Tamás deák a XV. század végén, illetve Pongrácz János és Monoszlói Csupor Miklós vajdák 1468 körül. Kisebbségi nemesi birtokos volt a Fodor család 1443–1478 körül.

Vajdaszentivány tehát hűbérbirtokként élte meg a középkor századait. Ez szabta meg a falu népességének életét is.

5. A helység szolgáló emberei

A hűbéri birtok éles választófalat emelt a nemesek és a parasztok között.

A XIV. század végére már Erdélyben is megszületett a szó klasszikus értelmében vett jobbágyság. A parasztság több, élesen elkülöníthető rétegre, csoportra bomlott: telkes jobbágyok (egész vagy kisebb

telekkel bírók), szabadosok (földesúri szolgáltatások alól fölmentettek), zsellérek (telek nélküli szegények).

Vajdaszentiványon jobbágyok létezéséről először egy 1425. május 1-én kiadott oklevél tanuskodik. Akkor Szentiványi István elzálogosította Tornyos Mátyás és Kis Pál nevű jobbágyait birtokaikkal együtt, valamint négy háztalan jobbágytelket Mikai Antalnak 110 aranyforint ellenében. A kölcsön megtérítésekor a szerződés érvényét veszítette.¹⁵⁸ A jobbágyokról szóló második említés 1478-ból való, amikor Fodor Antal két jobbágy családot zálogosított el birtokaikkal együtt Hosdái Ferencnek.

A vajdaszentiványi parasztek szolgáltatásairól, a pápai tizedjegyzéken kívül, nincsenek adataink. Bizonyára az országos szokások szerint kellett szolgálniuk nekik is.

Az egyik legjelentősebb szolgáltatás a kamaraadó volt, amit 1342-ben vezettek be. Ennek nagysága kapunkként (portánként) 18 dénár volt. Nagy Lajos király 1351-es dekrétuma három garasban állapította meg egy egész porta adóját. Egész portának tekintették azt, amelyen egy szekér szénával vagy terménnyel megrakott szekér ki és bejárhatott. 1411-ben, az egész portáért 30 dénárt, egy kis kapuért (werócze) 15 dénárt kellett fizetni.¹⁵⁹

A királyság növekvő kiadásai, a törökveszély, új szolgáltatások bevezetését követelték meg. Ilyen volt a portánként kirótt ½ aranyforintnyi rendkívüli adó, amit a törökök elleni háborúért fizettek a parasztek.

A jobbágyok hűbéruraiknak tartoztak szolgálni. A jobbágyot személyi függőség fűzte urához, aki kénye-kedve szerint bánhatott vele (birtokostól eladhatta).

Az elemzett korszakban a legelterjedtebb szolgáltatás a dézsma volt. A dézsmát búzából, árpából, zabból, rozsból, kölesből, borsóból, kenderből és borból kellett fizetni. A gabonatized (akó) nagysága 2 veder (kőből) volt családonként. Disznó esetében egy a tizből.

Valószínű, hogy a szolgáltatások nagyságrendje bizonyos mértékben eltérő lehetett az országos szinttől, ahogy helyi szinten is voltak eltérések nemes és nemes között.

A felsorolt szolgáltatások mellett a falu lakói az egyháznak is adóztak. Az 1332-es esztendőben összesen 26 régi banálist és 7 dénárt fizettek a pápai tizedbe. 1352-től az erdélyi püspököknek és a gyulafehérvári káptalannak pénz formájában adóztak a hívek. Egy kalangya búzáért járó dézsma értéke nyolc dénár. 1437-ben húsz kalangya után 1 forintot kellett fizetni. II. Ulászló 1498-ban kiadott rendelete alapján a dézsma értéke kalangyaként 1 dénár, tíz bárányért 1 dénár, 10 kaptárért 1 dénár.

Werbőczy István híres „Hármaskönyve” 1517-ben megszabta a parasztság szolgáltatásainak új nagyságrendjét. A robotot évi 1 napban

állapította meg; terményekből a kilencedet kellett beszolgáltatni. A paraszt terményeinek 8/10-et tarthatta meg. A cenzust (pénzdó) 100 dénárban, vagyis 1 arany forintban szabta meg. A kisállatok tekintetében két liba évente, egy csirke hónaponként, egy disznó 10 porta után.¹⁶⁰

6. Vajdaszentivány a fejedelemség korában

A mohácsi vész (1526) beleszólt Vajdaszentivány sorsába is. A birtokviszonyok maradtak, de a birtokosok cserélődtek.

A fejedelemség korában a faluban a bethleni Bethlen, a Bornemissza, a Cserényi, a Theke, a Bodoni, a Gillány, az Alsó, a Gondos, a Nagy és a Szabó nevű családoknak voltak különböző nagyságrendű birtokrészei.

A bethleni Bethlen család első ismert vajdaszentiványi tagja Bethlen Balázs, aki 1532-ben Thabiássy Jánossal állt perben birtokának erőszakos elfoglalása miatt.¹⁶¹

Két évtized múlva, 1552-ben, az Erdélyt megszálló osztrák hadsereg parancsnoka, Castaldo generális iktatta be Bethlen Györgyöt (a Bethlen Elek fiát) vajdaszentiványi birtokába.¹⁶²

A Vajdaszentiványon is birtokló Bethlen család leszármazottai a következők: Bethlen György, ennek fia Ferenc, ennek fia Farkas, ennek fia János (Erdélyi Kancellár). A kancellár második felesége, Klára asszony sürgetésére, 1668-ban a családi vagyont elosztották a gyermekek között. Ez alkalommal jut a szentiványi részbirtok Miklós nevű fiúknak. A kancellár másik fia, Sámuel, akit Mindszenti Budai Péter fogadott fiává (innen a Budai kert neve). Bethlen Sámuel és Nagy Borbála házasságából származik többek között György. Ennek felesége Kollatovich Kata (meghalt és temették Vajdaszentiványon 1754. július 17-én). Ebből a házasságból származnak László (1720-1790), György (meghalt 1764-ben) és Kata (1726-1796), kinek férje gróf iktári Bethlen Domokos. A bethleni Bethlen család férfi ágon 1790-ig birtokos Vajdaszentiványon. Ekkor Bethlen László sírba vitte családját. Birtoka leányágon más családok tulajdonába került.

Az 1500-as évek végén a vajdaszentiványi előnevű Bodoni István az erdélyi politika egyik központi alakja lett. Báthori Zsigmond fejedelem követségében Rómában járván megszerezte a „Római Szent palota grófja” címet (sacri palati Romani comes).¹⁶³ Azonfelül a marosújvári kastélyt kapta adományba. A fejedelem eszes de rossz tanácsadója, írták róla. Ő vette rá Báthorit, hogy Gálfi Jánost, egykori nevelőjét, majd tanácsosát kivégeztesse. Gálfi bukása után megkapta Bodont, előbb ennek birtokosa volt. 1595-ben Bodonit ott találjuk Havasalföldön a Bocskai István vezette törökellenes

hadjáratban. Lehetséges, hogy mellette vajdaszentiványiak is részt vettek a hadjáratban. Bodoni Târgovişten, Brăilan és Giurgiuban mutatott vitézsége elismeréseként Báthori Zsigmond fejedelem 1596. július 8-án parancsba adta a kolozsmonostori Konventnek, hogy Bodonit iktassa be szamosújvári birtokába.¹⁶⁴ 1598. augusztus 29-én ő vezette Bukarestbe azt az erdélyi küldöttséget, amelyik a fejedelem nevében feújította Mihály vajdával az 1595-ben kötött törökellenes szövetséget.¹⁶⁵

Midőn Báthori Zsigmond hanyatlott, Bodoni igyekezett mindig a hatalomra jutók közelében maradni. 1599 elején már Báthori Endre oldalán találjuk egészen a selembergi ütközetig (1599. október 28). Megjegyezzük, hogy ő tanácsolta Báthori Zsigmondnak Andrással, a későbbi fejedelemmel való kibékülését. Báthori Endre (András) veresége után, többedmagával pártolt át (csak érdekből, vagy kényszerből?) Mihály vajdához. Szolgálati ellenében, Mihály vajda megerősítette Bodonit addigi birtokaiban, kivéve a szamosújvári uradalmat. Az 1599. november 29-én kiadott beiktató parancsban Bodoni István, „Magnificus Stefanus Bodoni de Vayda Szentivan” néven fordult elő.¹⁶⁶ Ugyanabból az alkalomból a vajda megparancsolta Bodoninak, hogy a császár és a maga nevében hódoltassa Besztercét. A Nagy Sajón tartózkodó Bodoni 1599. december 26-án levelet küldött Besztercébe, amiben arról tudósította a várost, hogy Mihály vajda odavezenyelte a szerbeket, őt és Dragoş országbíró a hadsereg állapotjának megvizsgálására. Amíg megérkezik, arra kéri a várost, hogy gondoskodjék a szerbek ellátásáról.¹⁶⁷

Mikor a pénzhiánnyal küszködő Mihály vajda Moldva ellen indult (1600), a veszedelmes Bodonit és néhány társát, Nicolae Pătraşcuval, a vajda fiával, Bukarestbe küldte.¹⁶⁸ A vajda miriszlói veresége után (1600. szeptember 18.), Bodoni István a Basta embere lett.

A kolozsvárra összehívott országgyűlésen Bodoni és társai elleneztek Báthori Zsigmond visszahívását. Az 1601-ben visszatért Báthori parancsára Bodonit elfogták és Dévára zárták.¹⁶⁹ További sorsa ismeretlen.

A Bodoni család többi tagja között megemlíthető még: Bodoni Balázs 1555-ben, Bodoni Márton és György 1599-ben, Bodoni Zsuzsanna (Lázár Jánosné, aztán Faragó Andrásné) 1620-ban, Bodoni György a fejedelmi tábla ülnöke Apafi Mihály idején. Bodoni György és Tholdalaghi Judith házasságából született Balázs, György és Zsigmond. Balásznak Kopasz leánytól Klára, báró Bornemissza Jánosné született. Sem Györgynek, sem Zsigmondnak nem maradt gyermeke. Zsigmond 1725-ben fiúörökös nélkül halt meg. A Bodoni család vajdaszentiványi birtoka leányágon hosszú időn át lett pereskedés tárgya.¹⁷⁰

1620. március 19-én, a Bergenyében tartózkodó fejedelem, Bethlen Gábor elrendelte, hogy szenttamási Lázár Jánosné, Bodoni Zsuzsanna javára tanúvallomást tartsanak, amelyben a tanúk között vajdaszentiványi Szabó János is részt vesz.¹⁷¹

I. Rákóczi György fejedelem, útban Görgény vára felé, Vajdaszentiványról Besztercére küldött levelében (1633. november 18.) felszólította őket, hogy figyeljék a Moldvában levő tatárok mozgását. A fejedelem vajdaszentiványi tartózkodását valószínűleg az okozhatta, hogy a fejedelemasszony, Lorántffy Zsuzsanna testvére, Lorántffy Kata vajdaszentiványi: Alia Farkas Sámuel felesége volt, akiknek leányát, Alia Máriát a fejedelem és felesége nevelték fel, elvevén a leányt anyjától, amiért katolikus vallásúhoz ment feleségül. Ez az Alia Mária hagyta a református egyházra a Nagy Rét nevű birtokot.

A falu nemesei között találjuk Gillányi Gergelyt, a híres Gillányi hagyaték tulajdonosát is. Ez a hagyaték lett 1679-től az első világháborúig az erdélyi református egyház vagyonának legtekintélyesebb része. Gillányi Gergely, Apafi Mihály fejedelem Anna nevű nővérének a férje, egész vagyonát öccsének, Jakabnak hagyta, azzal a feltétellel, hogy ha ez örökös nélkül halna el, az egyházra maradjon minden. Az örökös még nőtlen korában elhalván, Gillányi Gergelyné örökölte a vagyont, melynek mindössze egy töredékét volt hajlandó átengedni az egyháznak. Tofeus Mihály püspök a fejedelem és tanácsurai előtt, mások jelenlétében is, 1679. június 19-én élesen kikelt az özvegy ellen, megfenyegetvén az egyházi megtorló intézkedések teljes alkalmazásával. Hallgatóira annyira hatott beszéde, hogy az özvegyet ráerőltették a javak kiadására. Ezeknek a birtokoknak kívüli részét a szegény egyházak és lelkészek segélyezésére fordítottak, a birtokok jövedelme pedig a püspök javadalmának szolgált.¹⁷³

Egy 1670-1677 közötti, tordavármegyei összeírásban szerepel Alsó János, nagypestényi Alsó Péter fia, kit vajdaszentiványinak is mondtak. Apor Péter szerint főember számba ment Alsó Péter. Három fia közül (Sámuel, János, István) János, kit szintén vajdaszentiványinak neveztek, megyei bértárnok volt Tordán. Apor Péter egyik verse őt is főrangúnak mondott.¹⁷⁴

Az erdélyi fejedelemséget az elszigetelődés, a pénzromlás és a pénzhiány sújtotta. Közben katonai költségei megsokszorozódtak. A földrajzi elszigetelődés miatt a pénzszerzés egyedüli járható útja a földesúri birtok hasznának a jobbágyok rovására való növelése volt. Az 1500-as évek végére a földesurak kiterjesztették gazdálkodásukat a jobbágyi földekre is. Így megteremtődött a majorsági gazdálkodás, ami magával vonta a jobbágyi szolgáltatások (főleg a robot) növelését. A pénzhiány miatt a gabona értékmérővé vált. A földesúr igyekezett minél többet összegyűjteni belőle

(erre való a majorság), piacra csak ritkán juttatott, ellenben ezzel fizette ki szolgálait, katonáit, tisztségviselőit. A majorsági gazdálkodással párhuzamosan megnövelték a természetbeni szolgáltatásokat is. Nagy verseny indult a tizedbérletekért. Egy ilyen dézsma-arendáról tanúskodik az 1587-1589 között készített jegyzék és kimutatás, amit a fejedelmi fiscusnak (kincstár) fizettek Vajdaszentivány urai. A püspökségnek járó dézsma-árenda értéke 22 forint, a főesperességé 10 forint és 66 dénár. „...Bornemissza Gáspár uram törlesztett 2/8-os forintot. Bodoni Balázs, Cserényi Pál, Theke Gáspár, Bornemissza Gáspár és Benedek urak a teljes árendát kifizették két részletben. Először 16 forintot és 33 dénárt, másodszer ugyanannyit...”¹⁷⁵

Az adómentességet élvező nemességnek katona-kötelezettségei voltak. Időnként szemlére kellett megjelenie, amint az alábbi kimutatás is tanúsítja:

Év	Nemesek neve	Hány lóval	Hány szolgálával
1670 ¹⁷⁶	Gillányi Gergely	1	12
	Bodoni György	1	3
	Alsó János	1	3
	Gondos István	1	1
	Nagy Boldizsár	1	1
	Gondos Mihály	1	1
	Szabó Mihály	1	1
1671 ¹⁷⁷	Gillányi Gergely	1	12
Év	Nemesek neve	Hány lóval	Hány szolgálával
1671 ¹⁷⁷	Bodoni György	1	3
	Alsó János	1	3
	Gondos István	1	1
	Gondos Mihály	1	1
	Nagy Boldizsár	1	1
	Szabó Mihály	1	1
1677 ¹⁷⁸	Gillányi Jakab	1	4
	Alsó János	1	3
	Gondos István	1	1
	Nagy Boldizsár	1	1
	Gondos Mihály	1	1
	Bodoni Györgyné	-	hiányzik

1702-ben Vajdaszentiványon birtokos családok Kollatovitch, Bán, Bodoni, Farkas, Gondos és egy egytelkes nemes név nélkül.¹⁷⁹

7. Jobbágysors Vajdaszentiványon

A fejedelemség korában a jobbágyokra rótt állami és földesúri terhek igen nagy változatosságot mutattak. A cenzust (pénzbeni járadék) az egész falura vetették ki. A családokra való leosztását a falubíró szabta meg. Hasonlóképpen sokrétű volt a terményszolgáltatások (naturálék) rendszere: zabot és búzát mindenütt, baromfit, juhot, tojást, mézet, zöldséget, gyümölcsöt, tűzifát, változó módon kellett adni. Az egyházi dézsma 1542 után az államkincstár jövedelme lett.

A robotoltatás gyakorlata nem volt egységes. A birtokosok hol a családfőkre méretezték a terhelést, hol az ekék vagy az ígás állatok számához igazították. A XIV. század végére a robotot mindenkitől „képeség szerint” (pro facultate) követelték meg. Többé nem a munka idejét, hanem az elvégzendő tennivalókat rögzítették.

Az állami adót (dica) 1543-ban 3 forint értékű, 1552-től 6 forint értékű vagyonnal rendelkező jobbágyok fizették. A kivetés alapja az igaerő (ökrök száma) volt. Mindvégig fennmaradt a jobbágyok részleges (minden 8-16 családot érintő) hadba vonulási kötelezettsége.¹⁸⁰ Elmondható, hogy a fejedelemség korában a jobbágyság élete nehezebb lett.

A mindennapi élet, a megélhetés biztosítása a szántó-vető tevékenység és az állattartás révén történt.

A vajdaszentiványi határ nagy része földesúri majorsági birtok volt. Erre utal 1737-ből Grip Dániel levele: „...az földekről egyebet nem tudok írni, hanem a földesúr annyit accomodalhat maga majorkodtatásához, valamennyit akar, s a többit hagyhatja az jobbágyoknak, vagy zselléreknek, ha mind oda nem akarja hagyni.”¹⁸¹

Bizonyára ez a fajta birtoklás és gazdálkodás már az 1600-as években is uralkodó volt a faluban.

Fennmaradtak a földközösség maradványai is. Erre utalnak a Nagy Nyíl (1726), a Külső Kijáró Nyilak (1729) és a Közfű határnevek. A szóban forgó határt, illetve határrészt egyenlő részekre osztva, nyilas sorshúzással vették a falusiak időlegesen használatba. Erre utal egy 1577-es okirat: „Szentgyörgy nap után való szombatn kinek kinek az ő igazsága szerint minden földek feloszoljanak.”¹⁸²

A kevés földdel rendelkezők, hasznavehetetlen területeket tehettek megművelhetővé. Ezeket irtásföldeknek nevezték, amelyek után nem járt szolgáltatás. Irtvány földre utal az 1680-ból származó oklevél: „... az Kara mezőn egy darab Irtvány csegely...” (ék alakú irtványföld)¹⁸³, valamint az Irtván nevű határrész.

A régi határnevek szerint megállapíthatjuk, hogy a falu határa, meglehetősen kiterjedt és milyen növényeket termesztettek. Bár búzára, zabra

és árpára nincsenek adatok, biztos, hogy ezek a kultúrművények foglalták el a határ nagy részét. Ezek mellett a borsó, lencse, köles, kender, szőlő, bongort (gyümölcsös) nevű határrészek a termesztés fajtáira hivatkoztak.

Bár állattenyésztésről nincsenek adataink, a Tilalmasra lejáróban (1681), Csobán erdő (1680), Csobán utca (1726), Dellő (1680), Szesztera (helyesen Esztena) kút (1769), Szőlőfű (1727), Fű vápálya (1726), Fügő fű (1726), Ganéjos kútra járó (1726), Molnár rétje (1692), Nagy Rét (1679), Kaszamankó (1729), határnevek egyértelműen tanúskodnak róla.

A mezőgazdasági termékek eladásából származó pénz mellett más jövedelem forrásokat is találhatunk: korcsmáltatás, örlés, halászat, kovácsmesterség.

A szőlőtermesztésről szóló első hiteles adat 1618-ból való.¹⁸⁴

A feudalizmusban a legtöbb faluhelyen az italmérés a földesurak kizárólagos joga volt. A jobbágyszolgáltatási kötelezettségek közé tartozott a földesúr borának a korcsmán való kiárúsítása is. A jobbágyság és zsellérség az év meghatározott időszakában korcsmárolhatott. A korcsmárolásnak illetékesség szerinti és időbeli rendjét fontos rendtartás szabályozta.

Halászatra engednek következteti a Tó utca, Tóra járó (1726) határnevek, de még inkább Földvári Ferenc 1725-ből származó levele: „...az odavaló tónak meghalásztatását is ökegyelme nagyságodnak javalja...”¹⁸⁵

Malom léteire több adat utal. Ilyen adat származik 1645-ből: „...mikoron gyűltünk volna Faragó András uram azon vajdaszentiványi határon épített malmának gátja oculálására” (helyszíni szemléjére – megjegyzés tőlem).¹⁸⁶ A mezőmadarasi előnevű Faragó András a mezei hadak kapitánya volt I. Rákóczi György idején. Második felesége vajdaszentiványi Bodoni Zsuzsanna.

Kovácsmesterségre utal az 1726-ban említett Kovács kútja helynév.¹⁸⁷

A faluközösség tagjainak viszonyát írott és íratlan törvények szabályozták. A falugyűléseken a közösség minden tagja részt vett és az egész falura érvényes határozatokat, ún. „falutörvényeket” hoztak. „A falutörvények” a falu közösségi életének különféle megnyilvánulási formáit szabályozták:

- a vetésmező, a művelés alatt álló határrész megőrzése kerítés építéssel (gyepűvel);

- a tilalmasban (határban) kárttevő marhák gazdáinak megbüntetése a kárvallott javára;

- nyílföldek időnkénti újraosztása;

- a falura kivetett adó elosztása;

- a falusbíró, esküdtek, pásztorok megválasztása, vagy megfogadása.

A falu élén a falusbíró állott. Az első név szerint ismert falubíró Nagy Bálint¹⁸⁸. Természetesen a falusbírói tisztség sokkal régebbi keletkezésű, feltehetőleg már az 1400-as években megjelent.

A falusbíró a faluszék vezetője is volt, amely kisebb peres ügyek intézésével foglalkozott. János Zsigmond 1564-ből kelt utasítása szerint a faluszék 2 forintot érő ügyekben ítélezhetett. Kihágási esetekben maga a bíró is büntethetett 1 forintig. A vitás eseteket lehetőleg a faluszéken intézték el, kerülve a megyei hatóságok beleszólását.

A falusbíró róttta ki a gazdákra és szedte be a falura kivetett adót. Fizetést nem kapott, de mentesítve volt az adófizetéstől, részesedett a bírságpénzekből, amelyeknek fele őt és az esküdteket illette meg.

Az esküdtek fő teendője a „tilalmasok” és általában a határ, valamint az utak felügyelete volt. Tagjai voltak a falu székének is. Mint mezei pásztorok, a határon történt kihágásokat a helyszínen büntették. Azokat a lakosokat, akik megtagadták a büntetés kiegyenlítését, a faluszék elé hívták, ahol megbírságotlák őket az engedelmesség megtagadása miatt.

A faluszékről, a falusbírókról és az esküdtekről több adat is tanúskodik Vajdaszentiványon az alábbiak szerint:

1555-ben „...ezt asszonyom tette ez testamentumot mielőttünk Szent Ivány (Zenth Iwany) Ferenc diák és Bodoni Balázs előtt Zent Iványról...”¹⁸⁹

1577-ben „...minket egyaránt hívtak volna a két fél Wajda Zent Ivánra, hogy az alól megírt falukban, az kiket úgy találunk törvény szerint, hogy egyaránt illet mind fiúágot, mind leányágot, az közöttük igenesen megosszuk három részre, a Vágó Mihály kisebbik fiával, Mihálllyal és Vágó Borbála asszonnyal. Ezeket törvény szerint úgy intéztük, hogy a házak után járó földeket egyaránt osszák...”¹⁹⁰

Megjegyzés: az osztozáskor a különböző települések határában levő családi rész vagy részjóságok mindenik település keretében megoszlottak az osztozó atyafiak között és így egy-egy osztozó birtokrészei sokfelé elaprózódva nehezen és kevésbé jövedelmezően volt kezelhető. Az elaprózott részbirtokokat éppen ezért cserével egy birtokközpontba, illetve ennek közelébe eső olyan településekre vonták össze, ahol a birtokosnak már más birtokrésze is volt.

1618-ban: „...Jelenték, hogy az elmúlt napokban itt Vajdaszent Ivánon régi törvényeink szerint, hívának ki bennünket a felső szőlőhegyünk gyepűjének meglátogatására. És mikoron jutottunk volna a másik szélére a szőlőnek a Bongort gyepű végében ahol a szőlő mellékgyepűvel indíttatott régen te azt mind elosztották volt a szőlő melléki gyepűt, ott kezdenek némely atyánkfiai a gyepű végét, ott elsőben Varga Miklós mondta, hogy a Bongort mellett első szőlő gyepű Bálvány Balázs szőlőjének első mellékgyepűje a

Bongort gyepű végében ezt róják arra ki ellen Kortomáz György azt mondta nem az, hanem ez a Bálvány Ferenc szőlő gyepűje, első mellékgyepűje, ki ellen ismét monda Varga Miklós, miért mondd hiszen egyik szőlőgyepűt a másikon nem szöktetett által.”¹⁹¹

1618-ban: „...Kortomáz Györgyöt büntettük 16 pénzre, kit mikor aztán kértenek rajta, azt felelte, hogy bizony nem adja meg törvény nélkül.”¹⁹²

Ugyancsak 1618-ban: „...Ha Kortomáz György egyedül hittel megmond rajta, hogy az Első és Alsó szőlő gyepű volna a Bálvány Ferenc gyepűje hittel meg mer róla mondani és övéjé teszi hittel, tehát Varga Miklós tartozik megadni a két pénzt. De ha nem mert mondani róla, 15 nap múlva tehát ugyan Kortomáz György fizeti meg a két pénzt is.”¹⁹³

Szintén 1618-ban: „...És mikoron eljött volna a hitnek napja, a 15. nap begyülénk a mi székünkre az törvényházban. Előállta Kortomáz György és eképpen szóla: Jó uraim kegyelmetek adja fel a hitet, miképpen kegyelmetek a törvényt kiadta, én kész vagyok a hitre. Lőn némely esküdt atyámfia közülük kik ugyan kérték, hogy ne eskünnék meg, de mindezekre így felel Kortomáz György ne fogjon kegyelmetek meg a törvénytől hanem adja fel kegyetek az törvényt, nem lőn mit tennünk, hanem Nagy Ferencsel, a Joga Ferenc uram jobbágyával feladták a hitet neki, az szerint az mint a törvény megtalálta volt és megesküvén Kortomáz György arra az mint ide fel megírtuk.”¹⁹⁴

1618-ban: „...Mindezek után ilyen törvényt találánk mi az mi székünkön, hogy mivel hogy az Biró képenek gyalázatos szót szólt Kortomáz György, kire okot nem adott az biró képe, az 16 pénzzel vagyon meg tartozik adni Kortomáz György.”¹⁹⁵

A vajdaszentiványiak és a körtvélyfáiak 150 évig (!) perlekedtek egy határrészért (Kis Berek) amit a Maros szakított el; annak ellenére, hogy egy 1764-ből származó okirat szerint „...a körtvélyfái és vajdaszentiványi egybemenő határokat mindenütt a Maros vize régi árka választotta el egymástól.”¹⁹⁶ A határrészért folyó vitáról először 1692-ből van adatunk: „...a Maros sok időktől fogva a körtvélyfái határból nagy darabot morzsolt és hordott ezen rétnék melléje.”¹⁹⁷ Mindkét fél ragaszkodott a maga igazához. Arról is tudunk, hogy a körtvélyfáiakat többször megszorították (megfutamították) ha a Maros árkan átjöttek, sőt zálogot is vettek tőlük. A vita az 1840-es években is folytatódik. Mi módon ért véget, nem tudni.

Az Erdélyt ért osztrák (1601-1604) és török-tatár (1658-1660) dúlások vajdaszentiványi hatásairól nincs tudomásunk. Azt sem tudni, hogy az 1662-es, Beresztelkéről Görgény felé tartó és Abafáját ért nagy tatár támadás tett-e valamilyen kárt a faluban.

Apafi Mihály fejedelem 1661 után egyensúly-politikára kényszerült a török Porta és a Habsburg birodalom között. Apafinak sikerült a fejedelemség zilált viszonyait rendbehozni. Kormányzó körében művelt, tapasztalt és tehetséges politikusok tevékenykedtek: idős Bethlen János kancellár és a fiatal Bethlen Miklós. Mindkettőnek voltak vajdaszentiványon is részbirtokai.

1673 után Apafi Franciaország felé hajlott. A francia orientációt ellenző csoport vezetőjét, Bánffy Dénest lefejezteti. A hamarosan megszületendő francia-erdélyi megállapodás (1675) után ezrek fognak elmenekülni a Habsburgok által ellenőrzött magyar királyság területéről. Ők lesznek az ún. kurucok.

Bánffy Dénes kivégzése után írta 1676-ban Daczó János Teleki Mihályhoz, a bújosók generálisához: „...Itt valóban sok rossz hírek folynak. Azt is beszélnek, az asszonyt ökegyelmét az németek elfogták, azt is, Gillányinét Korlatovith urammal, feleségével, gyermekeivel Veselényi uram elvitte volna, ki volna úgy nincs is, de szél fuvatlan nehezen indul, gyakorta vox populi bekeзде telni.”¹⁹⁸

A vajdaszentiványi elfogottak (ha igaz) kiszabadultak fogságukból. 1676 után ismét Vajdaszentiványon találjuk őket.

8. Vajdaszentivány a Rákóczi-féle szabadságharctól 1848-ig

A XVII. század vége Erdély történetének egyik fordulópontja. A török kiűzése Közép-Európából egyben a Habsburg birodalom keletre irányuló terjeszkedését jelentette. 1687-től Erdély már az osztrákok megszállása alá került, hogy aztán Apafi Mihály halála után (1690) megszűnjön mint önálló fejedelemség és mind erőteljesebbé váljon a Habsburg fennhatóság.

Az osztrák hadak eltartásának terhei, visszaélései és sanyargatásai már 1703-ban felkeléshez vezettek. A szabadságharcosok élére II. Rákóczi Ferenc állott, akinek a seregében 1704-ben vajdaszentiványi Dénes Pált is megtaláljuk. A szabadságharc azonban elbukott és a falura is ránehezedett a Habsburg uralom minden terhe.

A XVIII., hosszú századnak is nevezett korszak Vajdaszentivány életében is lényeges változásokat hozott gazdasági és társadalmi téren.

A XVIII. században Vajdaszentivány társadalmi életét az előző századokban kialakult rendi tagolódás továbbélése jellemezte.

A falusi hierarchia élén a fő és birtokos nemesek helyezkedtek el.

1702-ben a birtokos családok: Korlatovich, Bán, Bodoni, Farkas, Baróti, Gondos és egy ismeretlen nevű kishemes.¹⁹⁹

Egy 1724-ben elvégzett összeírás szerint a faluban 5 nemes családot tüntettek fel név nélkül.²⁰⁰

Az 1729-ben végzett vajdaszentiványi vizsgálat kimutatása szerint a főurak: br. Kászoni Bornemisza János és özvegy Korlatovich Kata (Bethlen György felesége). Porciós nemesek: Budai Mihály, Farkas Miklós, Alsó István, Gondos Mihály, Gondos István, Szabó János, Nagy János, Baróti István és Udvarhelyi Dávid. Köznemesek: Szabó Pál, Szabó Mihály és Molnár Mihály.²⁰¹ A nevezett főuraknak és nemeseknek nem volt feltüntetve sem a birtok nagysága, sem jobbágyaik illetve zsellérek száma.

Észrevehető, hogy az 1702-ben említett Bán és Bodoni családok már nem szerepelnek. A bodoni család utolsó férfitagja (Zsigmond) 1725-ben utód nélkül halt meg. Birtokát Kászoni Bornemisza Jánosné, Bodoni Klára (Bodoni Balázs leánya) örökölte. A bodoni birtokrészért jó ideig folyt a pereskedés és amint az alábbi 1767-ből való idézet bizonyítja: „...a két asszonyságnak poszteritási Bodoni Zsigmond Uramnak jószágában ismét megosztznak, sőt még ezen osztozás után is hallottam gyakori osztozásokat, úgy annyira, hogy kezdete vég nélkül lévén osztozásoknak csak az Isten tudja őket legjobban megosztani, de más nem.”²⁰²

1739-ben adómentességet nem élvező köznemesek Szász Márton, Baróti Gábor és Lovász György.²⁰³

Egy Torda vármegyében felállítandó katonai alakulat (határőrezred) fenntartásához szükséges összegek miatt végzett összeírás szerint 1742-ben Vajdaszentiványon az alábbi főurak, köz- és egytelkes nemesek szerepeltek jobbágyaik számának és az adó összegének feltüntetésével.²⁰⁴

Nemesek	Jobbágyok száma	Özvegyek	Főrint	Krajcár
Bornemisza Ignác	13	-	4	39 ½
Bethlen György özvegye, Kollatovich Kata	14	-	5	1
Horváth Boldizsár	1	-	-	21 ¼
Poloskai András	1	-	-	21 ¼
Alsó István	5	-	1	44 ¼
Sándor József	1	-	-	21 ¼
Budai Péter	1	-	-	21 ¼
Gondos Mihály	2	-	-	43
Gondos István	4	-	1	26

Nemesek	Jobbágys száma	Özvegyek	Forint	Krajcár
Szombatfalvi Miklós	1	-	-	21 ² / ₄
Szabó János	1	-	-	21 ² / ₄
egyszessziós nemesek (név nélkül)	-	-	-	4 ² / ₄
Egytelkes nemesek, akik másfelől fel vannak mentve, de a katonaság számára adókötelesek	-	-	-	43
Molnár Mihály özvegye	1	-	-	21 ² / ₄

1750 után a főurak között a Bethlen, a Kemény, a Bánffy és a Teleki családokat találjuk a helységben.

Az első magyarországi népszámlálás adatai szerint (1785-ben) összesen öt nemes családot írtak össze huszonöt családtaggal, Bethlen László, aki többnyire Vajdaszentiványon lakott, iktári Bethlen Domokos és Budai Mihály családját név szerint is említve.²⁰⁵

1790-ben Bethlen László sírba vitte fiúágon a vajdaszentiványi Bethlen család ágát. Testvére, iktári Bethlen Domokosné, Bethlen Katalin is meghalt 1796-ban. Így a Bethlenek vajdaszentiványi birtokai Kemény Sámuelné, iktári Bethlen Kata (iktári Bethlen Domokos és bethleni Bethlen Kata lánya) tulajdonába kerültek.

A Cziráky féle összeírás (1820. június 4.) részletes leírást ad a faluról, amire még sokat fogunk hivatkozni. A nevezett okiratban feltüntetett nemesek a következők: Kemény Sámuel özvegye 38 jobbágy, és 18 zsellércsaláddal, Alsó István özvegye 14 jobbágycsaláddal, Budai István 3 zsellérral, Gondos István 1 zsellérral, Szöcs László 1 zsellérral, Gáll Elek 12 zsellérral, Nagy Tamás 3 zsellérral, Nagy János 1 taxális jobbággyal, Pataki József özvegye, Szegedi László és báró Bálintith Elek (utóbbi három nemes, jobbágys vagy zsellérek feltüntetése nélkül).

9. Paraszti társadalom

A hűbéri hierarchia alján találjuk a parasztság különböző kategóriáit: jobbágysokat, zselléreket, szabadosokat, taxásokat, különböző szolgáltatások alól felmentetteket.

A falu lakóinak nagy többségét a jobbágysok, illetve a zsellérek tették ki. Ők telekkel rendelkeztek, amely magába foglalta a lakóházakat, a

melléképületeket, a lábasjószágot, a munkaeszközöket és amelyekhez arányos külsőség (szántó, kaszáló, szőlő, stb.) tartozott. A telek használata ellenében úrbérrel tartoztak a földesuraknak.

A falu paraszti társadalmáról szóló első okirat 1724-ből maradt fenn és áll rendelkezésünkre. Ez egy adóösszeírás. Az összeírást a Habsburg hatalom rendelte el, amely átfogó képet szeretett volna kapni Erdély népességének jogi és gazdasági állapotáról. Annak ellenére, hogy ez az első ilyen jellegű összeírás, hiányosságnak tekinthető a majorsági terület nagyságának elhallgatása, illetve a határ megművelésének formája. Nem szerepeltek a kimutatásban a falu lelkészei, a cigányok és a zsidók. A lakosságot családonként és nem lélekszám szerint közölte. Nem tüntette fel a lakosság nemzetiségi összetételét vagy foglalkozását sem.

A háztartások száma a népesség jogi állapotának alapján:

- nemescsalád	5
- mezővárosi polgár	nincs
- jobbágycsalád	31
- zsellércsalád	16
- szabados	nincs
- egyéb	29 család (jogi állapot megnevezése nélkül)
- összesen	81 család

Gazdasági állapot szerint:

- szántóföld	740 8/4 köből
- irtvány	nincsen
- rét	205 kaszás
- szőlő	69 kapás
- malom	nincsen

Jövedelem malomból, mészárszékből, korcsmából, iparból és kereskedelemből nem volt feltüntetve. Volt ellenben egy meg nem nevezett forrásból származó, 104,07 forintnyi jövedelem.²⁰⁶

Ennél sokkal átfogóbb képet nyújt egy 1729-ben végzett adóösszeírás, amely feltünteti a főúri családok, telkes- és egytelkes nemesek, a a jobbágy-, és zsellércsaládok nevét, a család tagjainak számát, a lábasjószágot (1. számú melléklet).

A vizsgálat Vajdaszentiványon 46 jobbágycsaládot, összesen 195 lélekszámmal, illetve 37 zsellércsaládot, összesen 116 lélekszámmal írt össze.²⁰⁷

Megfigyelhető, hogy az 1724-ben készített összeíráshoz viszonyítva, most 15 jobbágycsaláddal, illetve 21 zsellércsaláddal írtak össze többet.

Az állatok számát más helyen közöljük.

A faluban 1752-ben végzett adóösszeírás 72 adózó családot tüntetett fel. A név szerinti összeírás nem tüntette fel külön a jobbágyokat, illetve a zselléreket (2. számú melléklet).²⁰⁸

Az első magyarországi népszámlálás adataiból kitűnt a falu férfi lakosságának helyzete:

- pap	2
- nemes	25
- tisztviselő	1
- polgár	nincsen
- jobbágy	89
- jobbágyok által eltartott	54
- zsellér	141
- más	37
- szabadságolt katona	1
- ház összesen	158
- családok összesen	191 ²⁰⁹

Megjegyzendő, hogy a népszámlálást már 1777-ben elrendelték, de ezt Magyarországon és Erdélyben csak 1784-ben, illetve 1785-ben hajtották végre. A végrehajtás időpontjának eltolódása onnan származik, hogy a nemesi előjogok között a megszámlálás alóli mentesség is szerepelt; úgy, hogy hosszú időn keresztül megakadályozta, hogy az uralkodó a nemesség vagyon és számbeli állapotáról tájékozódhassék. Erdélyben a közigazgatási-területi reform és a Horea féle felkelés miatt közel egy évvel később – vagyis 1785/86-ban – hajtották végre.

A Cziráky féle összeírás (1820) átfogóbb képet nyújt a jobbágyok és zsellérek gazdasági állapotáról is.

Özvegy Kemény Sámuelné jobbágyainak belsősége $1\frac{1}{8}$ – $3\frac{6}{8}$ hold a szántóterület $\frac{5}{8}$ – 18 hold, a kaszáló 1 – $8\frac{4}{8}$ hold között mozgott. A zsellérek belsősége $1\frac{4}{8}$ – $2\frac{5}{8}$ hold, a szántóterület 1 – $13\frac{4}{8}$ hold, a kaszáló 1 – $7\frac{4}{8}$ hold nagyságrendű.

Alsó István özvegye jobbágyainak belsősége $\frac{3}{8}$ – $2\frac{2}{8}$ hold, a szántóterület 2 – $11\frac{5}{8}$ hold, a kaszáló 0 – 5 hold között volt.

Budai István zsellérei csak szántóterülettel rendelkeztek, amely nagysága $\frac{3}{8}$ – $2\frac{2}{8}$ hold között mozgott.

Gondos István jobbágyai $2\frac{5}{8}$ hold belsőséggel, 6 hold szántóval $2\frac{2}{8}$ hold kaszálóval rendelkeztek. Zsellérei csak szántó területet bírtak, amely $1\frac{1}{8}$ – $1\frac{4}{8}$ hold nagyságrendű.

Báró Bálintih jobbágya $1\frac{4}{8}$ hold szántóval rendelkezett.

Szőcs László jobbágya 5 hold szántót és 1 hold kaszálót használt.

Gáll Elek jobbágyainak csak belsősége volt, amely értéke $2\frac{2}{8} - 2\frac{2}{4}$ hold között volt.

Nagy Tamás zsellérei csak belsőséggel rendelkeztek. Ezek nagysága $6\frac{6}{8} - 2$ hold között volt.

A református püspökség jobbágyainak belsősége $1\frac{1}{8} - 1\frac{4}{8}$ hold, a szántóterület $2 - 2\frac{1}{8}$ hold. Kaszálóval nem rendelkeztek.

A helybéli református egyházhoz 2 zsellér tartozott. Egyik csak $2\frac{2}{8}$ hold belsőséggel rendelkezett, a másiknak nem volt földterülete.

A jobbágyok és zsellérek összesen $188\frac{2}{8}$ hold belsőséget, $509\frac{6}{8}$ hold szántót és 263 hold kaszálót bírtak.²¹⁰

A fenti kimutatásból jól kivehető, hogy a jobbágyok és a zsellérek gazdasági jogállása földesuranként változó.

A belsőségekről a falusiak így nyilatkoztak: „...házhelyünk elég vagyon és jók, épületre való fát a földesuraság szokott adni amikor szükségünk látja, házainkat is a földesuraság építette.”

A telek nagyságáról így nyilatkoznak: „... mi, hogy mennyivel kellene lenni egy egész teleknek, az azután való szántó és kaszáló réteknek, nem tudjuk, a bécsi mérőnek sem hallottuk soha hírét, telkeinket nem idegeníthetjük el.”²¹¹

Az erdélyi jobbágy- és zsellértelek nagyságát mai napig sem tudták megállapítani a szakemberek.

A XVIII. század közepén a falu határa két forduló, alsó és felső fordulóra van felosztva.

Az 1754-ben elhunyt Teleki Sándor birtokainak összeírásakor ezt tudhatjuk meg: „...vagnak szántó földek ezen nemes házhely után eszerint: a felső, Béreszelke felőli fordulóban 9 köből; ...a sárpataki felőli részben, a Toldalagra menő út mentén...”²¹²

A két fordulóra osztott földet felváltva, azaz kétnyomásos rendszerben művelték. Amíg az egyik forduló művelés alatt állott, vagyis vetésmező volt, a másikat pihentették, azaz „nyomásban” tartották és egyben legelőnek használták.

A népesség növekedése tette szükségessé a művelhető szántóterület bővítését. Ezt kétféleképpen érték el. Használatba vették az írtásföldeket (erre utal az 1754-ben szereplő Iratván helynév) vagy áttértek a háromnyomásos rendszerre, azaz a szántóterület $\frac{2}{3}$ -át minden évben megművelték és csak $\frac{1}{3}$ -át pihentették. Emellett bevezették a szántóterület trágyázását is. Erre utalhat a Ganéjos kútra járó (1726), illetve a Ganéjos kút (1734) helynév is.

A szántóterület nagyságának növekedéséről az alábbi táblázat nyújt betekintést:

	belsőség	szántó	kaszáló	szőlő
1724-ben	nincs	740 ² / ₄ köből	205 kaszás	69 kapás
1785-ben	nincs	760 ² / ₄ köből	205 kaszás	69 kapás
1820-ban	188 ² / ₈ hold	505 ⁶ / ₈ hold	263 hold	nincs

A feltüntetett területek nem foglalják magukba a földesurak saját kezelésében levő földjeit (majorsági, allodiális földek).

Vajdaszentivány legteljesebb földművelési rendszerét az 1820-ban elvégzett Cziráky féle összeírásból ismerjük meg.

„... szántóföldjeink jók, mindennemű gabonát megteremnek. Határunknak két része esztendőnként változik, egy része nem (kukoricás), aszerint az egésznek minden esztendőben két része van haszon alatt, egy nyugszik. Rétjeink jók. Kaszálhatunk rajta némelykor sarjút is, a szénája marhahízalásra jó. Legelő helyünk a nyomás, külön tilalmasaink nincsenek, a legelők aratás és kaszálás előtt szűkebb, azok után és tavasszal jók. Szőlőhegyünk nincsen a helységben. Szászrégenben és Vásárhelyen elfogadnak a szőlőbe. Gyümölcsöseink, káposztásaink, veteményeseink kevés vagy telkünk végében. A Maros vize határunk mellett foly. Kenderáztatónk nagyon elég és jó. Malom helyben és közel nagyon elég. Határunkban két marhával szántani nem lehet. Rétjeink 3/6 része a Maros és Luc vizei kiöntéseinek annyira ki vannak téve, hogy az azokra való gyakori áradásokkal is teljességgel nem, vagy igen nehezen akadályoztatik meg. Tüzelésre való erdeink és nádas helyünk nincsenek.”²¹³

A falusiak által elmondottakból kitűnik, hogy a határ három részéből kettőt a két nyomásos rendszer szerint szalmásgabonával műveltek, míg a harmadikat minden évben törökbúzával vetették be. A szakirodalom ezt a gazdálkodási módszert „2+1 nyomásos”-nak nevezi. Ez a gazdálkodási módszer csak az 1880-as években szűnt meg.

A nyomásos gazdálkodási módszer, illetve a szántásból adódó nehézség nagyszámú állat tartását követelte meg. 1729-ben 463 tehén és ökör, illetve 59 ló van összeírva. Ebből a jobbágycsaládok 256 tehénnel (ökörrel) és 25 lóval, a zsellércsaládok 207 tehénnel (ökörrel) illetve 34 lóval rendelkeznek (1. számú melléklet).

A nyomásos rendszer miatt a szántást négy vagy több igásállattal lehetett csak elvégezni. Az állatok létszámát nem egy esetben dögvész tizedelte. Ez tűnik ki egy 1747-ből származó kimutatásból is. A fejadót fizetőknek (jobbágyok, zsellérek és egyéb kategóriák) összesen 168 szarvasmarhája van. Az előző évhez viszonyítva, a marhavész miatt 88-al

kevesebb.²¹⁴ 1752-ben a 72 adózó családnak 231, míg 1753-ban 359 szarvasmarhája volt.²¹⁵

A nemesi kiváltságokból adódóan a földesúr rendelkezett alattvalóival. Ő szabta meg a szolgáltatások milyenségét és nagyságrendjét. Az úrbér nagyságrendjének különbözősége településenként, sőt földesúranként még ugyanabban a helységben is sok elégedetlenséget váltott ki a parasztság soraiban. A földesúri önkény mellé hozzáadódtak az osztrák katonaság eltartására követelt szolgáltatások. A jogaikban sértett jobbágyok nem egy esetben az uralkodóhoz fordultak panaszaikkal.

Az erdélyi jobbágyok panaszlevelei, valamint a Horea féle felkelés (1784-1785) megerősítik II. József császárt abban a hitében, hogy az úrbérrendezés sürgős megoldásra vár. A császár 1785-ben el is törölte a jobbágyok földhözkööttségét. Sort kerítettek a jobbágytelkek, haszonbavételek és szolgáltatások összeírására. A nemesi ellenállás miatt a telek nagyságrendjét és a robotnapok számát nem sikerült megállapítani. Az úrbérrendezés kérdését csak az 1848-as forradalom oldja majd meg.

1714-ben császári parancs szerint a jobbágy heti 4, a zsellér heti 3 napi robottal tartozott. Ezt a rendeletet 1747-ben úgy módosították, hogy a jobbágy 4 nap tenyeres (kézi munka) vagy 3 napi igás, a zsellér pedig 1 napi igás vagy két napi tenyeres robotot kell végezzen. 1769-től a végzendő robotnapokból levonták a járónapok számát, ha a távolság meghaladta az 1 napot.

Részleges szolgáltatásokba nyerünk betekintést a vajdaszentiványi Teleki birtok összeírásaiból.

Az első birtokösszeírást Teleki Sándor halála után (1754) végzik el. A megkérdezett tanúk: Gondos István nemes, kb. 62 éves; Katona István, Barta Sára, Pataki Mihály, Égető Pintye, Imre Márton, Gondos Istvánné, Fábián András, Tót Lőrinc, Tordai Ferenc falubeli jobbágyok vagy zsellérek az alábbi kérdésekre kell válaszoljanak: Ha tudják bizonyosan, hogy az elhunyt Teleki Sándornak ezen faluban volt-e udvarháza, kik voltak szomszédai, volt-e veteményes, csűrös-, vagy gyümölcsös kertje, volt-e majorsági földje (szántó, kaszáló, tanarok, szőlő) kik voltak név szerint jobbágyai és zsellérei, birtoka hány öl szélességben és hosszúságban, stb.

Gondos István válaszából megtudtuk, hogy az elhalálozottnak a Templom utcában van egy nemes udvarházahelye amelyet egyfelől méltóságos Petrikevith Horváth Boldizsár úr nemes udvarháza, másfelől mindenütt az országútja vett körül. Az udvarházahelyet a csűröskerttel és a hozzátartozó 3 jobbágytelekkel valamint az azok után való külső örökségekkel együtt, ezelőtt 40 esztendővel (kb. 1714) vásárolta Teleki Sándor ölyvesi Farkas Lászlótól.

A Teleki birtokon két jobbágytelek volt, de szökés miatt, puszták. A zsellértelken Fábián András lakott.

A zsellérek szolgálatja hasonlatos a gernyeszegi és a sáromberki birtokon élők kötelezettségeivel. A dézsmát is a megírt földekről, ha valaki valamit vet bele, megadta. A szökött jobbágyok helyzetéről nem tudtak vallani.²¹⁶ Gernyeszegen és Sáromberkén a zsellérek kötelezettsége igással és gyalogszerben (tenyérrel) egyaránt heti két-két nap volt. A gabonaféléken kívül tizedet adtak kenderből és kendermagból, bárányból, méhből és ludakból is. A zselléraszonyok kötelesek voltak évente 2 font (1 font = 0,56 kg) gyapjút és ugyanannyi kendert fenni két évente. Ajándékba beszedtek a zsellérektől 5-5 csirkét is. A zsellérszolgáltatások nem változtak 1785-ben sem.²¹⁷

A hűbéri szolgáltatások legátfogóbb képét az 1820. február 20-án megejtett Cziráky féle összeírás örökítette meg.

„...a birtokosok részéről jelen vannak gróf Kemény Sámuel özvegye, Alsó István özvegye, Budai István, Gondos István, Szöcs László, Gáll Elek részéről senki, Nagy Tamás, a református püspökség, a reformáta eklézsia, Pataki József özvegye, Szegedi László, báró Bálintitt Elek, Nagy János, rész szerint személyes, rész szerint személyesek jelenlétében a helységnek alább kiírt bírának, őket előbb a kiszabott rendelés szerint megesketvén és kikérdeztvén, vallomásaikat a következőleg vettük fel:

- Az 1. számú kérdésre adott válasz: tudtukra úrbárium nincsen és nem is volt.

- A 2. számú kérdésre adott válasz: sem contractusunk sem egyezségünk földesurainkkal nem lévén a bevett szokás szerint szolgálunk a jobbágyság felszabadításától fogva.

- A 3. számú kérdésre adott válasz: gróf Kemény Sámuelnének az idevaló mód szerint egész örökségeknél nevezett 38 colonus (jobbágy) szolgálnak hetenként 4 ökörrel két napot, hetenként két ökörrel vagy tenyérrel 3 napot; zselléreknek nevezett 18 ember szolgál négy ökörrel 1 napot hetenként, két ökörrel vagy tenyérrel pedig 2 napot.

Özvegy Alsó Istvánnének 14 embere pont úgy szolgál mint a fentebb nevezett grófnének. Mindkét megnevezett földesúrnak emberei tartoznak külön-külön esztendőnként 1 tyúkkal, 10 tojással, 2 font kenderfonással, 10 sing vászon szövésével, melyeket Alsó Istvánné rajtok szokott venni, a grófné pedig 2 véka zabot egy kappannal együtt melyet minden ember tartoznék adni elenged, a téli rostálást, egyéb, az udvarban kelendő apróbb munkákért.

Budai István úrnak 4 zsellérje, Gondos Istvánnak 3 embere, Szöcs Lászlónak 1 embere, Gáll Eleknek 12 embere, Nagy Tamásnak 3 embere egyformán szolgálván tesznek hetenként magok erejében 4 ökörrel 1 napot, 2

ökörrel vagy tenyérrel 2 napot, minden úrnak külön-külön, esztendőnként egy tyúkot, 10 tojást, fonnak 2 font kendert, szőnek 10 vég vásznat, kivéve Gondos Istvánt, kinek szőnek 15 singet.

A református püspökség 4 embere éppen annyit szolgálnak és presztálnak mint gróf Keményné emberei.

A református ecclezsia 4 embere taxára vannak bocsátva, hasonlólag Nagy Jánosnak 1 embere taxát ad.

Szégedi Lászlónak 1 embere: ...?

Ezek szerint az egész helységnek esztendei presztációja leszen:

- 4 ökörrel napszámba: 2600
- 2 ökörrel vagy tenyérrel napszámba: 7264
- naturákban: tyúk: 94, csirkét: 60, tojás: 940, fonnak: 180 font, szőnek: 949 sing, zabot: 120 vékát.

- A 4. számú kérdésre adott válasz: szántóföldeink jók, mindennemű gabonát megteremnek, határunknak két része esztendőnként változik, egy része nem (kukoricás), aszerint az egésznek minden esztendőben két része van haszon alatt, egy nyugszik; a rétjeink jók, kaszálhatunk rajta némelykor sarjút is, a szénája marhahízlatásra jó.

- Az 5. számú kérdésre adott válasz: Szászrégen nincs egész két óra, Vásárhelyre reggel beindulván nyárinap dolgainkat igazíthatjuk, még estére haza is jöhetünk; Teke, Bátos, Petele, Sárpatok nincsenek messze, az utak jók.

- A 6. számú kérdésre adott válasz: legelő helyünk a Nyomás, külön tilalmasaink nincsenek, a legelőnk aratás és kaszálás előtt szűkebb, azok után és tavasszal jók.

- A 7. számú kérdésre adott válasz: házhelyünk elég vagyon és jók, épületre való fát a földesuraság szokott adni amikor szükségünket látja, házainkat is a földesuraság építette.

- A 8. számú kérdésre adott válasz: szőlőhelyünk nincsen a helységben, Szászrégenbe és Vásárhelyen elfogadnak a szőlőben, Gernyeszegen és Sárpatokon a szőlőmunkáért pénzt és tűzifát kapunk.

- A 9. számú kérdésre adott válasz: dézsmát, fiscáliát adunk, mást nem.

- A 10. számú kérdésre adott válaszok: gyümölcsöseink, káposztásaink, veteményeseink kevés vagyon telkeink végében.

- A 11., 12., és 13. kérdésre nincsenek válaszok.

- A 14. kérdésre adott válasz: a Maros vize határunk mellett foly, tutajos bérességgel pénzt keresünk, kenderáztatónk vagyon elég és jó, malom helyben és közel vagyon elég.

A robottal kapcsolatban elmondják, hogy: „... 2 és 4 marhákkal helyben szolgálván, menetelünknek és jövetelünknek azt nem tudják be.

Dézmát adunk minden névvel nevezendő vetés után, külső földeinken természetekből, azaz minden tizedből egyet földesurainknak, magok a földesurak adván meg a fiscális preceptornak a reluitiot. Bárányból pediglen mind a fiscusnak, mind a földesuraknak a dézmát külön-külön megadjuk. A földesuraknak is natura, a fiscusnak pedig pénzbeli redemcio által, más helységekbe micsoda dáciák vannak szokásban nem tudjuk, a fentebb megmondottakon kívül egyéb pénz és naturabeli dáciát nem adunk...”

„Van a helységben számos pusztatelek, emígy: Keménynénak: 10; Alsó Istvánnénak: 1; Gondos Istvánnak: 1; Szócs Lászlónak: 1, báró Bálintith Eleknek: 1; Pataki Józsefnénak: 2;

Ezek a telkek a Luc áradásai miatt maradtak puszták, a házak hasznavehetetlenek lettek, a Keményné telkeiről más birtokra voltak költöztetve.

Erdőnk nem lévén, azzal nem is kereskedhetünk, az uraság más helységben lévő erdejét nem használhatjuk, telkeink eladása és vevése nem volt megengedve.”

falusbíró: Tordai János

kisbíró: Szakács Mihály

esküdtek: Szabó István, Maximan Flóra, Kádár János, Császár Péter, Fábián Péter, Székely Márton

közlakosok: Barabás Mihály, Imre András, Csengeri Tibor, Timár Petrea, Réti István, Tordai Mihály, Grama Mitea, Katona György, Nyári István, Maximan Melánia, Kiss Mihály, Demeter Dániel, Mező Pál.

„Hogy a fentebbi vallatás, a fentebb irtak szerint vetett állítás, a helységnek pecsétje nem lévén, a megeskedtetett személyek pedig írástudatlanok, nevek után tulajdon kezekkel vont keresztjeikkel erősített meg, 1820. június 4-e.”

A falusiak vallomásaiból kiderül, hogy a robotnapok száma 1820-ban ugyanannyi mint 1785-ben volt. A négy vagy többfogatos szántás sok nehézséggel járt. A két ökrös gazdák cimborálásra (másokkal összefogva) kényszerültek. Ugyanakkor több ember kellett kísérje a fogatot. Sok bosszúságot okozott a földesúr ragaszkodása ahhoz, hogy a soronlevő munkákat először a saját kezelésében levő birtokán végezzék el. Emiatt a parasztok saját telkeiken csak késve tudtak dolgozni. A sokszor elviselhetetlenné vált robot szökésre kényszerítette a jobbágyok és zsellérek egy részét.

Egy 1791-ben elfogadott törvény szerint az erdőségek a földesurak kizárólagos tulajdonát képezték. Ezt a helyzetet tükrözi az 1820-as összeírás is. A falu lakói nem rendelkeztek saját erdőséggel, tilos volt a földesurak

erdejében fát vágni. A tűzifát a Gernyeszegen vagy Sárpatakon végzett szőlőmunka értékének ellenében szerezték be.

A jobbágyszolgáltatások mellett súlyos teherként nehezedett a falu lakóira a fiscusnak fizetett adó, illetve az osztrák hadsereg eltartására tett szolgáltatások.

A századok folyamán az adószámítás gyakran változott. Az 1754-ben bevezetett új adórendszer megadózta egyfelől a gazdaságot (szántó, kaszáló, szőlő, kis- és nagy állatok), másfelől a személyt (fejadó). Adót fizetnek más jövedelmeik után is (minden forint jövedelem után 6 krajcárt). A szántó és kaszáló területre adóztak (1 köből = ½ hold) az alábbi táblázat szerint:²¹⁸

A terület művelési ága	Osztály és adó krajcárban			
	I.	II.	III.	IV.
Szántó	20	16	12	8
Kaszáló (minden szekér után)	20	16	12	8

Az állatok utáni adó (darabszám után):

Állat	ló	tehén és ökör	tinó és csikó	juh és kecske	méhkas
hány krajcár	24	20	15	3	3

A fejadó (capitativa) nagyságát az egyén jogi és vagyoni helyzete szerint állapították meg. Abban az esetben, ha a gazdasági helyzet szerint az adó értéke 6 forint alatt van, a jobbágy 2, a zsellér 3 forint adót köteles fizetni.²¹⁹

A falu általunk ismert első részletes adókimutatása 1740-ből való. A kimutatás nem tüntette fel az adózók számát. Kitűnik, hogy az utóbbi 3 évben az adózók száma 23-al kevesebb. Ezekre az évekre a rendkívüli költségek és a természetbeni szolgáltatások 2008 rajnai forintot tettek ki. Tartozásuk összege 328 rajnai forint és 30 krajcár. E tartozások kamatja 32 rajnai forint és 46 krajcár. E három évben állatokban és más javakban beállott csökkenés értéke 806 rajnai forint 74 krajcár. Az 1740-es évre megállapított adóösszeg 126 rajnai forint amiből a fejadó 1 rajnai forint és 8 krajcár. Állatokra

fizetendő adó (minden állat után) 19 ½ krajcár, vetésre fizetendő 23 krajcár (terület meghatározása nélkül).²²⁰

1747-ben a fejadót fizetők száma 50 személy. A táblázat nem tartalmazza a feltüntetettek jogi helyzetét vagy a fejadó összegét.²²¹

Névszerinti, részletes adótáblázatot találunk a falu 1752. április 22-én megejtett összeírásakor. A táblázat szerint a fejadót kifizetők száma 61, egy személyre fizetendő összeg 1 rajnai forint 49 krajcár. Egyetlen személy fizet csak 54 ½ krajcárt. Minden állat után fizettek 29 krajcárt.²²² (2. számú melléklet).

Az 1753-as adófizetési táblázat szerint 1752-ben a fejadó egy összegben 380 rajnai forint 18 krajcár. 1753-ban az egy személyre eső fejadó 1 rajnai forint és 57 ½ krajcár, állatonként 22 ½ krajcár, adófizetők száma 163; mindenki fizet 39 krajcárt, fejadóra kötelezettek száma 63 ½ személy.²²³

Szokatlanul nagy az osztrák hatóságoknak tett rendkívüli költségek és természetbeni szolgáltatások összege. Az alábbi adatok ezt tükrözik.

A királyi kormány utasítására a főispán parancsolatjára a vajdaszentiványi járásban faluként a katonaság számára tett költségeket és egyéb kiadásokat írta le 1737-ből a 369-es számú okirat. „Az minálunk esztendőbeli Szent Mihály napjával fogva hol szekérben fogva, hol tézslástól adott párosan ökröket persones et boves: 500; postalovakat adott persones et boves: 200; lovak postaság miatt elhalván, pénzzel pótolják 3 rajnai forint és 46 krajcár; gyalogszeres embereket postaságra és kalauznak adának 290 embert. Besztercére 8 szekér szénát küldtek amit 12 rajnai forintért vettek. A faluból 1 személy elszökött. Szénát pénzzel vettek a Vasquezianus béresökrök számára, a postacianus Remonda lovak számára és más tisztek lovai számára, a széna ára 8 rajnai forint és 12 krajcár. Zobot 30 vékát, 12 dénárban vékáját 4 rajnai forint és 20 krajcárért, bort és égetett bort mindenki adott 10 forint és 44 krajcár, halat és vaját adtak generalis Postadszki számára, bárányt is, értéke 3 rajnai forint. Gabonájuk igen kevés és teljességgel lésza és ragya.”²²⁴

A magyarfűlpösi Mihossa Ferenc szolgabíró 1738. március 12-én írott, a főispánhoz küldött leveléből megtudtuk, hogy a vajdaszentiványiak a Besztercére küldendő 20 szekér szénából négyet elküldtek, a hátralék 16 szekér.²²⁵

1751-1752-ben a falu az alábbi fuvarokat tette:

Év	Célhelység	Szekerek	Igavonó állatok
1751/52	Teke, Bátos, Nagysajó	20	80
1752	Nagysajó	8	32
1752	Marosvásárhely	1	4
1752	Oroszfája	1	4
1752	Bátos	8	32

A fuvarozók más-más személyek voltak. Minden szekérbe 4-4 igavonó állatot fogtak. A távolság néha meglehetősen nagy volt (Teke, Nagysajó), ami 2-3 napot is igénybe vett.²²⁶

Az 1756. esztendőben az adókiróváskor a falubeliek adtak egy kenyeret 4-krajcárban, két tyúkot 6 krajcárért, tojást és lisztet: 12 krajcár, egy véka zabot: 6 krajcár, égett bort: másfél krajcár, 2 véka zabot: 12 krajcár, összesen 31 ½ krajcár.²²⁷

1742-ben a Torda megyében felállítandó katonaság tartására járó összegek 26 rajnai forint és 28 ²/₄ krajcárt tettek ki.²²⁸

A faluban éveken keresztül állomásoztak különböző osztrák alakulatok. Viselkedésük sok kívánnivalót hagyott maga után, mert maga a császárné, Mária Terézia parancsolatjára készítettek egy vizsgálatot, hogy „...1738 óta a Vajdaszentiványon quartirozott milicias tisztek mennyi discretiót vettek a szegénységtől.”

A vizsgálatot végző Mihossa Ferenc alszolgabíró 1751-ben frott jelentésében ez állt: „1740-ben Vajdaszentiványban lévén quartélyos tartózkodása comes Franciscus Blankes nevű zászlótartó a Vasquesiam regimentből ki is vett discretur kövér sertést = 2; 3 szekér szénát, 5 köből zabot, 3 köből búzát; 8 veder bort; 2 veder vajat; 2 veder faggyút; 2 ejtel mézet; 80 tyúkot; 300 tojást; 1 véka kását; 1 véka lencsét; 2 véka borsot; kész pénzt 18 rajnai forintot; ezeket azért vette mert nem építetett semmit, meg ezeken kívül vett mosásért és az ágyért 8 rajnai forintot...”

„1744-ben ugyancsak Szentiványon való tartózkodása alkalmával a Ballaxium regimentből kapitány gróf Halivoi és hadnagya discretiot adnak ezeket: készpénzben 72 rajnai forintot; 10 köből búzát; 25 köből zabot; 6 szekér szénát; 3 köből kukoricát, 5 drb. sertést, ..., 25 veder bort, 3 veder faggyút, 4 veder vajat, 2 veder aprókását, 1 veder köleskását, fél véka haricska kását, 2 véka borsot, 5 ejtel mézet, 4 font viaszt, 90 tyúkot, 6 ludat, 3 pulykát, 300 tojást, mindezeket vette az úr kompetens quartélynak színe alatt,

azon compánia elmenvén, ugyanazon hónapban jött helyette Inqunickianum Regimentből báró Senes compániája, mely companiának sztrázsamestere nyári quartélyban dislocáltatott szükségtől kényszerítettén ajándékba adott a vajdaszentiványi szegénység: 2 kövér sertést, 3 köből búzát; 3 véka kását; 3 véka borsot; 3 véka fuszulykát; 3 véka árpakását; 8 rajnai forintot; de micsoda szín alatt vette ő tudja.”²²⁹

A fentiekből kitűnik, hogy a vajdaszentiványiak élete nem lehetett valami könnyű. Bár a nép szorgalmas, a termés hozam nem volt valami nagy, ha figyelembe vesszük, hogy egy szem búza 2-6 szemet, 1 szem zab 2,5-7,5 szemet, 1 szem kukorica 35,5 szemet termett.²³⁰

A gyenge termés miatt sokat szenvedhettek az emberek. A napoleoni háború költségei (1815-ig) és az azt követő szélsőséges időjárás nehéz megpróbáltatások elé állították a vajdaszentiványiakat is.

Az 1817-es esztendőbeli inség és éhhalálról tanúskodik az alábbi feljegyzés: „...én Nagy András urammal a V.Sz.Iványi járásban található és éhenhalásra jutó szegény gazdákat felírtuk, ezeknek éhenhalásra kelletik naponta jutniuk, mivel senkitől nem segíttetnek, ezeken kívül még többek is találhatóak s nagyobb számmal, csaknem közönségesen olyanok kik felsegíttetések nélkül még meglévő vagyonaikat kénytelenek élelmek fenntartására fordítani.”²³¹

10. Az 1848-1849-es szabadságharc

Az 1848 tavaszán kirobbant forradalomnak legégetőbb kérdése a jobbágyság ügyének rendezése volt. A Kolozsvárra összehívott országgyűlés IV. törvénycikke ki is mondta a jobbágyfelszabadítást. A törvénycikk előírásai értelmében az eddigi függőségben élő jobbágyok és zsellérek átalakultak személyileg szabad emberré, ház- és földtulajdonosokká. A törvény 1848. június 18-án lépett életbe.

A Habsburg birodalommal és a románsággal elkerülhetetlenné vált nyílt összetűzés Vajdaszentiványt is érintette.

Az agyagfalvi országgyűlésen résztvevők (1848. okt.16-18) megalakult 20.000 főnyi katonasága Marosvásárhely felé indult, hogy visszayerje a Bukovinából betörő Urbán alezredes alakulatait, mivel Urbán alezredes bukovinai vadászokból és román népfelkelőkből álló serege elfoglalta Szászrégent. Ezután előőrsöt menesztett Marosvásárhely irányába. A Marosvásárhelyről kimozduló székely haderő Marossárpatakon találkozott Urbán előőrsével.

A Marossárpataki összecsapásra 1848. október 30-án került sor, ahol a számbeli fölényben levő székely haderő súlyos veszteségeket okozott

Urbán előőrsének. Az előőrs életbenmaradottai a Marost átúszva menekültek meg.²³²

Jakab Elek szerint a marossárpataki összecsapás 1848. október 31-én zajlott le. Az előőrs megfutamítása után a székely haderő feltartóztathatatlanul nyomult Vajdaszentivány felső feléig, ahol már felsorakozott Urbán alezredes főselege. Az ütközésre aznap, délután 4 és 5 óra között került sor. A Beczmann által vezetett székely osztag mellé felsorakozott a Mezőségről érkező Dorschner egysége is. Kellő tüzérségi előkészítés hiányában (a szembenálló felek nem rendelkeztek ágyúval) az ütközet a gyalogság bevetésével kezdődött. Az első sortűz után a nagy veszteségeket szenvedő Urbán támadásba küldte a lovasságot. Hamarosan elesett két osztrák tiszt és kb. 18 gyalogos, sokan sebesülten feküdtek a csatatéren. A veszteségek láttán, Urbán alezredes elrendelte a visszavonulást.²³³

Az ütközetről elfogultan író Alexandru Ceuşianu szerint Vasile Moldovan prefektus, aki a jobbszárnyon két század román népfelkelőt irányított így emlékszik: „...csatárláncunk foghíjas volt, mégis erőltetett menetben túljutottunk a falun, amely bal felől maradt. A lövészárokból megbúvó székely önkéntesek sortűzet nyitottak a védtelen dzsidasainkra (lándzsával felszerelt katona). A meglepett embereinkbe félelem szállt és minden erőfeszítésünk ellenére fejvesztetten menekültek magukkal sodorva az addig rendezett sorokban menetelő határőrszázalóaljat is.”²³⁴

A Dorschner ezredes és Beczmann hadnagy által vezetett székely haderőből főleg a honvédek százada tűnt ki. Urbánék két tisztet (Hönig és Kallivoda hadnagyokat) és 78 gyalogost veszítettek. Kővári magyar oldalon nem említ veszteséget.²³⁵

Elfogultságtól egyáltalán nem mentes Oros „alias Russu” visszaemlékezése. Ő, mint az események egyik résztvevője, bírálóban részesítette Kővárit és Jakab Eleket, akik, szerinte, tévesen írták le a Vajdaszentiványon történeteket.

A Marosvásárhelyi Állami Levéltárban őrzött kézirat az alábbiakat tartalmazza a vajdaszentiványi eseményekről:

„Urbán csak egy Chevaux lovasszázaddal rendelkezett és nem kettővel ahogy Kővári írja. A naszódi román határőrezred kettő, egyenként három fontos ágyúját a Maros radnotfái hídjához vezényelték.” Majd így folytatja: „...most én rajtam a sor, hogy részrehajlás nélkül írjam le az eseményeket.” Oros, alias Russu „részrehajlás nélküliségéhez” a következőket szeretnénk megjegyezni:

- az ő visszaemlékezése Kővári 1861-ben, illetve Jakab Elek 1890-ben megjelent műve után íródott;

∴ az eseményektől eltelt több mint 40 év múlva kérdéses, hogy annyira pontosan emlékeztek a történetekre.

De lássuk mit írt tovább: „...a riadó után egyedül indultam a ló lépésében Régenből Vajdaszentivány felé, arra várva, hogy Urbán serege is kimozduljon. Urbán lovasfutárt menesztett Vasile Moldovanhoz, azzal a paranccsal, hogy figyelje csapatainak Vajdaszentivány irányába való hadmozdulatait. Lassan haladtam Vajdaszentivány felé, mert Urbánék még mindig várakoztak. Még jó puskalövésnyit mentem, senkit sem láttam magam előtt. Hátrapillantva láttam, hogy Urbánék most hagyták el a város szélét. Elöl lovagolt Urbán, mellette segédtszjtje, Storch hadnagy. Hátuk mögött a Chevaux lovasszázad. Utánuk következett a gyalogság. A város szász nemzetőrsége egy-, vagy kétcsövű vadászpuskákkal felszerelve a szőlők tetején foglalt állást. Ahogy álltam ott, hol Vajdaszentivány, hol Szászrégen felé tekintve, egyszercsak azt látom, hogy a falu felől, a domb alól egy furcsán öltözött, lá-lá-lá-t éneklő, baritonhangú alak közeledik felém. Miután meggyőződtem, hogy más senki sem követi, oda ügettem és magyarul ráordítottam, hogy álljon meg. A furcsa alak, ügyet sem vetve rám, lá-lá-lá-t énekelve tovább akart menni. Én azonban, kardomat kivonva, hátlapjával nyakon ütöttem és felszóltottam, hogy álljon meg, különben levágom. Akkor a furcsa alak, látván, hogy komolyan beszélek, felém fordulva elmondta, hogy mi (magyarok) nem a szászokra, hanem a románokra haragszunk, engemet régeni száznak nézett. Annak ellenére, hogy furcsa öltözetet viselt, azonnal felismertem benne Lőrinczi, marosvásárhelyi ügyvédet, akinek fia iskolatársam volt, és főiskolás koromban többször megfordultam a lakásán is. Ő azonban nem ismert meg. Azért öltözött furcsán, hogy örültnek és ne kémnek tekintsék. Megkérdeztem tőle, hol van a magyar sereg. Urbán látva beszélgetésünket, többször kiáltotta, hogy löjem le. Miután a furcsa alak másodszori kérdésemre sem válaszolt, elővettem pisztolyomat és a mellének szegeztem. Akkor az öreg kém, lehetett úgy 60-70 év körüli, térdre ereszkedett, kezeit imádságra kulcsolva, életéért könyörögve elmondta, hogy a magyarok nagyobb része hol lapul, bal felől pedig, ahol a kertek és a kerítések látszanak, ott lapul a kisebbik rész. Urbán látván, hogy nem végzek vele, hozzám küldött két lovas. Egyikük lovát ráugrasztotta a kémre, a másik mellbe lőtte a letepert öreget, aki ott nyomban, minden szó nélkül kimúlt. Aztán mindhárman ügettünk Urbánhoz, aki nem hitte el az általam mondottakat, majd előre indultunk. Miután mögöttünk maradt a lelőtt kém teteme, a nagy völgyön túli erdő alól, váratlanul előbukkant a magyarok csatárlánca és löni kezdtek. Urbán is nyomban csatárláncba vezényelt egy század román és egy bukovinai határőrt és ők is löni kezdtek. Urbán ezredes, Storch hadnagy és jómagam a Chevaux lovasszázad élén álltunk. Mögöttünk

várt bevetésre egy határőr zászlóalj. A jobbszárnyon, de nagy távolságra foglaltak állást Beresztelke közelében Vasile Moldovan dzsidásai, a balszárnyon pedig, a határőrök mögött egy kisebb dzsidás alakulat. Közben a csatárláncba fejlődött székelyek és a mieink tüzelve közelítettek egymás felé. Mi is a lovassággal és a tartalékosokkal a nyomukban haladtunk előre. Így ment ez kb. egy fél óráig. Akkor a székelyek taktikát változtattak, tüzelve, lassan visszafelé vonultak, oda ahonnan elébújtak. A mieink, nem érzékelvén a csapdát, tovább tüzeltek és lépkedtek előre, mígnem egyvonalba kerültek a tőlünk balra levő kertekkel, ahol a székelyek kisebb serege húzódott meg. Én észrevettem a csapdát, de nem mertem szólani, mert Urbán alezredes, szigorú, kemény, másoktól tanácsot nem kérő ember volt.

A nagy völgybe visszavonult székely lövészek egyszerűen láthatatlanná váltak, majd mintegy jelre a kertek mögött lapulókkal, általános tüzelésbe kezdtek úgy szemből, mint a balszárny felől. A golyók záporosóként zúdultak felénk. Most, Urbán alezredes belátván saját hibáját, általános visszavonulást rendelt el. Látván visszavonulásunkat, a székely lövészek támadásba lendültek. Urbán alezredes parancsára, a tartalékban levők is visszavonultak Régen felé. Az első vonalban levőink, két tűz közé fogva, puskáikat szuronyra szegezve a végsőig küzdöttek, most nem a győzelemért, hanem saját életükért. Egy ilyen véres összecsapásban mindkét félnek vannak veszteségei. Hányan estek el a magyarok közül, visszavonulásunk miatt nem tudom megmondani. A mieink közül elestek Hönig és Kalivida hadnagyok; Urbán szerint 36-an és nem 80-an, mint Kövári, vagy 400-an, ahogy azt Jakab Elek írja. A sötétség mentette meg a mieinket a további öldökléstől.”²³⁶

A szabadságharc idején a Debrecenbe menekülő magyar kormány vésztörvényeket állított fel. Egy ilyen vésztörvényt kezdte meg működését Vajdaszentiványon is. A vésztörvénytészék tagjai: Szabó Lajos, régeni ügyvéd, testvére, Szabó Samu és Gyulai, akik a legsúlyosabb ítéleteket hozták.

A Szászrégenből Vajdaszentiványra idézett Emmerich Martin tanú így emlékezett: „...az épület előtti udvar tele volt emberekkel, többségében kötelekben levő románok. A hóhérok az áldozatok megvesszőzésével és halálba küldésével voltak elfoglalva. A megkínzottak jajveszékése messzehangzott, de ez nem hatotta meg a gyilkosokat és a báméskodókat. Az elítélteket rangjuk szerint csoportosították. Az egyszerű románokat a falu végén felállított villáknál akasztották fel. Az előkelő rendűeket szigorú katonai kíséret mellett Marosvásárhelyre szállították, azzal a titkos paranccsal, hogy útközben végezzenek velük. Ceuşan Samson, román lelkész megkötözték és csak azután engedték szabadon, miután tanusították, hogy emberségesen bánt egy magyar sebesülttel az októberi útközet után.

Egy 1849 áprilisi éjszakán felverték Szászrégen valamennyi közéleti román és szász nemzetiségű személyét és a vajdaszentiványi vésztörvényszék elé hurcolták őket. A négy hétig tartó vizsgálat után a régeni polgárokat szabadlábra helyezik. Ebben nagy szerepe volt a közelgő orosz támadásnak.”²³⁷

11. Vajdaszentivány 1849-1918 között

Az 1848-49-es forradalom, bukása ellenére, eltörölte a feudalizmust és döntő hatással volt az új korszak polgári átalakulására és fejlődésére.

Vajdaszentiványon a jobbágyfelszabadítás és a zsellérekézés végleges megoldására csak a forradalom utáni évtizedekben került sor.

Az 1854-es császári nyiltparancs szerint az úrbéresnek elismert jobbágyok és zsellérek számára az állam biztosította a megváltási összeget. Így az állam által megváltottak, mint úrbéresek, azon földterületek tulajdonosai lettek, amelyekért adóztak.

A házatlan zsellérek is szabadokká váltak, a földesúri kötelezettségektől mentesülve lettek. Birtokuk viszont nem volt és nem is kaptak. Megélhetésüket napszámos munkával és részesműveléssel biztosították. A kurialista (udvarban lakó) zsellérek helyzete csak 1896-ban rendeződött önmegváltás útján.

A volt jobbágyok és zsellérek felszabadítása nyomán Vajdaszentiványon is megváltoztak a birtokviszonyok.

1848 után a falu legnagyobb birtokosa gróf Klebersberg Vilmos. Vajdaszentiványi birtokait házasság útján szerezte. Iktári Bethlen Domokos és gróf bethleni Bethlen Kata házasságából származott iktári Bethlen Kata, gróf Kemény Sámuel felesége. Ez utóbbi házasságából Kemény Katalin születik, ki osdolai Kuún Józsefhez megy feleségül. Házasságukból öt gyermek születik: Katalin, később báró Löwenthal Schaller Sámuel felesége; Vilma; Jozefa, később gróf Klebersberg Vilmosné²³⁸; Karolina és Sámuel.

A falu gazdasági állapota és társadalmi helyzete az 1870-es, az 1900-as és az 1910-es népszámlálás adatai, valamint az 1895-ben készített mezőgazdasági statisztika alapján elemezhető a legjobban.

1870-ben a falu összlakossága 1723 személy. Ebből pap: 2; tanító: 4; egyetemre járó: 1; tulajdonos: 488; haszonbérlet: 26; gazdatiszt: 2; évente szolgálók: 320; napszámosok: 361; személyes szolgálatot tevők: 6; foglalkozás nélküliek 14 éven alatti férfiak: 219; 14 év alatti nők: 251; foglalkozás nélküli férfiak 14 éven felül: 9; nők: 34²³⁹.

1900-ban a falu lélekszáma 1790 fő. Ebből kereső: 993; eltartott: 797; mezőgazdasági és kertészeti foglalkozású keresők: 911; eltartottak: 690;

az őstermelés egyéb ágaiban foglalkozó kereső: 1; eltartott: 1; iparban kereső: 5; eltartott: 6; közszolgálat és szabadfoglalkozású kereső: 11; eltartott: 32; véderő kereső: 1; eltartott: 1; házi cselédek kereső: 29; eltartott: 6; egyéb ismeretlen foglalkozásban kereső: 11; eltartott: 15; kereső férfi összesen: 479; kereső nő összesen: 432; eltartott férfi: 327; eltartott férfi: 327; eltartott nő: 363; összesen férfi: 806; nő: 795²⁴⁰.

A fenti adatokból kitűnik, hogy a falu lakosságának 89,44%-a mezőgazdaságban dolgozó, a többi 10,56% más területen kereső. A keresők részaránya 55,47%, az eltartottaké pedig 44,53%. A tulajdonképpeni iparban dolgozókból kovács: 6; gépgyártásban dolgozó: 1; cipőiparban: 5; malomiparban: 3; kőműves: 1; szállodás: 6; egyéb területen 2; négyen csak mellékesen foglalkoznak iparral. Az iparban foglalkoztatottak között: 20 férfi és 4 nő. Ebből önálló férfi 12 és 1 nő; segítő családtag: 2; művezető előmunkás: 1; segédmunkás: 3; tanonc: 3; szolga: 2. A vállalatok nagysága: segédnélküli: 10; egy segéddel: 3 vállalat, két segéddel: 1 vállalat; 3-5 segéddel: 1 vállalat; összesen 15 vállalat.

Az 1910-es népszámlálás szerint a falunak 1729 lakosa volt. Ebből 682 kereső, 1047 eltartott. Foglalkozás szerint mezőgazdaságból élt: 1483; amiből 548 kereső, eltartott: 935. A tulajdonképpeni iparból élt: 66, ebből kereső: 25; eltartott: 41; kereskedelemben összesen: 15; ebből kereső: 5; eltartott: 10; közszolgálatban összesen: 32; ebből kereső: 13; eltartott: 19; véderő: 1; napszámosok száma összesen: 60; ebből 30 kereső, eltartott 30, szolgák összesen: 21; ebből kereső: 18; eltartott: 3; más területen összesen: 15; ebből 6 kereső és 9 eltartott. A tulajdonképpeni iparban dolgozók száma foglalkozás szerint: kovács: 3; fémiparban: 2; ács: 1; szíjgyártó: 2; cipész: 4; molnár: 3; mészáros: 1; kőműves: 3; asztalos: 2; vendéglő és szállodaipar: 3; más területen: 1; iparral csak mellékesen foglalkozók: 14.

A vállalatok nagysága: segédnélküli: 25; egy segéddel: 3 vállalat; két segéddel: 1 vállalat; 3-5 segéddel: 1 vállalat; összesen: 30 vállalat.

Ez a szám a vállalatok megkétszereződését jelentette 1900-hoz viszonyítva.

Megállapítható, hogy az összlakosság 87,54%-a továbbra is a mezőgazdaságban dolgozott. A tulajdonképpeni iparban dolgozók számaránya 12,46%. A keresők részaránya 39,44%, az eltartottaké pedig 60,56%.²⁴¹ Feltűnő a keresők részarányának jelentős csökkenése 1900-hoz viszonyítva.

1848-1880 között a falu mezőgazdaságát egy átmeneti időszak jellemzi. Ebben az időszakban megy végbe a kisajátítás és a tagosítás. Az 1873-ban elvégzett tagosításig a földesurak birtokait részesműveléssel dolgozták meg a volt úrbéresek. Erre utalnak az 1870-es népszámlálás adatai

is. A 488 birtokos mellett 320 évi szolgálatot tevő és 361 napszámos is szerepelt. Ezek együttesen a falu lakosságának 39,52%-át tették ki.

Az 1895-ben összeállított mezőgazdasági statisztika szerint a 100 holdon felüli birtokosok: gróf Klebersberg Vilmos, Nagy Gyula, Wermescher Sámuel, gróf Teleki Károly, kiskorú Horváth István, Bod Sándor, református lelkész és Vadasdi Kálmán.²⁴²

Az első világháború végén a falu 100 holdon felüli birtokosai: gróf Zichy Vladimir (a Klebersberg birtok örököse) özvegye, gróf Teleki Károly, báró Bánffy Zoltán, kiskorú Horváth István, a Wermescher testvérek és Palkó György.

Az 1895-ben elkészített mezőgazdasági statisztika részletes betekintést nyújt a falu gazdasági állapotába:²⁴³

A gazdaságok száma és területe művelési ágak szerint kataszteri holdban								
	Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Erdő	Terméketlen	Össz.
398	2949	158	560	5	45	541	226	4484

A gazdaságok területéből (kataszteri hold)		
Tulajdonbirtok	Haszonélvezeti birtok	Haszonbéres birtok
4106	254	124

Gazdaságok száma tűz elleni biztosítással:

- épület 148
- gabonás 48
- takarmány 1
- átalány 1

Gazdaságok száma jégkárbiztosítással összesen: 3

A falu fő birtokosainak gazdasági állapotát a 3. számú melléklet szemlélteti.

A gazdaságok területe művelődési ágak szerinti elemzése az alábbi következtetésekre enged:

- 1724-hez viszonyítva a szántóterület négyszeresére növekedett;
- a mezőgazdasági terület aránytalanul oszlott meg a gazdák között.

A 2929 kat. hold szántóból a falu hét fő birtokosa összesen 1414 kat. holddal rendelkezett (47,94%), a kaszálók esetében az 560 kat. holdból 304 kat. holddal (54,28%). Az ő tulajdonukban található a teljes legelő- és erdőterület. A legelők esete annál furcsább, mert az 1854-es császári nyiltparancs szerint a földesurak birtokában csak ¼ rész maradhatott, a többi a falu tulajdonába került.

A fokozódó piacgazdaságra való áttérésnek nyomai kimutathatók az egyes mezőgazdasági munkák gépesítésével. A tehetős gazdák vasekét, cséplőgépet, lokomobilt, vetőgépet, hengert, stb. vásároltak. Ezt szemlélteti a 4.a. számú melléklet.

1900-ban a falu gazdasági állapota a következő:

- területe kat. holdban: 4482. Ez két kat. holddal kevesebb mint az 1895-ös statisztikában megjelenő terület;
 - lakóházak: 358;
 - a faluhoz tartozó tanyák: Berek házcsoport, Both tanya, Klebersberg tanya, Wermescher tanya, Wágner tanya²⁴⁴.
- A lakóházak épületanyag és fedél szerint:²⁴⁵

Kőből vagy téglából	Kő vagy téglalappal, vályog vagy sárból	Vályog vagy sárból	Fából vagy más anyagból	Összesen
24	-	7	327	358
A házak fedele szerint				
tégla, pala, bádóg	zsindely, deszka	nád, zsúp	Összesen	
6	120	232	358	

Az 1900-ban²⁴⁶ és az 1910-ben²⁴⁷ elkészített mezőgazdasági statisztikából megismerjük a birtokosok, bérlők és a mezőgazdaságban dolgozók arányát.

1900-ban birtokos és bérlő			1910-ben birtokos és bérlő		
100 holdon felüli birtokos		2	100 holdon felüli birtokos		1
Haszonbérlő 100 holdon felül		---	Haszonbérlő 100 holdon felül		---
Kisbirtokos vagy bérlő 10-100 kat.hold között		84	Kisbirtokos vagy bérlő 10-100 kat. hold között		38
Kisbirtokos, napszámos 10 kat. hold alatt		84	Kisbirtokos, napszámos 10 kat. hold alatt		123
Részesművelő		1	Részesművelő		---
Majoros baromfitenyésztő		---	Majoros baromfitenyésztő		---
Kertész		1	Kertész		---
Összesen		172	Összesen		162
Segítő családtag	Férfi	77	Segítő családtag	Férfi	86
	Nő	197		Nő	4
Eltartott(férfi és nő összesen)		313	Eltartott(férfi és nő összesen)		440

1900-ban mezőgazdaságban foglalkoztatottak			1910-ben mezőgazdaságban foglalkoztatottak		
Tisztviselő	Kereső	---	Tisztviselő	Kereső	1
	Eltartott	---		Eltartott	4
Cseléd	Kereső	70	Cseléd	Kereső	62
	Eltartott	149		Eltartott	117
Munkás	Kereső 16 év alatt	13	Munkás	Kereső 16 év alatt	9
	Kereső 16 év felett	382		Kereső 16 év felett	260
	Eltartott	228		Eltartott	374
Saját lakással bíró munkás		86	Saját lakással bíró munkás		96

A fenti táblázatból kitűnik, hogy 1900-ban Vajdaszentiványon 100 kat. holdon felüli tulajdona csak két birtokosnak volt: Klebersberg és

Wermescher. Az 1910. évi népszámlálás szerint csak egy 100 kat. holdon felüli birtokos létezett: Klebersberg.

Az 1911-ben megjelenő gazdacímer viszont öt ilyen tulajdonost említ.²⁴⁸ (4.b. számú melléklet).

A földbirtokok megoszlása 1910-ben sem mutatott lényeges eltérést 1895-höz viszonyítva.

A három kimutatás adatai a paraszti társadalom hangsúlyos rétegződését tükrözték. 1900-ra eltűntek az 1870-ben kimutatott évente szolgáltatók és napszámosok. Sajnos a három népszámlálás nem tüntette fel külön a paraszti kategóriákat: törpe birtokosok (0-5 kat. hold), kis birtokosok (5-10 kat. hold), közép birtokosok (10-50 kat. hold) és nagy birtokosok (50-100 kat. hold). Az 1900. és 1910. évi adatok két kategóriát tüntettek fel: 0-10 kat. hold és 10-100 hold között.

A táblázatban szereplő mezőgazdasági munkások az egy kat. holdnál kevesebb földdel rendelkezők, a háztájin más mezőgazdasági területtel nem is rendelkeztek. A saját tulajdonú földhiány miatt napszámosként vagy cselédként biztosították megélhetésüket.

Az 1-5 kat. holdas birtokosok mindent a maguk erejével műveltek meg. Az adót és más kiadásokat egy-egy állat eladásából fizették.

Az 5-10 holdas gazdák önálló, kisárutermelők voltak. Az ilyen kisgazda minden munkáját ő maga, háza népével végeztet el. Kapálás, aratás, szedés idején napszámosokat is fogadott.

Szembetűnő változás állt be tíz év alatt a 10 holdon felüliek, illetve aluliak számaránya között, az utóbbiak javára. A 10 holdon felüli birtokosok vagy bérlők száma 1910-ben 42-vel csökkent, a 10 holdon aluli kisbirtokosok vagy napszámosok száma pedig 39-el nőtt ugyanabban az esztendőben. Ez a változás valószínűleg a bérlők számának csökkenésével következhetett be.

A 10 holdon felüli gazdák vagy bérlők igénybe vették a bérmunkát is, mivel az elvégzendő munka mennyisége meghaladta a család munkaejét. Az idegen munkaerőt az állandó jelleggel alkalmazott cselédeken kívül a napszámosok alkották.

A napszámosok bérezéséről így írnak: „...a munkaviszonyok napról napra rosszabbak. Az új cselédtörvény nem vált be sem a kis, sem a középbirtokosok szempontjából. A napszámbérek a férfiak esetében tavasszal 162, nyáron 226, ősszel 174, átlagban 177, nők esetében tavasszal 117, nyáron 171, ősszel 130, télen 94, átlagban 128; gyermekeknél tavasszal 81, nyáron 111, ősszel 86, télen 66, átlagban 86 fillér élelmezés nélkül.”²⁴⁹

A földművelő munka elengedhetetlen tartozéka az állatállomány, amelynek adatait az 1870. évi és az 1895. évi mezőgazdasági statisztikákból vettük.

A falu állatállománya 1870-ben:

- ló : 41; ebből mén: 1; kanca: 24; paripa: 14; csikó: 2;
- szarvasmarha : 726; ebből 723 erdélyi szürke; ebből bika: 2; fejős: 304; ökör: 117; borjú: 300; svájci tarka: 3; ebből bika: 1; bórjú: 2;
- bivaly: 36; juh: 855; disznó: 450; méhcsalád: 61.

Ezekből az adatokból látható, hogy a szarvasmarha állományt a hagyományos, nagytestű és teherbíró, ellenálló, istállózást nem igénylő erdélyi szürke fajta tette ki. Megjegyzendő, hogy volt már három darab svájci tarka, amely azt sugallja, hogy az illető gazda a tejtermelésre készül berendezkedni.

A falu állatállománya 1895-ben:²⁵⁰

Lófogat	Ebből			
	Egyesfogat	Kettesfogat	Hármasfogat	Négyesfogat
29	11	13	2	3
Ökörfogat	Ebből			
	Egyesfogat	Kettesfogat	Hármasfogat	Négyesfogat
59	---	52	---	7

Az igáslovak száma: 89. A tehénfogatok száma: 64. A szarvasmarhák száma: 918, ebből borjú: 29; fejős: 449; ökör: 440.

A szarvasmarhák életkorát tekintve:

- bikaborjú három évesig 27
- bika három éven felül 2
- üsző és tehén két évesig 160
- üsző és tehén két éven felül 289
- tulok és ökör két évesig 221
- tulok és ökör két éven felül 294
- összesen 918
- az összes állományból: - magyar erdélyi 893
 - pirostarka 22
 - bivaly 3

Lóállomány:

- mén három évesig	6
- mén három éven felül	2
- kanca három évesig	5
- kanca három éven felül	57
- herélt három évesig	5
- herélt három éven felül	18

Egyébb állatfajták:

- kecske	1
- sertés	629
- juh	501
- baromfik	4317
- méhcsaládok	118

1870-hez viszonyítva jelentősen emelkedett az állatállomány (szarvasmarha és ló), illetve a pirostarkák száma.

1895-ben a gyümölcsfák száma: 8778, ebből alma: 2861; körte: 548; meggy: 142; cseresznye: 74; őszibarack: 233; kajszibarack: 240; szilva: 4442; dió: 45; gesztenye: 13; mandula: 8; eperfa: 180.

A falu lakóira jelentős teherként nehezedett a fizetendő adó összege. 1899-ben egy gazdaság átlagban 25 korona, egy személy hat korona adót volt köteles fizetni.

1904-ben a falu állami egyenes adója 8456 korona, amihez pótdót is kellett fizetni 3636 korona értékben. A falu évi összes közjövödelme (tökek, jogok, fekvőségek) 875 koronára rúgott.²⁵¹

Magyarország községeinek 1908-ban elkészített háztartása részletes adatokkal szolgált a vajdaszentiványiak adóterheiről. Ebben az évben az egyenes adó már 9198 korona. A pótdó összege 5537 korona. A község lakóira nehezedő fontosabb közterhek 20167 koronát tettek ki.²⁵²

Vajdaszentivány háztartása 1910-ben:

Összterület kataszteri holdban	4482	
Polgári népesség	1900 – ban	1789
	1910 – ben	1728

A legközelebbi	Közjegyzőség	---
	Körorvos	4,8 km
	Gyógyszertár	4,8 km
A község terhére élők	Szegények	1
	Gyógyíthatatlanok	---
	Fogyatékosok	---
	Elhagyatottnak nyilvánított gyerekek	---
Természetben beszolgált közmunkanapszám	Kézi	791
	Igás	290

A piacgazdálkodás fokozódó szerepe a birtokosokat nagyobb ártermelésre ösztönözte. A gazdálkodásban alkalmazott gépesítés, a nyugati állatfajok beszerzése befektetést igényelt, ez pedig kedvező feltételekkel kapható hitelt. A hitelbeszerzést biztosította Vajdaszentiványon az 1893-ban megalakított hitelszövetkezet heti tíz krajcáros befizetéssel.

A hitelszövetkezet 1904-es adatai:

- 4 helysége terjedt ki;
- 141 tagja volt 156 üzletrésszel;
- az üzletrészek értéke 78,00 korona;
- befizetett üzletrész 75,00 korona;
- takarékbetétek 1000 korona;
- takarékalap 1600 korona.

1904 március 1-én megalakult a „Hangya” fogyasztási szövetkezet is.²⁵³

A falusi élet békés, nyugodt mindennapjait az 1914-ben kitörő világháború zavarta meg. A július 28-i mozgósítás következtében a falu férfilakosságának színe-javát a harctérre vezényelték. A négy évig tartó háborúban 66 férfi halt hősi halált. Emléküket a református templomban elhelyezett márványtábla örökítette meg.

1. Antal István
2. Antal János
3. Bálint Lajos
4. Bálint Mihály
5. Bányai Gyula
6. Bíró József
7. Dombi György
8. Bone Gergely
9. Csiszár István I.
10. Csiszár István J.
11. Dani József
12. Dani Miklós
13. Demeter József Gergely
14. Décsei István
15. Dézsi László
16. Fábián Ferenc
17. Fekete András
18. Gede György
19. Jártó Sándor
20. Káló György
21. Kis István
22. Lakó István
23. Lakó József
24. Lukács Samu
25. Mózsi István
26. Mózsi János
27. Nagy György
28. Nagy Miklós
29. Nagy Pál
30. Nisztor Albert
31. Nisztor György
32. Orbán György
33. Orbán István
34. T. Palkó János
35. Pap Ferenc
36. Pataki István
37. Pataki József
38. Potra János
39. Réthi Miklós
40. Samu György

41. Schrambek Antal
42. Sütő János György
43. Sütő János Pál
44. Sütő Lajos György
45. Sütő Mihály István
46. Szabó Balázs Sándor
47. Szabó György György
48. Szabó K. György
49. Szabó Ferenc F.
50. Szabó József F.
51. Szakács János
52. Szalai Ferenc
53. Szotyori András
54. Szilágyi György
55. Tordai József
56. Virág János

Az 1914-1918-as első világháború más felekezetű hősi halottainak névsora:

1. Kosztán Péter
2. Savina Mihai
3. Kosztán János
4. Murean Basilacus
5. Rézműves Péter
6. Cimpian Ioan
7. György Ábrahám
8. Fekete Simon
9. Butiurca Dumitru
10. Curticaean Mihaila

A háború rendkívüli megpróbáltatásoknak tették ki az itthon maradottakat is. A fronton harcolók életben maradása miatti aggodalman kívül el kellett viselni a drágulás és az áruhiány miatt gyorsan növekvő inflációt, a rekvirálásokat és a mind szigorúbbá váló fejadagokat. 1918-ban egy 15 éven felüli havi gabonaszükségletét 10,5 kg-ban, a nőkét és a 15 éven aluliakét 9 kg-ban állapították meg.

Bár a háborús megpróbáltatások 1918 őszén véget értek, a felgyorsuló események új helyzetet teremtettek a falu életében.

Az első világháború 1918 októberében forradalomba torkollott. Az „őszirózsás” forradalom hatására létrejöttek a forradalom helyi szervei, a nemzeti tanácsok. Az Osztrák-Magyar Monarchia széthullásával párhuzamosan jelentkeztek a társadalmi és nemzetiségi mozgalmak. Az orosz frontról hazatérők és a hadifoglyok erőszakos cselekedetekre ragadtaták magukat. 1918. november 6-án Maros-Torda vármegye főispánja átiratban értesítette Magyarország belügyminiszterét a Vajdaszentiványon történt zavaargásokról és fosztogatásokról.²⁵⁴

A vajdaszentiványi eseményeket az élelmiszerhiány eredményezte. A helyzet javítása érdekében a helybéli magyar és román nemzeti tanács 20.000 korona kölcsönt vett fel, amiből két vagon kukoricát vásárolt a rászorultaknak.²⁵⁵

1918. november elején egy vegyes, magyar-román, aztán különálló, magyar és román tanács és nemzetőrség alakult. A huszonkét tagú nemzetőrség parancsnokai Bod Sándor, illetve Demian Petru lettek.²⁵⁶ A húsz tagú román nemzeti tanácsnak elnöke Sărmășan Theodor, helybéli lelkész lett.

November második felében került sor a gyulafehérvári nagygyűlésen résztvevők megválasztására. Vajdaszentiványt a gemyeszegi választókörzethez csatolták, amely öt küldöttet jelölhetett. Vajdaszentiványról senki sem került a hivatalos küldöttek közé.

Az 1918. december 1-én megtartott Gyulafehérvári Nemzeti Gyűlés kimondta Erdély egyesülését Romániával. Ezzel Vajdaszentivány történetében új korszak kezdődött.

12. A két világháború között

1918 őszén megváltozott Erdély államhatalmi helyzete, a román állam része lett. Az elkövetkező időszak legfontosabb feladatai közé tartozott az új államba való berendezkedés, a földreform végrehajtása és a kisebbségi létből származó kérdések megoldása.

Az 1921 július 30-án elfogadott földtörvény megbolygatta a falu társadalmát. A törvény elfogadása előtt a falu 4482 kat. hold területéből hat földbirtokos 2006 kat. hold és 1491 négyszögöl területtel rendelkezett, ami az összterület 44,77%-a. A terület többi részén 162 birtokos osztozott.

A földtörvény szellemében Vajdaszentiványon is megalakult a helyi földosztó tanács, amelynek feladata a földre jogosultak összeírása és elbírálása volt. A tanács tagjai: Samu Miklós polgármester, Makkai Károly titkár, Kolcsár Mihály és Bálint József földművelők. A tanácsot az alsórégeni járás tanácsának hatáskörébe rendelték, amely a kisajátítandó területekért és a földigénylők névsorának jóváhagyásáért felelt.

A járási tanács fellebbviteli szerve a megyei tanács volt, amely elbírálta a fellebbezéseket, elkészítette a parcellázási tervet és megállapította a kiosztandó parcellák nagyságát.

1922-ben a falu földbirtokosai, Zichy Vladimir özvegye, Teleki József, Horváth István, Bánffy Zoltán, a Wermescher testvérek és Palkó Gyula felszólítást kaptak, hogy nyilatkozzanak birtokaik nagyságáról és jogi helyzetéről.²⁵⁷

Földbirtokos neve	Birtok összterülete
1. Zichy Melánia	1112 kat. hold 1451 négyszögöl
2. Teleki József	227 kat. hold 1071 négyszögöl
3. Horváth István	130 kat. hold 1455 négyszögöl
4. Bánffy Zoltán	62 kat. hold 1279 négyszögöl

A Wermescher testvérek (négyen voltak) 345 kat. hold birtokát osztatlan tulajdonnak nyilvánították, emiatt mentesült a kisajátítástól.²⁵⁸

Palkó Gyulának Vajdaszentiványon levő 84 kat. hold birtokán kívül Szászrégenben 114 kat. hold, Fülöpösön pedig 58 kat. holdja volt. Ez utóbbit kisajátították. Vajdaszentiványi birtoka nem esett kisajátítás alá.²⁵⁹

A több helységben fekvő uradalmak esetében a tulajdonosnak jogában állt kiválasztani a kisajátítás alá eső vagy nem eső birtokait. Zichy Melánia marosszentgyörgyi, unokai, magyarfülpösi és felső idecsi birtokai estek kisajátítás alá.²⁶⁰ A másik három tulajdonos (Teleki, Horváth, Bánffy) vajdaszentiványi birtokait teljes egészében kisajátították, mert:²⁶¹

- báró Bánffy Zoltán a szomszédos Beresztelkén 849 kat. holddal rendelkezett, emellett távollevő volt (Magyarországon lakott);

- Horváth István vajdaszentiványi birtokait több mint tíz éve haszonbérbe adta, Magyarországon lakott, a helybéli hatóságok nem is ismerték;

- Teleki József Marossárpatakon, Toldalagon és Balában is tulajdonos, ezekben a helységekben birtokait meghagyták.

A földtörvény utólagos módosítása lehetővé tette, hogy ott, ahol a földigénylés mérsékelt volt, a földbirtokosok tulajdonában 500 kat. hold művelhető terület maradjon. Ennek köszönhetően Zichy Melánia végül is 600 kat. hold 955 négyszögöl birtok tulajdonában maradhatott.²⁶²

A földbirtokok kisajátítása Vajdaszentiványon 1922. szeptember 4-én kezdődött. A munkálatok nagyon lassan haladtak, mert a kisajátítás alá esők több rendben fellebbeztek a járási és megyei földosztó tanácshoz vagy az Ítéző Táblához; minden ítéletet helyszínrre való kiszállás és újramérés

követett; kevés volt a szakember; eltérés mutatkozott a bejelentett és a reálisan létező földbirtokok között; stb.

A földbirtokok felmérésekor a Zichy birtokból 8 kat. hold 796 négyszögöl termőterület és 1400 négyszögöl erdő hiányzott. A Teleki birtok hiánya 3 hold 386 négyszögöl; a Horváth birtokon 491 négyszögöl, a Bánffy birtokon pedig 1508 négyszögöl többlet mutatkozott.²⁶³

A helyi kisajátító és földosztó tanács összeállította a földre jogosultak névsorát. A törvény szerint földet igényelhettek a földnélküliek vagy kevés földdel rendelkezők, a hadirokkantak, a hadiözvegyek és hadiárvák, az önkéntesek és azok akiket az Erdélyi Igazgató Tanács mozgósított. A névsorba 257 személyt vettek fel.²⁶⁴

A névsort a polgármesteri hivatal előtt függesztették ki öt napra. Azután tizenöt napon belül lehetett fellebbezni a megyei tanácsnál.

A helyi földosztó tanács közérdek címen sajátította ki Bánffy Zoltán mintegy 61 kat. hold birtokát. A kártérítés összegét holdanként 800 lejben állapította meg.²⁶⁵

A Régen járási agrárbizottság egyöntetű határozattal sajátította ki Zichy Melánia Vajdaszentiványon levő birtokából 338 kat. hold 867 négyszögöl területet. Ebből 251 kat. hold 867 négyszögöl területet a vetésmezőn, 57 kat. holdat a „Lókert”-ben, 10 holdat házhelyeknek, 20 kat. holdat pedig az állam részére; továbbá kisajátította a Virág András által használt ingatlant, meghagyva a tulajdonosnak 515 kat. hold 385 négyszögöl összterületet. Ugyanakkor került kisajátításra Horváth István és Teleki József birtoka. Horváth István tulajdonából közérdek címen 130 kat. hold 964 négyszögöl területet sajátítottak ki, a tulajdonosnak meghagyván egy 544 négyszögölnyi belsőséget. Teleki József teljes vajdaszentiványi birtokát (230 kat. hold 1457 négyszögöl) kisajátították.

A kisajátított területekért a volt tulajdonosok kárpótlást kaptak. Az állam által meghatározott összegeket a tulajdonosok a megyei tanácsnál és az Ítéző Táblán több rendben fellebbezték meg. A marosvásárhelyi Ítéző Tábla visszautasította a fellebbezők kéréseit, megerősítvén a megyei bizottság döntését. A kisajátított területekért a tulajdonosokat az alábbi összegekkel kárpótolták:

Tulajdonos neve	Zichy Melánia	Bánffy Z.	Teleki J.	Horváth I.
Kártérítés összege	607715 lej	64800 lej	257040 lej	73948 lej

A négy tulajdonosnak kifizetett végösszeg 1.003.503 lej. A kárpótlás kifizetése 1930. január 1-én kezdődött.²⁶⁶

Bár a kisajátítás 1922 őszén kezdődött, a mérések, a földterület parcellázása és kiosztása csak 1924-1925-ben történt. 1925. november 26-án a Maros-Torda megyei Mezőgazdasági Tanács átiratban értesítette a nagyenyedi székhelyű, ötös számú Geodéziai Felügyelőséget a vajdaszentiványi mérések befejezéséről.²⁶⁷

A kisajátított és felparcellázott területeket eleinte a megyei mezőgazdasági tanács kezelte és adta haszonbérbe a jövőbeli tulajdonosoknak az alábbi összegekért:

- szántó 80 lej/holdja;
- kaszáló 150 lej/holdja;

A kiosztandó parcellák nagysága 2-3 kat. hold között mozgott. A gazdáknak kiosztandó területek mellett közérdekű, kulturális, gazdasági, társadalmi, katonai és nevelési célokra is különítenek el részeket.

A földtörvény lehetővé tette a községi legelő (257 kat. hold 88 négyszögöl), illetve községi erdő (181 kat. hold 1252 négyszögöl) kimérését, ami addig Vajdaszentiványon nem létezett.

A Zichy birtokból a község javára az alábbi közérdekű területeket mérték ki: iskola részére kert: 5 hold; tanítók földje: 16 hold; görög-katolikus templom javára 7 hold 445 négyszögöl; kántortelek: 2 hold 800 négyszögöl; egyház javára: 2 hold; a falu beépített területének növelésére: 11 hold; 45 házhelynek 300 négyszögöl házhelyenként; két 400 négyszögölnyi házhely a kultúrotthon illetve az „Astra” javára; orvosi rendelő számára: 200 négyszögöl házhely; két kert, egyenként 400 négyszögölnyi, a tisztviselők számára. Ugyancsak a Zichy birtokból állami tartalék címen: sportpálya: 3 hold; állattenyésztő telep: 10 hold; csemetekert: 1 hold; utászház: 1 hold 400 négyszögöl; községi temető: 2 hold; dögter: 2 hold; agyaglyuk: 1 hold; rendőrörs: 800 négyszögöl; községi legelők javára 77 hold 1458 négyszögöl; községi erdő javára 174 hold 821 négyszögöl.

Bánffy Zoltán teljes vajdaszentiványi birtokát (62 kat. hold 1279 négyszögöl) a községi legelőhöz csatolták.

A Horváth birtokot a falusiaknak osztották ki teljes egészében.

A Teleki birtokból közérdekű célokra kisajátítottak a görög-, katolikus egyháznak 17 hold 355 négyszögöl területet, a községi legelőnek pedig 210 hold 716 négyszögöl területet.

A Régen járási tanács 1928. szeptember 19-20-án határozatot fogadott el a földparcellák kiosztásáról.²⁶⁸ Az egész parcellát 2 hold, a kiegészítő parcellát 1 hold 800 négyszögöl, a házhelyet 300 négyszögöl nagyságúnak határozta meg.

A falu lakói nincsenek megelégedve a parcellák nagyságával. Emiatt Nagy József, több más falustársával együtt a megyei tanácshoz fordulnak, amely részben teljesíti a kéréseket. Az egész parcellát 2 hold 800 négyszögöltre emelte, elfogadta egy kérvényező felvételét a földhöz jogosultak közé, a kérvényező házhelyet is kapott, ugyanakkor visszautasította 47 kérvényező kérelmét.²⁶⁹

A négy földbirtokos kisajátítás előtti területeit az 5. számú melléklet, a kisajátított területeket a 6. számú melléklet, a birtokukban maradt területeket a 7. számú melléklet ábrázolja.

A földigénylők törvényes beiktatására a helybeli polgármesteri hivatalban kerülsor 1929. július 11-én. A falu képviselői: Ursiu Vasile bírós; Bálint József a lakosok nevében. A felvett jegyzőkönyv szerint minden földigénylőt beiktattak birtokába. Ezek szerint egész parcellát (2 hold 800 négyszögöl) 56 igénylő (összesen 140 hold); kiegészítő parcellát (1 hold 800 négyszögöl) 158 igénylő (összesen 225 hold 1006 négyszögöl); házhelyet 78 igénylő (összesen 10 hold 768 négyszögöl) kapott. 47 igénylő kérését visszautasították.²⁷⁰

A földhöz jutottakról szóló kimutatást a 8., 9., 10. számú mellékletek szemléltetik. A függelékek a falusiak által fizetendő összegeket is feltüntetik.

A 942 hold 1340 négyszögöl kisajátított összterület megoszlás szerint:²⁷¹

Közérdek		Községi legelő		Faluterrületének növelésére		Igénylőknek		Községi erdő	
hold	nöl	hold	nöl	hold	nöl	hold	nöl	hold	nöl
63	1000	257	88	9	600	431	-	181	1252

Az 1921-es földreformnak fontos következményei voltak a falu lakóinak életében is. 214 család jutott földterülethez. A falu egyedüli birtokosának területe (Zichy birtok) 13,40 %-ra csökken az előző időszakhoz viszonyítva. Megnövekedett a törpebirtokok száma (5 holdig). Javultak az életkörülmények. Sok új ház épült, amelyek átalakították a falu képét.

Minden előnye ellenére a földtörvénynek árnyoldalai is voltak. Amint látható volt, 47 igénylőnek visszautasították kérését. A két világháború között, a súlyos adóterhek, valamint a harmincas évek gazdasági válsága miatt több törpegazdaság tönkrement. Az örökösök utáni birtokmegoszlás a földterület felaprózását eredményezte. A napszámosok újra „divatba” jönnek. Alig ültek el a földtörvény hullámai, a földigény megint jelentkezett.

13. A második világháború áldozatai

Az 1918-ban bekövetkezett hatalomváltás után a falu többségi magyar lakossága saját bőrén kezdte érezni az új hatalom erőszakos nemzetiségellenes politikáját: rendkívüli állapot, hűségeskü letétele a román államra, a hűségesküt megtagadók állás nélkül maradtak, idegenből hozott arrogáns, román nemzetiségű tisztviselők kinevezése, román nyelv kötelező használata egy olyan településen, ahol gyakorlatilag ez a nyelv ismeretlen volt, „névelemzés”, vagyis az ősrómán származás kutatásával járó „visszarománosítás”, aminek az volt a következménye, hogy sokakat, akarattuk ellenére is román nemzetiségűnek nyilvánítottak, a helység magyar neve használatának betiltása, bizonyos engedélyeket (pl. italmérés) csak román nemzetiségűek kaphattak, az állami iskolában csak románul taníthattak, stb.

Ezért fogadta a másodrendű állampolgári sorsba juttatott vajdaszentiványi magyarság örömmel a második bécsi döntést, mely által Észak Erdéllyel együtt, Vajdaszentivány is Magyarországhoz lett csatolva (1940. aug. 30). De sajnos most a románsággal éreztették a hatalomváltozást, amolyan „szemet szemért, fogat fogért” alapon.

A falu magyarságának örömet, románságának keservét egy egészen más mederbe terelte a kitörő második világháború. A „Sasbehívó” sokakat küldött Vajdaszentiványról is a szovjet harctérre. Az itthonmaradottakat a harctéren levők életéért való aggodalom mellett a háborús rekvirálások is nehéz helyzetbe hozták. A harcterről érkezett levelek még megkönnyebbülést eredményeztek, de a hivatalos tábori levelek mind több és több családot borítottak gyászba.

A második világháborúban elesettek névsorát a református templomban elhelyezett márványtáblán olvashatjuk.

1. Banga János
2. Bálint József
3. Bálint Péter
4. Berecki György
5. Berki Árpád
6. Berki János
7. Bincsó József
8. Csiszár András
9. Dani Sándor

10. Demeter István
11. Faragó János
12. Falati Sándor
13. Fekete József
14. Fülöp Ferenc
15. Lukács János
16. Menyhárt Gyula
17. Mező Sándor
18. Molnár András
19. Molnár István
20. Mózes István
21. Mózsi István
22. Nagy József
23. Nagy Lajos
24. Nagy F. József
25. Pataki András A.
26. Ringer Sándor
27. Sántha János
28. Sántha Sándor
29. Sütő Gyula
30. Sütő József Gy.
31. Szabó Ferenc
32. Id.Szabó Cs. István
33. Ifj.Szabó Cs. István
34. Szabó B. György
35. Szabó F. János
36. Szabó Sz. Mihály
37. Szakács János Gy.
38. Szász József
39. T. Palkó József
40. Újlaki András
41. Vajda Gyula
42. Veres Péter

E névsort ki kell egészítenünk azokkal, akik más felekezetek templomaiban érdemelnének emléktáblát, vagy nem a harctéren estek el:

1. Baciú Mihaila
2. Bálint Péter
3. Berecki József
4. Berki Lajos

5. Berki Zoltán
6. Bonyi Jánosné
7. Csap József
8. Csiszár János
9. Dani Sándor
10. Dejas Gheorghe
11. Demian Teofil
12. Dézsi János
13. Fărăgău Ioan
14. Horváth Mihály
15. Imre Klára
16. Izsák Györgyné
17. Izsák Ida
18. Izsák József
19. Kacsó Ilona
20. Kiss Andrásné
21. Lázár Pepi
22. Monus János
23. Nagy Márton
24. Nagy Szakács József
25. Pataki Miklós
26. Primusz Iacob
27. Sántha Béla
28. Sütő István Mihály
29. Szabó György
30. Szabó Sándorné
31. Szatmári János
32. Tăbăran Ioan
33. Topor Petru
34. Uleşan Flora
35. Vajda Gyula Péter
36. Veres Mária
37. Weisz Ernő
38. Weisz József
39. Weisz Márton
40. Weisz Nándor
41. Zsiga Anna

A második bécsi döntés után (1940. augusztus 30) Lăcătuş Petru és Roştaş Petru, a magyar hadseregben szolgált katonák, átszöktek Romániába. Hasonlóan cselekedett Fărăgău Petru is, aki itthonról szökött oda.

1944. augusztus 23-a után Fărăgău Petru átszökött a szovjet hadseregbe és hangosbeszélőn biztatta társait is a szökésre.

Észak-Erdély eleste után több, magyar hadseregben szolgáló magyar nemzetiségű katona, vagy munkatáborba hurcolt szökött el és kerülő utakon, gyalogosan, több száz kilométert megtéve érkezett haza.²⁷²

Különösen megrázó Boer Mihai, Radu R. Mihai, Radu M. Mihai, Savina Vasile és Pop Ioan esete. Őket 1944 május havában munkaszolgálatra hívták be az Északi Kárpátokba. A munkaszolgálatosok századparancsnoka, Bodoni Kálmán javaslatára a táborban levők kezdenek elszökni. Az elszököttek közül sokan a tábori csendőrök kezébe kerültek. Így jártak a vajdaszentiványiak is. Őket több társukkal együtt kivégezték 1944. október 14-én, a máramarosi Moisei helységben egy elhagyott házban. Szomorú végükről 1945 májusában szereztek tudomást hozzátartozóik egy túlélőtől.

A front átvonulása megviselte a falut is. A Dobron tetőn állást foglaló német-magyar hadsereg súlyos harcokra kényszerítette a Maros bal partján levő szovjet hadsereget. Egy becsapódó aknalövedék eltörölte a föld színéről Boer Mihai (Moiseiben kivégzett) lakóházát. A lakóház helyén egy nagy lyuk tátongott. A melléképületek a tűz martalécai lettek. A golyó-, és repeszlövedékek nyomai mai napig láthatóak a kastély keleti falán.

A háború az itthon maradottak között is szedte áldozatait. A polgármesteri hivatalban található nyilvántartás szerint az alábbiak veszítették életüket:²⁷³

Név	Életkor	Halál oka
1. Bálint József	44	ágyúlövedék
2. Bincsó József Jánosé	34	golyó
3. Darabont Lakó János	54	ágyúlövedék
4. Keresztúri Mihály	62	bomba robbanása
5. Kisş Miki Miklós	63	golyó
6. Menyhárt Gyula	20	ágyúlövedék miatt hunyt el a disznajói kórházban
7. Muresan János	24	ágyúlövedék
8. Sütő József	52	golyó
9. Szatmári János	51	ágyúlövedék
10. Szép Mihály	39	bomba robbanása

Az ún. „zsidótörvényeket” 1944. március 19-e után Vajdaszentiványon is alkalmazták. A faluban élő összes zsidó nemzetiségűt (1930-ban 18-an voltak) elhurcolták és senki sem tért vissza közülük.

Vajdaszentivány 1944. szeptember 12-én hivatalosan is visszakerült Romániához. „Szemet szemért, fogat fogért” alapon megkezdődött a román nemzeti érzésen ejtett sérelmek megtorlása. A fegyverszünet után az Észak-Erdélybe bevonult román közigazgatás. Az ún. Maniu gárdisták súlyos atrocitásokat követtek el. A román rendőrség és csendőrség sokakat tartóztatott le Vajdaszentiványon is a magyar nemzetiségűek közül és internáltatta őket Földvárra. A helybeliek adatai szerint a 21 internált közül mindössze ketten tértek haza.²⁷⁴

A háború áldozataira a falu közepén elhelyezett obeliszk emlékeztet. 1949-ben összeszedték a környék falvaiban eltemetett szovjet katonákat és Vajdaszentiványon helyezték el őket örök nyugalomra. Sem hivatalos forrásból, sem a helybeliektől nem tudtuk meg az odatemetettek pontos számát. A név szerint ismerteket a temető szélén, a névteleneket három közös sírba helyezték (15. számú fénykép).

14. „Új világban”

A front átvonulása után a falu életét a harctéren levők sorsa, az internáltak helyzete mellett az éhínség nehezítette. Az 1945-1947-es éhínségre a mai napig hátborzongatva emlékeznek a falu idősebbjei.

Vajdaszentivány is siratta halottait, kutatott az eltűntek után és forrongott a belgért földreform miatt, amit az új „demokratikus” hatalom léptetett érvénybe 1945 tavaszán.

A kihirdetett földtörvény szellemében alakult meg a falusi földosztó bizottság, melynek tagjai: Szabó József, Darabont Vasile, Felei Samu, Vereş Mihai, Demian Nicolae, Bereczki Ferenc, Moldovan Mihai, Oltean Ioan, Sántha Péter, Topor Alexandru.

A megválasztott bizottság feladata volt, hogy felmérje a kisajátítás alá eső területeket, jóváhagyja a földigénylők névsorát. Földet igényelhettek a fronton harcolók, a hadi özvegyek, a kevés, vagy földdel egyáltalán nem rendelkezők.

Az akkori földosztó bizottságnak tagja, Felei Samu szerint a földigénylőket nyilvános gyűlésen, közhangulag „megérdemli” vagy „nemérdemli” közfelkiáltással hagyták jóvá. Úgy emlékszik, hogy egy személy kérését utasították vissza.

Kisajátítás tárgya lett az 50 ha feletti birtok (Zichy, Palkó Gyula, Bod Sándor). A szász nemzetiségűek, a kollaboránsok és távollevők birtokát

teljes egészében kisajátították. Részleges vagy teljes kisajátítás alá eső birtokok száma összesen hét volt.

A toldalagiak kérésére, az alsórégeni járási bizottság jóváhagyja, hogy a Vajdaszentiványon kisajátított területből 75 holdat nekik adjanak át.²⁷⁵

Ugyancsak ez a bizottság hagyta jóvá azt a kérést, amit a vajdaszentiványiak nevében nyújt be kilenc személy, amiben azt kérték, hogy a faluban sohasem lakó Miriszlai Gizella 18 kat. hold és Illés Ilona 25 kat. hold birtokát sajátítsák ki teljes egészében.²⁷⁶

A földmérések elvégzése és a földigénylők névsorának jóváhagyása után az alsórégeni járási bizottság 1945. szeptember 5-én átiratban értesítette a helyi földosztó bizottságot, hogy elkezdhetik a földosztást.²⁷⁷

1946. június 15-én a helységben levő járási és falusi földosztó bizottság tagjai jegyzőkönyvet készítettek a kisajátított birtokokról amint az alábbi táblázat is mutatja.²⁷⁸

Tulajdonos neve	Kisajátított terület kat. holdban	
	Szántó és kaszáló egyben	Erdő
1. Georg Benesch	16	-
2. Illés Sándor és Irén	24	-
3. Kosch Hugo	25	-
4. Nagy Erzsébet	36	-
5. Schmith Emerik	21	-
6. Wermescher Emil	112	-
7. Wermescher Ernest	150	117
8. özv.Zichy Vladimírné	364	317

A kisajátítás alá eső összterület nagysága 748 kat. hold szántó és kaszáló, valamint 434 kat. hold erdőség.

A jegyzőkönyvet a földigénylők jelenlétében készítették. Miután a jelenlevők minden kérdésére, ellenvetésére és észrevételeire válaszoltak, a helyi és járási bizottság a földhöz jogosultak névsorát a megyei bizottsághoz küldték jóváhagyás végett.

A végleges névsorba felvetteket a 11. számú melléklet mutatja be.²⁷⁹

A 355 jogosult helyzete a következőképpen oszlik meg :

- földtelen	123
- 0,5-1 holdnyit bíró	76

- 1-2 holddal rendelkező 68
- 2-3 holddal rendelkező 72
- 3 holdon felül 16

A két világháború közötti birtokvesztés, illetve a fiatal házasok földnélküliségét is tükrözi a fenti kimutatás. Bár 1921-ben 431 hold föld kiosztására került sor a rászorultak között, 1945-ben csak 254 hold és 400 nöl területtel rendelkeztek.

Az új földreformkor a kapott területek nagyságát az alábbi kimutatásból láthatjuk:

A 355 földhöz jutóból:

- 0.5 – 1 holdat kapott 220
- 1 ¹/₄ – 2 holdat kapott 89
- 2.5 – 3 holdat kapott 42
- 3.5 – 4 holdat kapott 3
- 4.5 holdat kapott 1

A cigány nemzetiségűek személyenként 0.5 – 1 hold nagyságú területhez jutottak.

Közérdek címen az alábbi területeket sajátították ki:

- farmgazdaságnak 200 kat. hold
- állategészségügynek 5 hold
- polgármesteri hivatalnak 1 hold
- állami tartalék alapnak 12 hold
- polgármesteri hivatalnak házhely 1 hold
- kultúrotthon számára ¹/₄ nöl

A házhelyre jogosultak közül 72 személy egyenként 300 nöl-nyit, 25 személy pedig 150 nöl-nyit kapott.

A birtokba iktatás után az új tulajdonosok az alábbi földterületekkel rendelkeztek:

Terület nagysága holdban	Birtokok száma
0.5 hold	67
1 hold	37
1.5 hold	22
2 hold	27
2.5 hold	22

3 hold	50
3.5 hold	48
4 hold	64
4 holdon felül	18

A földreform erjesztőleg hatott a falu életére, ugyanis az emberek 1918 óta nagy megpróbáltatásokon mentek keresztül: két világháború, többszöri hatalomváltás miatti gazdasági - társadalmi átalakulások, egyéni és közösségi tragédiák.

1948 - ban a kommunisták hatalomra jutásával Vajdaszentiványon is kezdetét vette a régi, hagyományos társadalmi és gazdasági rend fokozatos felszámolása és egy új, „szocialista” típusú rendszer kialakítása.

Az államosítás évében (1948) a Zichy családot megfosztották maradék ingó és ingatlan vagyonától és távozásra kényszerítették. A régi kizsákmányolásra emlékeztető Horváth kastélyt néhányan széthordták és házat építettek maguknak belőle.

Az 1950-es években megindult az osztályellenesség, a „kulákok” felszámolása, illetve gazdasági megsemmisítése.

1953-ban újabb földállamosítási akcióra került sor. Azok a személyek, akik gazdaságukat nem önerőből művelték meg, a helybeli polgármesteri hivatalban „felajánló kérelemmel” mondtak le birtokaikról részben vagy egészen. Ezeket a területeket a helybeli polgármesteri hivatal vette át és adta ki a rászorultaknak.

Ezzel az akcióval párhuzamosan az állammal szemben irreálisan magas adókat (kvóta) vetettek ki, amiket egyszerűen lehetetlen volt törleszteni. Megesett, hogy a szérűről semmit sem vihettek haza az emberek, mert mindent elvett a hatóság.

1959-ben került sor az utolsó nagy földállamosításra olyan címen, hogy Romániában szűnjön meg az „ember ember általi” kizsákmányolás.

A párthatalom útmutatásai alapján Vajdaszentiványon is megindult a mezőgazdaság „szocialista” átalakítása. Ennek a folyamatnak előhírnökeként alakították meg 1959. február 21-én az „Előre” társulást. A társulásba 211 családfő, összesen 686 lélekszámmal iratkozik be. A beiratkozók között 123 kisbirtokos és 88 szegény család volt. A társasba való beiratkozáskor minden családfőnek 15 lej belépő díjat kellett fizetni. A társulásba belépők az alábbi vagyont hozták magukkal:²⁸⁰

Mezőgazdasági terület ha-ban	Ebből ha-ban		Állatok		
	Szántó	Kaszáló	Ló	Ökör	Tehén
598,78	514,84	83,94	77	2	405
Mezőgazdasági felszerelés					
Ökörszekér	Lószekér	Eke	Borona	Vetőgép	Kaszagép
152	36	139	137	12	34

Ugyancsak 1959-ben alakult meg a „Vörös Partizán” és az „Egyesülés” nevű társas is.²⁸¹

Az 1961. március 21-én végzett felmérés szerint a falu gazdasági állapota a következő:²⁸²

Mezőgazd. összterület ha-ban	Ebből szántó összesen ha-ban				Kaszáló összesen ha-ban
1647	1479				168
	I.kat.	II.kat	III.kat	IV.kat	
	741	423	230	85	

Állatállomány: tehén: 460; borjú: 214; ló: 160.

Gazdaság: 585; ebből közepes gazdaság: 345; szegény: 205; földnélküli: 31.

Topor Alexandru néptanácsi elnök, Nistor Dumitru községi titkár, Darabont József mezőgazdasági ügynök, Negru Simion a „Vörös Partizán” elnöke, Tordai Palkó János az „Előre” elnöke és Felei Samu az „Egyesülés” elnöke Szászrégenből kiküldött szakemberek jelenlétében vizsgálták meg a három társas földterületeinek nagyságát. Megállapítást nyert, hogy a „Vörös Partizán” társulás tagjai összesen 497 ha területtel léptek be, de csak 492 ha-t használtak. Az „Előre” társas tagjai 581 ha terület helyett 610,50 ha-t

használtak. Az „Egyesülés” társas tagjai 227 ha-al léptek be, de csak 222,77 ha-t használtak. Az összevetés után a három társas elnöke egyetértett a kiigazítással.²⁸³

A három társas felszereltsége a következő:

Felszerelés	„Előre”	„Vörös Partizán”	„Egyesülés”
Állami mezőgazdasági vállalatától bérelt traktor	2	1	1
Szántó fogat	104	73	56
Vetés fogat	56	36	18

Az 1961. évi tavaszi kampány idején az alábbi munkákat kellett elvégezni.²⁸⁴

Elvégzendő munka ha-ban	„Előre”	„Vörös Partizán”	„Egyesülés”
Tavaszi szántás	231	170	95
Naponként elvégzendő traktorral	6	3	3
Naponta elvégzendő fogattal	31	22	17
Szántáshoz szükséges napok száma	6	7	5
Tavaszi vetések	327	275	132
Naponta bevetendő terület	33	21	11
Vetéshez szükséges napok	10	13	12

A nyári betakarításért felelős községi tanács úgy értékelte, hogy az 1960 év őszén tapasztalt hosszú szárazság ellenére, búzával és rozssal nagyobb területet sikerült bevetni, mint az előző évben. Aratásra várt 541 ha őszebúza, művelni kellett 521 ha kukoricát, 5 ha takarmányrépát, 145 ha krumplit, 60 ha dohányt, 170 ha ipari növényvel termesztett területet.²⁸⁵

A három társas vezetősége elfogadta a párt „szocialista versenyfelhívását” és vállalta, hogy 5 ha területen, ha-ként 5.000 kg

szemeskukoricát fog elérni. A célkitűzés elérése érdekében a helybeli pártszervezet, a néptanáccsal közösen állapította meg a bevetendő területeket: Az „Előre” a „Malomrét” nevű határrészben két hektáron, az „Egyesülés” a „Szászok rétje” határrészben két hektáron, a „Vörös Partizán” a „Lókertben” egy hektáron igyekezett eleget tenni a vállalásnak.²⁸⁶ Ez a szocialista verseny előjele lesz a későbbi nagy „rekord terméseknek”.

1961 őszén az alábbi munkákat kellett elvégezni:

Elvégzendő munka ha-ban	„Előre”	„Vörös Partizán”	„Egyesülés”
Bevetendő terület	205	77	170
Ganój tonnában	80	20	40
Vetés összesen	205	77	170
- ebből őszi búza	180	70	160
őszi árpa	25	7	10
Betakarítandó kukorica	157	73	89
Cukorrépa	60	20	20
Krumpli	70	20	9
Őszi mély szántásra vár	180	90	130
Kihordandó ganój erre a területre tonnában	45	15	30

A mezőgazdasági munkákkal párhuzamosan folyt a párt politikai-ideológiai nevelő munkája. Ennek célja a falubeliek meggyőzése volt a kollektív gazdaság létrehozásának szükségességéről és annak előnyeiről. Helybeli tisztviselőkből, értelmiségiekből (főleg tanítókból) alakítottak ún. meggyőző (lamuraló) bizottságokat, amelyeket kiküldött pártaktivisták irányítottak. Ezek a csoportok különböző rendezvényeket szerveztek a kultúrotthonban vagy az iskolában. A derekukat beadni nem hajlandókat otthonukban keresték fel, sokszor éjnek közepén zaklatván őket. A bizottságok tagjai a „meggyőzés” teljes kelléktárát (a szép szótól a fenyegetőzésig) vették igénybe, hogy minél többen és minél hamarabb írják alá az emberek a belépési szándéknyilatkozatokat. Szorított a határidő is, hiszen központi pártutasításra 1962 tavaszára a kollektivizálást be kellett fejezni.

A mai közép- és idős generáció személyesen élte meg ezt az időszakot. A „meggyőző munka” időszaka külön tanulmányt érdemelne.

Bár az emberek vonakodtak a szándéknyilatkozatok aláírásától, a kollektív gazdaság megalapítása egy jól átgondolt forgatókönyv szerint

haladt. Manipulált, megtévesztett, vagy haszonleső párttagokból, párttagságra jelöltekből és képviselőkből alakult meg az ún. akcióbizottság, amely 1962. március 2-án átiratban kérte a régeni rajoni néptanács segítségét az 1962. március 11-én megalakulandó kollektív gazdaság létrehozásához. Ugyanaznap a vajdaszentiványi néptanács végrehajtó bizottsága az akcióbizottság kérésére kibocsájtotta a 49/1962 számú határozatát, amelyben ez áll:

„A végrehajtó bizottság egyöntetű határozattal tette magáévá az akcióbizottság javaslatát és elhatározta:

1. Jóváhagyja a vajdaszentiványi „Előre” kollektív gazdaság megalakulását 1962. március 11-én;
2. Jelen határozatot megküldi a Régen rajoni Végrehajtó Bizottságnak;
3. A végrehajtásért Topor Alexandru, a vajdaszentiványi néptanács végrehajtó bizottságának elnöke felel.”²⁸⁷

Hasonló tartalmú határozatot vitatott meg a helybéli pártbizottság is. A pártbizottság jelentéséből kitűnt, hogy az akcióbizottság tagjai a törvényességet teljes mértékben betartották, az emberek saját elhatározásukból iratkoztak be, nem történt semmiféle visszaélés vagy kihágás sem.

Ez az állítás a szemenszedett hazugság legékesebb bizonyítéka.

A három társulás egyesítéséből keletkezett kollektív gazdaság induló tőkéje 82.651 lej, amiből 50.651 lej bankbetét, a többi az állóalapok értéke. A jelentést a Régen rajoni pártbizottsághoz küldték és kérték az illetékes szervtől az „Előre” nevet felvevő kollektív gazdaság megalakításának jóváhagyását.

Bár a román bürokrácia híres volt, ezúttal nagyon operatíván működött. Napok alatt döntöttek ezek sorsáról, míg más alkalommal egy-egyéni kérést is napokig, hónapokig vonakodtak megoldani.

Az említett két kérésen kívül másik kettőt is megírtak. Egyiket 1962. március 2-án Raita Ioan, a Régen rajoni Végrehajtó Bizottság vajdaszentiványi kiküldöttje, a másikat Lobonțiu Nicolae 1962. március 3-án a Régen rajoni Végrehajtó Bizottság alelnöke írta alá. Ez utóbbi jelentéséből megállapítható a már megalakultnak tekintett (hivatalosan csak március 11-én) kollektív gazdaság állapota:²⁸⁸ A falu mezőgazdasági nyilvántartásában levő 675 család tulajdonában összesen 1425,75 ha terület volt, amiből 1220,45 ha szántó. A feltüntetett családok az alábbi földterületekkel rendelkeztek:

Család	Terület nagysága családonként ha-ban	Összterület ha-ban
14	földtelen	-
21	0,01-0,1	1,42
5	0,1-0,2	0,68
59	0,2-0,3	19,57

A kollektív gazdaságba bevonható családok száma 498. Ezek 1403,30 ha összterülettel rendelkeztek, amiből 1215,45 ha szántó. Az eddig beiratkozott családok száma 420, akik 1218,75 ha összterülettel rendelkeztek, ebből 1014,07 ha szántó. A még be nem iratkozott családok száma 78. Ezek összesen 193,26 ha-al rendelkeztek az alábbi felosztás szerint.

Be nem iratkozott család	Terület nagysága ha-ban	Összterület
23	0,30-1 ha	16,18 ha
17	1-2 ha	28,69 ha
10	2-3 ha	27,99 ha
14	3-4 ha	48,17 ha
9	4-5 ha	41,64 ha
3	5-6 ha	16,07 ha
1	6-7 ha	6,52 ha
1	7-8 ha	8,00 ha

Az utóbbi napokban újabb 35 család, összesen 100,85 ha területtel iratkozott be, kimaradván még mindig 43 család, összesen 92,41 ha összterülettel. Ezekkel a családokkal tovább kellett folytatni a meggyőző munkát, úgy, hogy a megalakulás napjáig ők is iratkozzanak be a kollektív gazdaságba.

A beiratkozott férfi munkaerő összesen 509, női munkaerő 472. A gazdaságba beiratkozott családtag összesen 1246 személy. Az élő és holt leltár állapota: ló: 137; ökör: 4; szekér: 375; eke: 265; borona: 273; vetőgép: 15; kaszagép: 64. A gazdaság összterületének 97%-a gépesíthető. A volt társasoktól átvett leltárban 50.651 lej bankbetét, 8 darab szalmásgabona vetőgép, három kukorica vetőgép, egy lóhere vetőgép, egy szelektor, egy triór, két henger, egy kukorica fejtógép, egy borona, három mérleg, 120 m² melegágyra való ablaküveg, 56 db. különböző vastagságú és hosszúságú épületfa, három darab bőr aktatáska szerepelt.

1962. szeptember 22-én a vajdaszentiványi gazdaság a toldalagival egyesült. Az egyesített gazdaságnak munkaereje 755 fő, mezőgazdasági területe összesen 1771 ha. A gazdaság elnökének Takács István, vajdaszentiványi lakost választották.²⁸⁹

A megalakult kollektív gazdaság állóalapja az alábbi táblázat szerint alakult:²⁹⁰

Állóalap	1965	1970	1980	1989
A. Épületek				
tehén istállók	4	5	5	7
diszó istálló	1	1	1	-
tyúk istálló	1	-	-	-
gabona raktár	2	2	1	1
kukorica kas	1	1	1	1
szénatároló	-	1	1	1
raktárak	3	3	3	3
lóistálló	1	1	1	1
takarmánykonyha	-	-	-	1
siló	3	3	3	4
műhelyek	1	1	2	3
egészségügyi szűrő	-	-	-	1
B. Munkaeszközök				
állatvontatású ekék	256	238	200	50
szalmásgabona-vetőgépek	16	13	5	2
kapásnövényeket vető gépek	23	15	15	20
lógereblye	4	4	4	4
kapagépek	45	42	42	42
hengerek	10	10	10	10
szelektor	1	2	2	1
triór	1	-	-	-
szelelőrosta	1	1	1	-
csávázó gép	1	1	1	1
szacskavágó	3	-	-	-
kalapácsoló	1	1	1	1
tejfelezőgép	1	1	2	1
terepjáró gépkocsi	-	-	-	1
teherautó	3	3	4	2

traktor	-	1	1	4
utánfutó	1	1	1	8
vízpumpa	-	4	4	4
ló és ökörszekerek	359	281	50	50
ifron	-	-	1	2
hemyótalpas traktor	-	-	-	1

A gépesítést helybéli egység végezte az alábbi gépparkkal: traktor: 20; Gloria típusú kombajn: 8; cukorrépaszedő: 2; kaszálógép: 1; zöldtakarmányarató-gép: 1; traktor után eke: 18; csillagborona: 18; henger: 5; szalmásgabona-vetőgép: 4; kapásvetőgép: 3; palántaültető: 2; krumplivető: 2; növényvédő berendezés: 6; ganéjszóró: 2; szalmabálázó: 4; utánfutó: 6; kukoricakombajn: 2; állítható borona: 40.²⁹¹

A kollektív gazdaság munkaereje időközben lényeges változáson ment át. Számszerint fokozatosan csökkent, öregedett és emelkedett a nők száma. Ennek fő oka a férfi munkaerő elvándorlása az ipar felé. (12. számú melléklet). A kollektív gazdaság területeit a művelés ágazatai szerint és az elért eredményeket a 13, 14, 15. számú mellékletekben lehet áttekinteni.

A mezőgazdasági területek nagyságrendjében nem sok változást észlelhetünk. A termesztett növények esetében hasonló a helyzet. Más a helyzet a terméshozamokkal. Az évről évre változó eredményeket az időjárási tényezők, a hiányos gépi felszerelés, az üzemanyag korlátozott mennyisége, a munkaerő csökkenése és elöregedése, az anyagi érdekeltség hiánya befolyásolta.

A gazdaság történetében a legjobb terméseredményeket a következő táblázatból láthatjuk:²⁹²

Év	Termékféléység	Hektárhozam kg-ban
1984	búza	4.040
1980	árpa	3.710
1978	zab	5.000
1984	kukorica	4.525
1976	cukorrépa	39.981
1968	krumpli	27.980
1984	zöldség együttesen	10.060.000

A gazdaság történetében a leggyengébb évet 1985-ben zárták, amikor a pénzügyi mérleg 7.796.000 lej veszteséget mutatott.²⁹³

A kollektív gazdaság életében mindig jelentős helyet foglalt el az állattenyésztés. Az állatfarmon nagy beruházásokat eszközöltek (lásd az állóalap fejlődését).

Az állatállomány gyarapodás számokban:²⁹⁴

Állatfajok	Állatlétszám dec. 31-én			
	1965	1970	1980	1988
szarvasmarha	629	746	1112	1015
ló	130	90	90	90
sertés	198	297	-	-

A tejtermelésre szakosodott állatfarm eredményei nagyon hullámzóak voltak. A legjobb eredményeket 1978-ban érték el, amikor takarmányozott tehenenként 3.135 liter tejet fejtek. A gazdaság történetében a legnehezebb év az 1987/1988-as volt, amikor takarmányhiány miatt nagyon sok legyengült állapotba került tehenet kellett levágni.²⁹⁵

Az évek folyamán a gazdaság életében mellékfoglalkozások is megjelentek. Ilyenek a kovács-, és asztalosműhely, a fűrésztelep, a pékség, a sütemény árusító üzlet. 1989-ben a marosvásárhelyi „Metalotehnika” vállalat egy finommechanika részleget helyezett ki a gazdaságba, amelynek 26 alkalmazottja volt.

A kollektív gazdaságban a végzett munkáért adott fizetség így alakult:²⁹⁶

Év	1965	1970	1980	1988
Egy normaegységre fizetett összeg lejben	23,42	13,52	30,18	33,68

A kollektív gazdaság történetében a legnagyobb normaértéket, 58,73 lejt 1986-ban fizettek a tagoknak.²⁹⁷

A falu életében jelentős helyet foglalt el a háztáji gazdaság. Bár a kollektív gazdaság megalakulása után a háztáji gazdaság területét 0,30 ha-ra csökkentették, ez volt a legmegbízhatóbb megélhetési forrás. A kollektív gazdaság nem azért fizetett alacsony munkabéreket mert a terméseredmények nem voltak megfelelőek, hanem azért, mert az államnak a termés legnagyobb részét beszolgáltatta. A kevés, magánkézen levő háztáji ellenére a falu lakói 1988-ban a következő állatállománnyal rendelkeztek:²⁹⁸

szarvas- marha	juh	kecske	sertés	ló	házi nyúl	szárnyas	méh- kas
278	912	39	665	44	393	7513	135

A falu népe az 1980-as években mind nehezebben viselte a Ceaușescu-diktatúra szigorító intézkedéseit. Az állattartás a takarmány beszerzése miatt rendkívül sok gondot okozott. A kaszálókon termelt takarmányt a kollektív gazdaság tehenei ették fel. A falusiak részben művelték a gazdaság kaszálóit, de abból csak nagyon keveset kaptak. Az árverés útján szerzett Luc-marti, vagy más sáncokról való takarmány nem bizonyult elegendőnek. A szorult helyzetbe jutott gazda nem adhatta el tehenét, mert ezzel rontotta volna a falu állatállományának létszámát. A legsúlyosabb gondot a hússzerződés okozta. Az állam magas hússzerződést rótt ki a falura. A kis háztájiból nem tellett a saját szükségleten kívül eladásra is állatot nevelni. A felvásárlási árak pedig nevetségesen alacsonyak voltak. Az embereket kényszerhelyzetbe hozták. Aki nem volt hajlandó szerződni, annak a néptanács nem adott semmiféle igazolást, vagy más hátrányos megkülönböztetésben részesült. Felfoghatatlan, hogy az a falusi ember, aki több mázsa húst szerződött és adott be az államnak nem vásárolhatott a városi üzletből egy gramm húst sem, mivel nem rendelkezett városi illetőséggel.

A kollektív gazdaságon kívül szolgáltató egységeket is létesítettek.

Egy ilyen egység volt a Termelő, Begyűjtő és Eladó Szövetkezet (CPADM), amely élelmiszeripari és ipari termékeket forgalmazott. Az egység tevékenységéről nyújt képet az alábbi táblázat:²⁹⁹

Év		1982	1986	1988
Eladás	tervezett bevétel lejben	7.560.000	9.510.000	909.000
	megvalósított bevétel lejben	8.100.000	9.415.000	7.750.000
Szolgálta- tás	tervezett bevétel lejben	-	545.000	638.000
	megvalósított bevétel lejben	-	777.000	668.000
Szerződés	tervezett bevétel lejben	-	400.000	43.000
	megvalósított bevétel lejben	-	313.000	432.000

Az 1980-as évek vége felé az eladási tervet mind nehezebben lehetett megvalósítani. Felsőbb szervek utasítására bizonyos ipari termékeket csak csereáru ellenében lehetett vásárolni.

1968. január 5-én alakult meg öt alkalmazottal egy kis cipőjavító- és készítő műhely, amely az évek múltával egy kisebb vállalattá nőtte ki magát (IPP). Az Újtelepen egy kétszintes, modern berendezésű ipari egységet építettek, amely Romániában egyedülálló volt falusi környezetben (16. számú fénykép).

A Balla István vezette egység az alábbi áruértéket valósította meg fennállása során:³⁰⁰

Év	Össztermelés lejben		Össztermelés %-ban
	terv	megvalósítás	
1981	7.500.000	7.986.000	106,49
1986	11.800.000	12.679.000	107,44
1988	11.800.000	12.445.921	104,05

A részleg 103 alkalmazottja 1988-ban a tervezett 60.000 pár lábbeli helyett 65.955 pár lábbelit gyárt és szállít az ország hét megyéjébe. Munkájukat nem egyszer akadályozta a helyi hatalom erőszakos fellépése. Segítségadás címen a részleg munkásait ingyenmunka végzésére kényszerítették a kollektív gazdaság termőföldjein.

Más szolgáltató egységek a posta, az orvosi rendelő, az állategészségügyi rendelő, valamennyi megfelelően képzett személyzettel. Ezen intézmények történetének megírása még várat magára.

Az 1989-ben megindult demokratizálódási folyamat új korszakot nyitott a vajdaszentiványiak életében is. Kérdés, hogy milyen módon tudnak majd válaszolni az új korszak kihívásaira.